

**T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
ORTADOĞU ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ
ORTADOĞU İKTİSAT ANABİLİM DALI**

**TÜRKİYE'NİN SURİYE, MISIR, ÜRDÜN, İSRAİL
İLE TİCARİ İLİŞKİLER ÇERÇEVESİNDE
TEKSTİL İHRACATI**

Yüksek Lisans Tezi

Hanife Lale ÖZEL

İstanbul, 2005

**T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
ORTADOĞU ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ
ORTADOĞU İKTİSAT ANABİLİM DALI**

**TÜRKİYE'NİN SURİYE, MISIR, ÜRDÜN, İSRAİL
İLE TİCARİ İLİŞKİLER ÇERÇEVESİNDE
TEKSTİL İHRACATI**

Yüksek Lisans Tezi

**Danışman
Yrd. Doç. Dr. Suat YAVUZ**

**Hazırlayan
Hanife Lale ÖZEL**

İstanbul, 2005

İÇİNDEKİLER

TABLolar LİSTESİ	iv
KISALTMALAR.....	vi
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

TÜRK TEKSTİL VE HAZIRGIYIM SEKTÖRÜ	2
1.1. Türk Tekstil ve Hazırgiyim Sektörüne Genel Bakış.....	2
1.2. Türk Tekstil Sektörünün Türk Ekonomisindeki Yeri ve Önemi	6
1.3. Dış Ticaret	8
1.4. Türk Tekstil Sektörünün Geleceği Açısından Temel Strateji Önerileri.....	12

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE'NİN KOMŞU VE YAKIN PAZARLARLA DIŞ TİCARETİ.....	16
--	-----------

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE – MİSİR EKONOMİK VE TİCARİ İLİŞKİLERİ VE TEKSTİL İHRACATI	19
3.1. Mısır'ın Tarihsel Gelişimi.....	19
3.2. Mısır'ın Ekonomik Yapısı	21
3.3. Mısır'ın Dış Ticareti	22
3.3.1. İhracat.....	22
3.3.2. İthalat.....	26
3.4. Mısır Tekstil Sektörü	30
3.5. Türkiye – Mısır Ekonomik ve Ticari İlişkileri	31

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE – İSRAİL EKONOMİK VE TİCARİ İLİŞKİLERİ VE TEKSTİL İHRACATI	35
4.1. İsrail'in Tarihi Gelişimi.....	35
4.2. İsrail'in Ekonomik Yapısı	36
4.3. Türkiye - İsrail Ekonomik ve Ticari İlişkileri	37
4.3.1. Başlıca İhraç Ürünlerimiz.....	41
4.3.2. Başlıca İthal Ürünlerimiz	42
4.3.3. Türkiye – İsrail Serbest Ticaret Alanı.....	42
4.3.3.1. Anlaşmanın Kapsamı.....	43
4.3.3.2. Anlaşmanın Amaçları	43
4.3.3.3. Anlaşmanın Ticari Sonuçları.....	44
4.3.4. Tekstil ve Konfeksiyon Ürünleri	46
4.4. İsrail Konfeksiyon Yan Sanayi Piyasası	47

BEŞİNCİ BÖLÜM	
TÜRKİYE – SURİYE EKONOMİK VE TİCARİ İLİŞKİLERİ	
VE TEKSTİL İHRACATI	50
5.1. Suriye'nin Tarihsel Gelişimi	50
5.2. Suriye'nin Ekonomik Yapısı	51
5.3. Suriye'nin Dış Ticareti.....	54
5.4. Türkiye – Suriye Ekonomik ve Ticari İlişkileri.....	57
5.5. Suriye`de Tekstil Sektörünün Durumu	60
ALTINCI BÖLÜM	
TÜRKİYE – ÜRDÜN EKONOMİK VE TİCARİ İLİŞKİLERİ VE	
TEKSTİL İHRACATI.....	64
6.1. Ürdün'ün Tarihsel Gelişimi.....	64
6.2. Ürdün'ün Ekonomik Yapısı	65
6.3. Ürdün'ün Dış Ticareti	66
6.4. Ürdün Tekstil Sektörü.....	73
6.5. Türkiye – Ürdün Ticari İlişkileri	74
SONUÇ.....	87
KAYNAKÇA	90

TABLolar LİSTESİ

Tablo 1: Tekstil Sektörü Genel Veriler.....	3
Tablo 2: Genel İhracat Performansı İçinde Hazır Giyim ve Konfeksiyon İhracatının Payı	11
Tablo 3: Ortadoğu Ülkelerine Tekstil ve Hammaddeleri İhracatı (2003 – 2004 Ocak – Haziran).....	17
Tablo 4: Ortadoğu Ülkelerine Türkiye Geneli Tekstil İhracatı.....	18
Tablo 5: Ortadoğu Ülkelerine Türkiye Geneli Tekstil İhracatı.....	18
Tablo 6: Mısır'ın İhracatının Ülkeler İtibariyle Dağılımı.....	24
Tablo 7: Yıllar İtibariyle Mısır'ın İhracatı.....	25
Tablo 8: Ülke Gruplarına Göre İhracatın Dağılımı	25
Tablo 9: Mısır'ın İhracatının Ülkeler İtibariyle Dağılımı.....	27
Tablo 10: Yıllar İtibariyle Mısır'ın İthalatı.....	28
Tablo 11: Ülke Gruplarına Göre İthalatın Dağılımı	28
Tablo 12: Mısır'ın İthalatında İlk 50 Madde.....	29
Tablo 13: Türkiye-Mısır Dış Ticareti (1000\$)	32
Tablo 14: Mısır'a İhracatımızda Başlıca Maddeler (Ocak-Kasım 2002)	33
Tablo 15: Mısır'dan İthalatımızda Başlıca Maddeler (Ocak-Kasım 2002)	33
Tablo 16: Türkiye- İsrail Arasındaki İkili Anlaşmalar	38
Tablo 17: Türkiye – İsrail Ticari İlişkileri (1000 Dolar)	38
Tablo 18: 2004 yılı İtibariyle Türkiye'nin İsrail'e İhracatında Başlıca Maddeler.....	39
Tablo 19: 2004 yılı İtibariyle Türkiye'nin İsrail'den İthalatında Başlıca Maddeler.....	41
Tablo 20: Başlıca Maddeler İtibariyle İhracatımız (1.000 Dolar).....	42
Tablo 21: 2001 Yılı İtibariyle Dış Ticarete Başlıca Ürünler (milyon \$)	55
Tablo 22: 2002 Yılı İtibariyle Dış Ticarete Başlıca Partnerleri	56
Tablo 23: Türkiye-Suriye Dış Ticaret Göstergeleri (1000 \$)	58
Tablo 24: Suriye'nin Türkiye'den Makinaları İthalatı	62
Tablo 25: Genel Ekonomik Göstergeler	66
Tablo 26: Karşılaştırmalı Ekonomik Göstergeler 2002.....	68

Tablo 27: Ürdün Dış Ticareti (fob, milyon ABD\$).....	68
Tablo 28: Yıllar İtibariyle Ürdün İhracatının Seyri 2000-2003	70
Tablo 29: Ülkeler İtibariyle Ürdün İhracatı 2000-2003 (Milyon \$).....	71
Tablo 30: Ürdün'ün İthalatının Ülkelere Göre Dağılımı (1000 \$)84	72
Tablo 31: Türkiye-Ürdün Dış Ticareti (1000 \$).....	75
Tablo 32: 1999 Yılı İtibariyle Başlıca Dış Ticaret Maddeleri	76
Tablo 33: Fasıllar Bazında Ürdün'e Yapılan İhracat (1000\$)	81
Tablo 34: 2004 Yılı Sektörel Bazda Ürdün'e Yapılan İhracat (1000 \$).....	82
Tablo 35: Ürdün'e İhracatı Yapılan İlk 20 GTİP (1000 \$).....	83
Tablo 36: Fasıllar Bazında Ürdün'den Yapılan İthalat (1000 \$)	85
Tablo 37: Yıllar İtibariyle Türkiye - Ürdün Dış Ticareti (1000 \$).....	86

KISALTMALAR

AB	: Avrupa Birliği
ARGE	: Araştırma Geliştirme
ÇEA	: Çok Elyaflılar Anlaşması
DİE	: Devlet İstatistik Enstitüsü
DTM	: Dış Ticaret Müsteşarlığı
DTÖ	: Dünya Ticaret Örgütü
GATT	: Tarifeler ve Ticaret Genel Anlaşması
GSMH	: Gayri Safi Milli Hasıla
ITKIB	: İstanbul Tekstil ve Konfeksiyon İhracatçılar Birliği
IMF	: Uluslararası Para Fonu
ISO	: Uluslararası Standardizasyon Teşkilatı
KOBİ	: Küçük ve Orta Boy İşletmeler
KOSGEB	: Küçük ve Orta Ölçekli Sanayi Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı
NAFTA	: Kuzey Amerika Ülkeleri Serbest Ticaret Anlaşması
TİM	: Türkiye İhracatçılar Meclisi

GİRİŞ

Tekstil sektörü, özellikle de hazır giyim sektörü ile birlikte, gerek sağlamış olduğu imkanlar, özellikle istihdam olanakları, Türkiye'nin üretim sürecine yapmış olduğu katma değer ve aynı zamanda ihracat gelirleri içindeki yüksek payı nedeniyle ülkemiz ekonomisinde önemli bir yer teşkil eder.

Ülkemizin son dönemde girdiği ihracat hamlesi ve yakın komşu devletlerle ticari ilişkiler kapsamında gerçekleştirilen çalışmalar kısa sürede neticesini vermeye başlamış ve komşu ülkelere olan ihracatımız sürekli olarak artmaya başlamıştır.

Çalışmanın birinci bölümünde Türk tekstil ve hazır giyim sektörü, genel yapısı, sahip olduğu imkanlar ve özellikler ihracat kapasitesi ve genel olarak ticari ilişkilerde bulunduğu pazarlar açısından ele alınacaktır.

Çalışmanın ikinci bölümünde ise Türkiye'nin yakın ve komşu pazarlarla olan dış ticareti genel hatlarıyla incelenecektir.

Çalışmanın geri kalan bölümlerinde ise sırasıyla Mısır, İsrail, Suriye ve Ürdün'ün kısaca tarihsel gelişimleri, her ülkenin ticari ve ekonomik yapısı, Türkiye ile olan ticari ve ekonomik ilişkileri, tekstil sektörü ve bu ülkelerle olan tekstil ihracatı şeklinde olacaktır.

BİRİNCİ BÖLÜM

TÜRK TEKSTİL VE HAZIRGIYIM SEKTÖRÜ

1.1. Türk Tekstil ve Hazırgiyim Sektörüne Genel Bakış

Tekstil ve konfeksiyon sektörü, kolayca vazgeçilemeyen bir sektör özelliği taşımakla birlikte, daha ileri sanayilere geçiş için sermaye birikimi ve yetişmiş iş gücü yaratıyor. Gelişmiş ülkelerde sektörün imalat sanayi üretimi içindeki payı sürekli azalırken, gelişmekte olan ülkelerde ise, bu pay artarak devam ediyor. Sektör, nüfusu genç ülkelerde de istihdam baskısını azaltıyor. Tekstil ve konfeksiyon sektörü, Türkiye ekonomisinin lokomotif durumunda. Türkiye ihracatının yüzde 38'ini gerçekleştiren tekstil ve konfeksiyon sektörünün toplam istihdama katkısı yüzde 21 seviyesindedir.¹

Türkiye tekstil sektörü, tezgah dokumacılığı ile başladığı üretimini, bugün hem dünya markalarını Türkiye’de üreterek, hem de kendi markalarını yaratarak sürdürüyor. Devlet kuruluşu Sümerbank’tan sonra özel girişimlerle gelişen sektör, özellikle 1980’li yıllarda iç pazara dönük üretimden, dışa açık sanayileşme modeline geçerek uluslararası entegrasyonunu hızlandırdı. Avrupa’ya tişört ihracatı ile başlayan bu süreç, Türk tekstilcilerinin pamuklu dokuma ve tişört üretiminden, zamanla hazır giyim üretimine geçmesiyle gelişti, hatta AB’nin Türk tekstil ve konfeksiyon ürünlerinin ihracatına kota koymasına yol açtı.²

1980’li yılların sunduğu dışa açılma fırsatlarından yararlanan hazır giyim ve konfeksiyon sektörü; 1980 yılından 1997 yılı sonuna kadar ihracatında 10 katlık bir artış gösterirken, dünya giyim ihracatındaki payı ise, binde 3 düzeyinden yüzde 4 düzeyine yükseldi. Başta dampingli fiyatların oluşumuna yol açan 1997 yılındaki Asya krizi olmak üzere 1998 yılındaki Rusya krizinden de etkilenen hazır giyim ve konfeksiyon sanayi, bu duruma rağmen geçen zaman dahilinde hem ihracatıyla ekonomiye döviz girdisi sağladı hem de tarımdan sonra en yüksek oranlı istihdam kaynağı oldu.³

Sektörde İstanbul’da 2 bin 224 olmak üzere, Türkiye genelinde yaklaşık 40 bin adet hazır-giyim firması faaliyet gösteriyor. Ülke genelinde pazarın büyüklüğü 30 milyar dolar, tüketim ise, 20 milyar dolar civarında. 10 milyar dolar seviyesinde ise, ihracat yapılıyor. Sektörde kapasite kullanım oranı 2003 yılında yüzde 87,2 seviyesinde

¹ Hazırgiyim Sektörüne Genel Bakış, 11.10.2004, <http://www.kobifinans.com.tr/icerik.php>, 10.01.2005

² a.g.m., s.2.

³ a.g.m., s.2.

gerçekleşti. Sektörde yaklaşık olarak 4 milyon kişi istihdam ediliyor. Sektördeki makine yatırımları ithalata bağımlı durumda. Konfeksiyon sanayinin yüzde 80'i KOBİ'lerden oluşuyor ve büyük bölümü fason imalat yapıyor. Tekstil sektöründe 93, hazır giyim sektöründe 198 olmak üzere toplam 291 yabancı sermayeli şirket bulunuyor. Sektörel dış ticaret şirketleri kurularak ihracatçı konfeksiyon firmalarının faaliyetleri destekleniyor.⁴

Tekstil sektörünün, gerek ihracat, gerek istihdam, gerekse katma değer bakımından Türkiye için yeri ve önemi fevkalade büyüktür. Uzun yıllardan beri dış ticaretimizde stratejik bir sektör olma durumunu koruyan Türk Tekstil sektörüne ilişkin genel veriler aşağıdaki tabloda özetlenmektedir.

Tablo 1: Tekstil Sektörü Genel Veriler (%)

Toplam Üretim İçindeki Payı (GSMH)	11
Sanayi Üretimi İçindeki Payı	14
İmalat Sanayi Üretimi İçindeki Payı	16
İstihdam İçerisindeki Payı	11
Sanayi İçindeki İstihdam Payı	28
Toplam İhracat İçerisindeki Payı	38
Toplam İthalat İçerisindeki Payı	8,2

Kaynak: Dış Ticaret Müsteşarlığı, <http://www.hakis.org.tr/raporlar/oziplikteksitiraporu.pdf>

Bugün Türkiye'de 40.000 firmanın tekstil ve konfeksiyon sektöründe faaliyette bulunduğu tahmin edilmektedir. Bu işletmelerin %90'ından fazlasını KOBİ'ler oluşturmakta ve bu firmalar fason üretimde bulunmaktadır. Konfeksiyon sektöründeki işletmelerin tamamına yakını KOBİ'ler oluştururken tekstil sektörü ağırlıklı olarak büyük ölçekli firmaların elinde bulunmaktadır. Faaliyette bulunan 40.000 firmanın ¼'ü aktif ihracatçı olup sektör, genel ihracatımızın %37'sini oluşturmaktadır.⁵

1995 yılında yürürlüğe giren GATT Uruguay Round'a kadar, tekstil ve konfeksiyon uluslararası ticareti Çok Elyafıllar Anlaşması (ÇEA) (Multi-Fibre Arrangement) olarak anılan ikili kısıtlama hükümleri kapsamında yapılmıştır. Tekstil ve hazır giyim sektörünün GATT kapsamına alınmasıyla birlikte ÇEA son bulmuş ve sektörde yeni korumacılık kavramı gündeme gelmiştir. Böylelikle gönüllü ihracat

⁴ Kobifinans/Hazır giyim Sektörüne Genel Bakış, s.3.

⁵ Dilşad Koşar, Türk tekstil Sektörünün Rekabet Gücü, 2003, <http://www.tekstilci.org/2002.1/metinler,28/01/2005>.

kısıtlamaları anlaşmalarıyla kotalar dahilinde yürütülen tekstil ticaretinin kademeli olarak serbestleştirilerek GATT kural ve disiplinlerine 4 aşamada entegrasyonu öngörülmüştür. İlk 3 aşama tamamlanmış olup, 1990 yılı toplam tekstil ve hazır giyim ithalatının % 51'lik bölümü anlaşmaya entegre edilmiştir.⁶

GATT kapsamında tekstil ve hazır giyim sektöründe kotaların kaldırılması, özellikle gelişmiş ülkeleri GATT ile uyumlu yeni korumacılık önlemleri almaya itmiş ve çevre, kalite ve sağlıkla ilgili düzenlemeler ortaya çıkmıştır. Türk tekstil ve konfeksiyon sektörünün en büyük ihrac pazarları olan AB ülkeleri ve Almanya çevre ve sağlıkla ilgili standartların ticaret kısıtlayıcı engel olarak en çok ortaya çıktığı ülkelerdir. Bu nedenle kalitenin güvencesi olan çevre ve insan sağlığıyla ilgili standartlara bir yandan uyum göstermeye çalışırken, bir yandan da pazar ve ürün çeşitlendirmesi yapılmalı, tek ülkeye bağlı kalınmamalıdır.⁷

1980 sonrasında ihracata yönelik sanayileşme stratejisinin izlenmesi ile Türkiye'nin tekstil ve konfeksiyon sektöründe, sahip olduğu ucuz işgücü ve kaliteli hammadde avantajı ile önemli değişimler yaşamış ve dünyanın yedinci büyük ihracatçısı durumuna gelmiştir. Tüm bu değişimler sektörde olumlu gelişmelere sebep olduğu gibi, küreselleşen dünya ticaretindeki faaliyetlerin de etkisiyle beraberinde sorunlar getirmiştir.⁸

Sektörün yaşadığı başlıca sorunlar, finansal yapıdaki bozukluklar, yabancı sermaye ve özsermaye yetersizliği, işçilik maliyetlerinin Çin ve diğer Uzak Doğu ülkelerine ve enerji fiyatlarının da rakip ülkelere göre daha yüksek oluşu, girdi fiyatlarındaki sürekli dalgalanmalar, çiftçiyi kaliteli pamuk üretimi konusunda bilinçlendirecek ve destek verecek politikaların yeterli ölçüde uygulanmaması, firmaların markalaşmada yolun başında olmaları ve yeterli dağıtım, pazarlama ağına sahip olmamaları, eğitilmiş işgücü yetersizliği ve AR-GE faaliyetlerine yeterince kaynak ayrılmamasıdır. Sektörde yaşanan tüm sorunlara rağmen, sektör hızlı teslimat, hedef pazarlara yakınlık, ürün çeşitliliğinin varlığı, tekstil terbiye sanayiinin gelişmiş olması, kaliteli pamuk üretiminin yapılması gibi avantajlara sahiptir.⁹

Son yıllarda Türkiye'den Polonya, Bulgaristan, Slovenya ülkelerine yapılan tekstil ihracatı artış göstermektedir. Ayrıca, kaliteli Türk kumaşları, Meksika ve diğer

⁶ Globalleşme Sürecinde Türk Tekstil ve Konfeksiyon Sektörünün Geleceği, İGEME'den Bakış, Yıl7, Sayı 25, Eylül – Aralık 2003, <http://www.igeme.org.tr/tur/bakis/sayi%2025/bakis2556.htm>

⁷ a.g.m., s.13.

⁸ a.g.m., s.15.

⁹ a.g.m., s.16.

Güney Amerika ülkelerinde işlenerek, konfeksiyon ürünü olarak Amerika pazarlarına giriyor. Ancak Çin’le rekabet etmek uğruna, bazı Türk konfeksiyoncularının, kaliteden ödün verdikleri, pamuk kalitesinde bile eski geleneklerin aşındırıldığı görülmektedir. Örneğin, penye iplik sadece İzmir “mıntıka” veya “ekstra” kalitelerinden yapılırken, düşük kaliteli ithal pamuklardan da penye iplik üretilmesi yanlışlığı uygulanabilmektedir. Konfeksiyon ihracatı, Rusya, Ortadoğu ülkelerine normal artış seyrinde; Amerika, AB ve Kuzey Avrupa ülkeleri ve spor giysi üreticileri, tamamen Çin ve Hindistan’a yönelme eğiliminde olduğu görülmektedir. Burada önemle altını çizmemiz gereken konunun Çin’in yanı sıra, Hindistan’ın da önemli boyutta tehdit arz edebildiğidir.¹⁰

Çin’li bazı konfeksiyon üreticilerinin Türkiye’den dahi kaliteli kumaş ithal edip, giysi yaparak AB ülkelerine mal sevk ettiği görülmektedir. Dünya hammadde kaynaklarının adeta yutan ve fiyatların yükselmesine neden olan Çin üreticileri, hükümetin aldığı kararla, bir miktar küçülme politikaları uygulamaya ve hammadde alımlarını azaltma yoluna gitmişlerdir. Pamuk alım taahhütlerinin son zamanlarda yerine getirmedikleri görülmektedir. Dünya pamuk piyasalarında fiyatlar, bu nedenle düşük düzeyde seyretmektedir¹¹

ISO 500 büyük sanayici listesi incelendiğinde, 15 kadar şirketin, ihracatın yaklaşık yüzde ellisini gerçekleştirdikleri saptanmaktadır. Bu arada, Türkiye genel ihracatının %70’inin AB ülkelerine yapıldığı ve Almanya’nın da bu dilimden çok önemli bir pay aldığını görüyoruz. Dünya ticaretinde büyük oyuncuların öneminin gittikçe arttığı koşullarda, milyar dolar üzerinde ihracat yapan Türk firmalarının çoğalmasa sevindiricidir. Ancak, büyük çoğunluğu AB ve Almanya’ya endeksli ihracatımız, tek pazara bağımlılık risklerini beraberinde getirmektedir.¹²

Ülkemizin yıllardan beri içinde bulunduğu ekonomik durgunluk ortamı, doğal olarak Tekstil ve Konfeksiyon sektörünü de olumsuz yönde etkilemiş, küresel rekabetin yarattığı sıkıntıların da eklenmesiyle, sektörün karşı karşıya bulunduğu sorunlar ciddi boyutlara ulaşmıştır. Ülkemizin toplam üretimindeki ve ihracatındaki payı, katma değeri ve istihdam potansiyeli dikkate alındığında, tekstil ve konfeksiyon sektörünün ihtiyaçları, hiç kuşkusuz yatırım politikalarının belirlenmesinde temel alınacak

¹⁰ a.g.m., s.18.

¹¹ Neşe Kanoğlu ve Emrah Öngüt, Dünyada ve Türkiye’de Tekstil-Hazır Giyim Sektörleri ve Türkiye'nin Rekabet Gücü, DPT, İktisadi Sektörler ve Koordinasyonun Genel Müdürlüğü Sanayi Dairesi Başkanlığı, Yayın NO:2668 Mart 2003, s.13.

¹² a.g.e., s.14.

unsurların başında gelmektedir. Özel sektörün potansiyelini ortaya çıkaracak, önünü açacak, rekabet gücüne ivme kazandıracak tedbirlerin, hedeflerin ve uygun stratejilerin ortaya konması büyük önem taşımaktadır.

Sektörün en önde gelen şikayet konularından birisi, başta Uzakdoğu ülkeleri olmak üzere, dış ülkelerden yapılan ucuz ve düşük kaliteli ürün ithalatının yarattığı haksız rekabet ortamıdır. Genellikle Dahilde İşleme Rejimi çerçevesinde ithal edilen bu ürünler maalesef ülke dahilinde kalmakta, iç pazarda satılmakta ve sanayimizin gelişmesine önemli ölçüde sekte vurmaktadır.

Türkiye’de yatırıma engel teşkil eden faktörlerin sayısı halen çok fazladır. Örneğin, ülkemizde sanayi için ciddi bir altyapı eksikliği mevcuttur. Vergi ve rüsumlar, sosyal sigorta primleri, KDV oranları, enerji giderleri gibi hususlar dünya standartlarının çok üzerindedir. Buna karşılık, Türkiye küresel rekabetin temelini oluşturan verimlilik ekseninin ise, dünya standartlarının gerisinde bulunmaktadır.¹³

Yatırımlar, TL’nin hızla değer kaybettiği yıllarda ihracata yönelik çalışan sektörde, özellikle, (finansman problemi olmayan firmalarda) fonların oluşması ve bir sonraki yılda (yatırım indirimi avantajı da dikkate alınarak) TL’nin değer kazanmasının cazibesi ile yoğunlaşmaktadır. Bu eğilim 2001 sonrasında da görülmektedir. 2002 yılında yatırımlar, 1996-97 döneminden sonraki en yüksek seviyeye ulaşmıştır. Son yıllarda, dünyanın aksine, tekstil sektörüne yapılan yoğun yatırımlar sonucunda Türkiye, dünyada en modern makine parkına sahip ülkeler içinde ilk sıralara yükselmiştir.¹⁴

1.2. Türk Tekstil Sektörünün Türk Ekonomisindeki Yeri ve Önemi

Dünyada ülkelerin rekabet gücünü belirleyen ve etkileyen en önemli kriter ve unsur, o ülkenin işletmelerinin gerek iç pi-yasalarda ve gerekse de dış piyasalarda gösterdiği performans ve yarattığı katma değerdir. Tüm dünyada olduğu gibi ülkemizde de tekstil sektörü ülkenin gelişmesinde ve kalkınmasında ilk ele alınan ve yatırımların yoğunlaştığı sektör olmuştur. Bunda hammaddenin ülkemizde üretilmesinin yanı sıra 20-25 sene önceki yapısıyla emek-yoğun bir sektör olmasının da etkisi olmuştur. Ancak günümüze geldiğimizde sektörün hem emek-yoğun yapısı tamamı ile (hazır giyim sektörü hariç) ortadan kalkmış ve hem de ürettiğimiz hammadde tüketimimize

¹³ Türkiye Tekstil İşverenleri Sendikası, Basında Tekstil ve Konfeksiyon Sanayii, 2003. http://www.tekstilisveren.org.tr/turkce/yayinlar/basinda_tekstil.htm, 15.12.2004.

¹⁴ Kanoğlu, N. ve Öngüt, E., a.g.e., s.41.

yetmediği için ciddi bir pamuk ithalatçısı (yılda yaklaşık 350-400 bin ton) ülke konumuna gelinmiştir.

Türk tekstil sektörü de yarattığı katma değer ve gösterdiği performansla Türk ekonomisinin en önemli rekabet avantajlarından birisini oluşturmaktadır. Tekstil sektörü GSMH'nin yaklaşık yüzde 11'ini, ihracatın yüzde 37'sini, toplam sanayi üretiminin yaklaşık yüzde 10'unu, toplam işgücünün doğrudan 2 milyonunu dolaylı olarak da 6 milyonunu bünyesinde barındıracak bir büyüklüğe ve etkinliğe ulaşmıştır. Ayrıca sektörde yüzde 25'i ihracatçı olmak üzere toplam 40.000 civarında işletme bulunmakta ve bunların yaklaşık yüzde 92'si KOBİ niteliğindedir. Bu büyüklükteki bir sektörün hem kendi bünyesinden ve hem de genel ekonomik ve siyasal yapıdan kaynaklanan birtakım sorunlarının olması doğal karşılanmalıdır.¹⁵

Türk tekstil sektörü yukarıda açıklanmaya çalışılan ülke ekonomisindeki ağırlığına paralel birtakım ciddi sorunlar ve problemlerle de karşı karşıyadır. Ülkemizde tekstil işletmeleri de başta olmak üzere birçok şirketin zor durumlara düştükleri, bu sıkıntılardan kurtulmak için el değiştirdikleri, ara sıra ihtiyaçları olan işletme sermayesi temini için adeta yok pahasına satıldıkları bilinen bir gerçektir.

Bu işletmelerin zor duruma düşmelerinin çeşitli nedenleri vardır. Pazar şartlarının daralması, öngörülemeyen yüksek sermayeli başka şirketlerin rekabeti, karların enflasyon oranında artmaması nedeniyle işletme sermayesi yetersizliği, gelişen teknolojiyi elde edememeleri, özellikle kapalı ekonomiden serbest pazar ekonomisine geçişte uluslararası rekabete hazır olmamaları, yanlış yatırım kararları, produktivite ve randıman düşüklüğü, devletin yatırım ve teşvik sistemlerinde uyguladığı/uygulamaya çalıştığı yöntem ve sistemlerin yanlışlığı, ekonomik, sosyal, hukuki ve politik sistemlerdeki belirsizlik ve ülkemizin son üç yıldır yaşadığı ekonomik ve siyasi krizler gibi nedenlerden kaynaklandığı görülmektedir. Bu problemleri temelde iki başlık altında değerlendirebiliriz. Birincisi sektörün hızlı büyüme trendine karşın yönetim kalitelerinin de aynı oranda büyümemesi veya büyüyememesidir. İkincisi ise makro ekonomik yapıdan kaynaklanan devletin ekonomik, siyasi ve hukuki düzenlemeleri ve danışmanlık rolünü onlarca yıldır istenilen performansta yapmamasıdır.

Sorunlar ne olursa olsun sektör, ülkemizin dünyayla rekabet etmesinde sahip olduğu en önemli rekabet gücü konumundadır. Dolayısıyla böyle bir sektörün gerilemesi veya ihmal edilmesi zaten kıt ve sınırlı bir sermaye birikimine sahip olan

¹⁵ Hedef Dergisi; İTKİB yayını, Yıl: 2000, Sayı 81, http://www.itkib.org.tr/hedef/200004_nisan/

ülkemin tüm ekonomik, siyasi ve sosyal dengelerinin bozulmasına neden olacaktır. Nitekim 1999 yılındaki GSMH'deki küçülmede ve 2000 yılındaki resesyonda sektörün etkisi büyük olmuştur. Ayrıca 2001 yılında derinleşen krizden çıkış için hazırlanan "Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı'nda" ihracatın önemine değinilmekte ve ihracattaki artış için gerekli önlemler ortaya konmaktadır. Türkiye ihracatının lokomotifi ise tekstil ve hazır giyim sektörü olduğuna göre ülkemizin krizden çıkmasında bu sektöre bir kez daha büyük görevler düşmüştür. Bu nedenle sektörün sahip olduğu birtakım avantajları korurken mikro ve makro çevrenin kendisine sunduğu fırsatları değerlendirmesi ve risklerden de kaçınması ve bunlara karşı önlemler alması gerekmektedir. Aşağıda sektörün sahip olduğu veya değerlendirebileceği fırsatlar ile günümüzde ve özellikle gelecekte kendisini tehdit eden ve gelişmesini sınırlayabilecek olan riskler değerlendirilmeye çalışılarak bunlara karşı izlenebilecek stratejiler ortaya konmaya çalışılmıştır.

1.3. Dış Ticaret

2002 yılında, pamuklu sektöründe iplik bazında ithalat, üretimdeki büyük artışa rağmen, çok yüksek hızda (%72) artmıştır. Tekstil ithalatındaki artış ağırlıklı olarak Uzakdoğu Asya ülkelerinden kaynaklanmıştır. Özellikle dokuma ithalatı 1999 yılından sonra çok hızlı artarak üretimin ¼'ünü aşmıştır.¹⁶

Doğrudan tekstil dış ticaretinde, genelde net ihracatçı olan Türkiye, 1993 ve 1995 yıllarında olduğu gibi 2002 yılında da net ithalatçı (8.000 ton) konumuna düşmüştür. 2002 yılında pamuklu sektöründe iplik bazında toplam net ihracat %6,3 azalarak 645.000 tona gerilemiştir. İhracat genelde AB'ye, ABD'ye ve Doğu Avrupa ülkelerine yönelik olarak artmıştır. Konfeksiyon ihracatı İngiltere ve ABD'ye yüksek hızda, zaman içinde payı sürekli gerilemekte olmasına rağmen hala en büyük pazar olma özelliğini koruyan Almanya'ya düşük hızda artmıştır.¹⁷

1996-2001 döneminde gerilemekte olan \$/kg cinsinden ortalama ihraç fiyatları, 2002 yılında, euronun ABD doları karşısında değer kazanmasının etkisiyle, hafif de olsa yükselme eğilimine girmiştir.¹⁸

2003 yılında Türk hazır giyim ihracatı, döviz kurundaki değişim ve istihdamın üzerindeki yüksek kamu maliyetlerine rağmen, bir önceki seneye oranla yüzde 24.6 artış

¹⁶ Kanoğlu, N. ve Öngüt, E., a.g.e., s.44.

¹⁷ a.g.e., s.44.

¹⁸ a.g.e., s.45.

göstererek, 10,5 milyar doları geçmiştir. Ancak bu artışın şimdiki maliyetler ile devam etmesi zor görünmektedir.¹⁹

Türk hazır giyim sanayii son 30 yılda dört aşamadan geçmiştir: 1970'lerde; fasonla doğan sektör 450 bin dolar ihracat yaparken, 1980'lerde organizasyonu öğrenmiş ve ihracatını 80 milyon dolara çıkartmıştır. 1990'larda sanayileşmenin adımını atan Türk hazır giyim sektörü 2.8 milyar dolara aşmış, 2000'lere geldiğinde ise ürün geliştirmeyi ve marka yaratmayı öğrenerek 7.4 milyar dolara yükselmiştir. 2003 yılında 10 milyar dolara aşan sanayiinin 2010 hedefi, 34,8 milyar dolardır.²⁰

Bugün Türk hazır giyim sektörü dünyanın 3. büyük, Avrupa Birliği'nin ise 2. büyük tedarikçisi, tekstil ise Avrupa'nın 1. büyük tedarikçisi konumundadır. Sektör, dünya piyasalarında üretimde önemli bir güç ve marka haline gelmiştir. Pazar çeşitlenmesini sağlayarak dünya pazarlarındaki payını artırmaktadır.²¹

Tekstil ve Hazır Giyim/Konfeksiyon sanayii, sağladığı istihdam imkanı, üretim sürecinde yarattığı katma değer ve uluslararası ticaretteki ağırlığı nedeniyle ekonomik kalkınma sürecinde önemli rol oynayan bir sanayii dalı olmuştur. Gelişmiş ülkelerin 18. yüzyılda gerçekleştirdikleri sanayileşme sürecine damgasını vuran tekstil ve daha sonra hazır giyim sanayi, günümüzde de gelişmekte olan ülkelerin kalkınmalarında benzer bir rol oynamaktadır. Tekstil, gelişmiş pazar ekonomilerinde yaratılan katma değer sıralamalarında da, bu ülkelerin yüksek teknoloji sektörlerinin ağırlığına rağmen, ilk sıralarda yer almaktadır. Tekstil ve hazır giyim ticareti, uluslararası ticaretteki global kısıtlamalara rağmen, üretimin önünde gelişmektedir. Dünya tekstil üretimi 1980-1999 döneminde %15 kadar artarken, ticareti %150'nin üzerinde artmıştır. 2005 ve sonrasında DTÖ (Dünya Ticaret Örgütü -World Trade Organization) düzenlemelerinin hayata geçmesiyle, dünya tekstil ticaretinin daha da artacağı kesindir. Bloklar içi (AB - Avrupa Birliği-, NAFTA (North Americas Free Trade Agreement - Kuzey Amerika Ülkeleri Serbest Ticaret Anlaşması), Uzakdoğu) tercihli ticaret giderek daha fazla ağırlık kazanmakta; bu da bloklar arası ticaret ve özellikle bloklar dışında kalan ekonomiler için yeni ve büyük boyutlu bir rekabet engeli yaratmaktadır. Diğer bir önemli husus, işgücü maliyetlerinin düşük olduğu gelişmekte olan ülkelerin, tekstil ve hazır giyim üretim ve ticaretindeki paylarını, gelişmiş ülkelere kıyasla giderek

¹⁹ Umut Oran, Türk Hazır Giyim Sanayiinin 2003 Yılı Değerlendirmesi ve Gelecek İçin Öngörüler, Tekstil İşveren, Sayı:288, Aralık 2003, <http://www.tekstilisveren.org.tr/dergi/2003/aralik/31.html>.

²⁰ a.g.m., s.2.

²¹ Kanoğlu, N. ve Öngüt, E., a.g.e., s.3.

artırmalarıdır. 1980-2000 yılları arasında tekstil üretimi Asya kıtasında yaklaşık %100, Amerika kıtasında %75 kadar artmış; Avrupa'da ise %33 kadar gerilemiştir. 1980'de tekstil üretiminin yaklaşık yarısını gerçekleştiren Avrupa'nın payı bugün %30 dolaylarına düşmüş; aynı dönemde Asya ülkelerinin payı ise %25'ten %35-40 dolaylarına yükselmiştir. Amerika kıtası, dünya tekstil üretimindeki payını son çeyrek yüzyılda %20'lerden %25-30 dolaylarına yükseltmeyi başarmıştır. Önümüzdeki yıllarda Çin dahil Asya ülkelerinin paylarının, diğer bölgeler aleyhine artmaya devam edeceği beklenmektedir.²²

Tekstil ve hazır giyim sektörü yüksek ihracat performans ve potansiyeline sahiptir; dünya tekstil ihracatındaki payı %2.7, hazır giyimdeki payı %3.4 dolaylarındadır. Sınır, bavul ve turist ticareti ayrı tutulduğunda dahi, 15 milyar Dolar civarındaki tekstil ve hazır giyim ihracatıyla Türkiye, tekstilde Avrupa'nın birinci, dünya'nın ondördüncü; hazır giyim ürünlerinde de Avrupa'nın ikinci, dünyanın yedinci büyük tedarikçisidir. Sektördeki beklentiler, artık bu sektör ürünlerinin ülke için bir marka olması, bir imaj yaratmasıdır.²³

Dünyada ve Türkiye'de mevcut ekonomik konjonktür altında hazır giyim ve konfeksiyon sektörü ihracatı, 2004 yılının ilk altı ayı itibarıyla 6.3 milyar dolarlık bir meblağa ulaşmıştır. Bu, 2003 yılının es dönemine göre, dolar bazında %15.2 oranında bir artış anlamına gelmektedir. Aylık ortalamalar hesaplandığında, bir milyar doların üzerinde bir ihracat gerçekleştirildiği görülür. Sektör, toplam ihracattan aldığı %21.5 oranındaki payı ile, ihracatın lideri olma özelliğini korumaktadır.²⁴

Dünya ve Türkiye'nin mevcut koşulları altında hazır giyim ve konfeksiyon sektörü, ayda bir buçuk milyon dolarlık bir ihracatı gerçekleştirecek kapasiteye sahiptir. Ancak geçmiş yılların bir birikimi olan kötü maliyet koşulları, çarpık vergi yapımız, temel tekstil sanayisinde yüksek enerji ve vergi maliyetleri ile şişirilmiş olarak tedarik edilen hammaddeler ve Çin tarafından tetiklenen aşırı ve kısmen adil olmayan rekabet dolayısıyla, 2004 yılının ilk altı aylık döneminde sektörün ihracat artışı sınırlı düzeyde kalmıştır.²⁵

Hazır giyim ve konfeksiyon ihracatı ülkeler bazında incelendiği zaman, geleneksel pazarlara (Almanya, Fransa, ABD, vs) yönelik ihracat durgunlaşırken, hedef

²² Tekstil Paneli, <http://vizyon2023.tubitak.gov.tr/teknolojiongorusu/paneller/raporozet/tekstil.pdf>

²³ a.g.m., s.2.

²⁴ İTKİB Genel Sekreterliği, Ar-Ge ve Mevzuat Şubesi, Hazır giyim ve Konfeksiyon Sektörünün 2004 Ocak – Haziran İhracat Performans Değerlendirmesi, Temmuz 2004, s.1

²⁵ a.g.e., s.1.

pazarlara yönelik ihracatta kayda değer artışlar olduğu gözlenmektedir. Örneğin bütün Akdeniz havzası ülkeleri, Eski SSCB yerine kurulan ülkeler ve Orta Doğu ülkeleri on plana çıkmaktadır. Bu durum, Pazar çeşitlenmesinin bir göstergesidir. Ayrıca, dünyada mevcut düşen fiyatlar konjonktürü içinde, ortalamalar itibariyle, Türk hazır giyim ve konfeksiyon ihraç fiyatlarının, Çin ve diğer ülkelerin ürünlerine göre daha az ilerlediği gözlenmektedir. Buradan, uluslararası rekabete, Pazar çeşitlenmesi ve yüksek katma değerli mallarla karşı koyma iradesinin varlığı anlaşılmaktadır.²⁶

Tablo 2: Genel İhracat Performansı İçinde Hazır Giyim ve Konfeksiyon İhracatının Payı

Birim: 1000 dolar			
	2003 Ocak – Haziran	2004 Ocak – Haziran	2004 / 2003 Değişim %
Türkiye Genel İhracatı	21.676.832	29.367.941	35.5
Hazır giyim ve Konfeksiyon İhracatı	5.478.828	6.310.528	15.2
Haz. ve Kona. İhracatının Payı %	25.3	21.5	
Sanayi Ürünleri İhracatı	14.819.140	20.411.689	37.7
Haz. Ve Kon. İhracatının Sanayi Ürünleri İhracatındaki Payı %	37.0	30.9	

Kaynak: İTKİB Genel Sekreterliği, Ar-Ge ve Mevzuat Şubesi, Hazır giyim ve Konfeksiyon Sektörünün 2004 Ocak – Haziran İhracat Performans Değerlendirmesi, Temmuz 2004, s.2

Tekstil sektörünün bugünkü konumunu daha da güçlendirerek sürdürebilmesi ise, teknolojisini çağın önünde tutabilecek düzeyde geliştirmesine ve bilgi yoğunluğu ve katma değeri yüksek ürünlere yönelmesine bağlıdır. Diğer taraftan, tekstil sanayi teknoloji ve girdiler açısından önemli ölçüde diğer sektörlerle bağımlıdır. Türkiye'nin, coğrafi konumu nedeniyle Avrupa Birliği, Rusya ve Türk Cumhuriyetleri pazarlarına yakın olması ve bu ekonomiler ile gelişen ilişkiler, ülkemizin önündeki en önemli fırsat olarak görülmektedir. Bu pazarlardaki pazar payımızın henüz hedeflenen düzeye erişmemiş olması ve ayrıca, 2005 yılında korumacı engellerin ortadan kalkması ile yeni

²⁶ İTKİB Genel Sekreterliği, Hazır giyim ve Konfeksiyon Sektörünün 2004 Ocak - Haziran İhracat Performans Değerlendirilmesi, a.g.e. , s.1.

pazarlar bulma potansiyeli de, yükselme sürecine hazırlanan ekonomik konjonktür ile birlikte Türkiye'ye önemli fırsatlar yaratabilir.²⁷

1.4. Türk Tekstil Sektörünün Geleceği Açısından Temel Strateji Önerileri

Türk tekstil sektörünün daha çetin geçeceği şimdiden belli olan dünya rekabet ortamına hazırlanması gereği, sadece tekstil sektörünün geleceği açısından değil, Türk ihracatının ve buna bağlı Türk ekonomisinin geleceği açısından da son derece önemlidir. Rekabeti sürdürebilmenin temel unsurlarından biri ileriye görmek ve geleceği yakalamaktır. Bu açıdan, ülkemiz ekonomisinde önemli bir yere sahip olan tekstil ve konfeksiyon sektöründe yaşanacak gelişmeleri öngörmek ve değişime hazırlıklı olmak büyük önem taşımaktadır. Bu noktada uygulanabilir temel stratejiler şöyle sıralanabilir²⁸:

- " • Sektörün en önemli sorunlarından birisi olan Kayıt dışı İstihdam; öncelikle Tekstil Sektörüne yönelik “öncelikli pilot uygulama”larla kayıt altına alınmalıdır. Hem Sanayicilerimizin önünde haksız rekabet nedeni olarak, hem de Örgütlenmenin önünde önemli bir engel olarak bulunan Kayıt dışı İstihdam için “özel önlemler” geliştirilmelidir.
- Dahilde işleme rejimine bağlı olarak- ihraç kaydıyla- ithalatına izin verilen Tekstil ürünlerinin Gümrüklerdeki denetimsizlik ve takipsizlik sonucu ihraç edilmeksizin iç piyasada tüketilmesi yerli sanayii oldukça zor durumda bırakmakta, yıkıcı ve öldürücü haksız rekabeti getirmektedir. Bunun önüne geçilmelidir.
- Yurtdışından sokulan düşük kaliteli ve düşük fiyatlı tekstil ürünleri kontrol altına alınmalıdır. İlk olarak, ithalat rejimi içinde teorik olarak var olan ama pratikte kullanımı pek mümkün olmayan korunma mekanizmalarının kolaylaştırılması gerekmektedir.İkinci olarak, Türkiye'nin ithalatta zorunlu standartları çoğaltması önerilmektedir.
- Serbest bölgeler uygulamalarında; serbest bölgelere giren malların aynı bölgeden çıkışı sağlanarak bölgeler denetim altına alınmalıdır.

²⁷ Tubitak/Tekstil Paneli, a.g.m., s.2.

²⁸ Tekstil Sektörü, Sorunlar ve Çözüm Önerileri, Öz İplikçi Sendikası, Ankara, Mart 2005, www.hakis.org.tr/raporlar/oziplikteksitilraporu.pdf

- Sanayinin kullandığı Enerji Maliyetleri yüksektir. Kullanılan enerji girdileri üretimi teşvik edici tarzda sanayicilere düşük fiyatla verilmelidir.
- Devlet Teşvik ve kredileri kontrol altına alınarak, büyük bölümü nakdi olarak değil, *enerji indirimi, istihdam oranında vergi indirimi* şeklinde üretimi ve istihdamı fiilen teşvik edici şekilde uygulanmalıdır.
- Bankalar-Sektör ilişkilerinde; kredi faiz oranları düşürülmeli, vadeler uzatılmalıdır.
- Eximbank kredi limitleri dönemlere göre artırılmalı ve gerçek ihtiyaç sahibi sanayicilere “*istihdam-üretim*” artışı endeksi oluşturularak verilmelidir.
- Dış kaynak bağımlılığının azaltılarak bankalara bağımlı olmadan Öz Kaynaklarla Üretimin teşvik edilmesine yönelik önlemler alınmalıdır.
- Gümrük ve Vergi mevzuatlarında iyileştirmeler yapılarak; sektöre uygulanan KDV oranı üretimin her aşamasında aşağıya çekilmelidir.
- Devlet desteğiyle yeni pazar araştırmalarına gidilmeli, hedef pazarlara yönelik programlar yapılmalıdır. Değişen küresel ekonomi ortamına ayak uydurabilmek için tekstil ve konfeksiyon ticaretini kontrol edebilecek bir sistem kurulmalıdır. Uluslararası alıcılar için cazip birer tedarik kaynağı olarak kalabilmek için ülkenin güçbirliği etmesi şarttır.
- Yeni moda ve markalar Uluslararası taleplere göre üretilmelidir.
- Üniversite-Sanayi işbirlikleri geliştirilmeli, Araştırma-Geliştirme faaliyetleri hızlandırılmalıdır. Eğitim enstitüleri aracılığıyla, el işinin geliştirilmesi yoluna gidilmelidir.
- Makine Parkları yenilenmeli, yeni teknolojiler uygulanmalıdır. İşçi verimliliğini artırma yanı sıra yatırım yoğun teknolojilerin ve iyi eğitilmiş iş gücünün kullanımı yönünde hareket edilmelidir.
- Tasarım ve moda konusunda kapasite geliştirilmeli ve katma değeri olan ürünlerle pazarlardaki boşluklar hedeflenmelidir.
- İşletmeler diğer ülkelerdeki rakipleri ile kendi performanslarını kıyaslayabilmek için bir sistem geliştirmelidir. Kota rejiminin zorluklarından biri birçok üreticinin rakipleriyle kendini kıyaslama imkanı bulamamasıdır. Birçok şirket, özellikle de gelişen ülkelerdeki KOBİ’ler, kotasız bir

platformda başarılı bir performans gösterip gösteremeyeceğini bilememektedir.

- E-uygulamalar aracılığıyla, sadece online satış yapmakla kalmayıp, tedarik zincirinin herhangi bir aşamasında bilgi alışverişinde de bulunulabilir. E-uygulamaların etkin ve bilinçli kullanımı sayesinde esneklik ve zaman kazanılır, günün gereklerine uyum sağlanır ve rekabet gücü artırılmış olur.
- Geniş bir tedarik kaynağı tabanı yaratılmalıdır. Böylesine geniş bir ağ esneklik kazandıracak ve bu esneklik rekabet ortamında büyük kolaylık getirecektir. Hükümetler bu konuda bölgesel ticari girişimleri desteklemelidir.
- Sektörün her alanında (üretim, istihdam, ihracat, kapasite vs.) Merkezi Veri Bankası oluşturulmalıdır.
- İşletmelerde Profesyonel Yönetim tarzları geliştirilmeli ve uygulanmalıdır.
- Sektörün bir bütün olduğu bilinciyle hareket edilerek; çalışanlara yönelik verimliliği ve kaliteyi artırıcı eğitimler sürekli gerçekleştirilmeli, buna paralel ücret politikaları izlenmelidir.
- Ulusal ve Uluslararası krizlere karşı Hükümet-İşveren-Sendika katılımlı “Kriz Yönetim Politikaları” geliştirilmelidir.
- Türk tekstil sektörü için asıl temel stratejinin sahip olduğu pazarları korumak ve geliştirmek olduğu tartışma dışıdır. Bu bağlamda, özellikle AB tekstil politikalarının belirlenmesinde, Türkiye’nin etkin olmanın dolaylı ve direkt bütün yolları kullanması gerekmektedir. Türkiye’nin AB müzakerelerinin tam orta yerine AB tekstil ve konfeksiyon politikalarını oturtması ve bu politikaların Türkiye’nin menfaatleri doğrultusunda belirlenmesinin teminini, diğer müzakere konularının da temel belirleyicisi olarak ortaya koyması çok önemlidir.
- ABD pazarı da Türkiye için çok önemlidir. ABD’nin Çin tekstiline karşı düzenleyici ve sınırlayıcı kararları desteklenmeli ve teşvik edilmelidir. Hatta bu kararların AB politikaları üzerinde de bir baskıya dönüşmesi sağlanmalıdır. Ancak son tahlilde Dünya Ticaret Örgütü Tekstil ve Hazırgiyim Anlaşması’nın (ATC) bütün kotaların kaldırılmasını öngördüğü, istisnai düzenlemelerin 2008 ve 2011 yılına kadar geçerli olacağı da unutulmamalıdır.

- AB, ABD gibi gelişmiş ülkelerin tedarik kaynaklarını düşük maliyetli Asya ülkelerine kaydırmaya başladıkları hususunu dikkate alarak, bu ülkeler ile işbirliğine gidilmelidir.
- Çin'in sektördeki en büyük avantajı maliyet düşüklüğüdür. Türkiye'nin kaliteye yatırım yaparken, maliyeti düşürmenin de yollarını araması Çin'le rekabeti açısından çok büyük bir önemi vardır. Bunun için, büyük firmaların Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgesine yatırım yapması ya da buralarda fason üretime yönelmesi önemli bir adım olabilir. Aynı zamanda geri kalmış bu bölgelerimizin kalkınmasına ve istihdam probleminin çözümüne de katkı yapacağı açıktır. Bunun dışında gelişmekte olan Çin pazarına yönelmeli, ve bu pazarda kalıcı bir yer kazanmak için strateji geliştirmeli
- Bu yaklaşımlar çerçevesinde "takvimli acil eylem planı" hazırlanmalıdır. Hangi bakanlığın, hangi zaman diliminde, ne yapacağı açıkça belli olmalıdır."

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE'NİN KOMŞU VE YAKIN PAZARLARLA DIŞ TİCARETİ

Dış ticaret akışını analiz etmek için oldukça sık kullanılan yöntemlerden biri olan yerçekimi modeline göre iki ülke arasında mesafe arttıkça ticaret azalmakta, mesafe azaldıkça ticaret artmaktadır. İki ülke arasında ortak bir sınır bulunması durumunda ise, basit bir yakınlık derecesinden ziyade ticareti kolaylaştırıcı etkisi olacağından dolayı ticaret hacminde daha fazla artış beklenmektedir. yerçekimi modeline göre ülkeler arasındaki bölgesel anlaşmalar da bölgeselleşme sayesinde ticaret yaratıcı bir etki doğurmaktadır.²⁹

Dünyanın büyük ekonomileri dış ticaretlerinin büyük çoğunluğunu ticaretin daha kolay gerçekleştirilebileceği, taşımacılık maliyetlerinin düşük olduğu kültürel farklılıkların daha az olması nedeniyle anlaşmazlık riskinin düşük olduğu, kültürel yakınlık tüketim alışkanlıklarındaki benzerlik gibi faktörler nedeniyle pazarlama faaliyetlerinin daha kolay gerçekleştirilebileceği komşularıyla yapmaktadır. Bazı ülkeler ise bu faktörlerden hareketle komşuları ile bölgesel entegrasyon gerçekleştirme yoluna gitmişlerdir.³⁰

Türkiye'nin sınır ve yakın komşuları ile olan ticareti istikrarlı bir seyir izlememekte ve potansiyel seviyelere ulaşmamaktadır. Bu ülkelerle ikili ticaretin geliştirilememesinde bölgesel sorunlar başlıca rolü oynamaktadır. Özellikle Ortadoğu'nun siyasi açıdan dengesiz bir yapıya sahip olması bölgede zaman zaman çeşitli krizler ve savaşlar yaşanması ticaretin geliştirilmesi için elverişli koşulların oluşturulmasını engellemektedir.³¹

Bununla birlikte, TIM (Türkiye İhracatçılar Meclisi)'in ihracat kayıt rakamları arasında, hazır giyim ihracatı açısından, diğer dikkati çeken bir gelişme, Abudabi, Irak, İran, Kuveyt, Suriye, Suudi Arabistan, Ürdün ve İsrail'in yer aldığı Ortadoğu pazarında yaşanan gerilemedir. Bu pazara yapılan hazır giyim ihracatı, 1999 yılından 2000 yılına yüzde 12, 82 oranında artmıştı; halbuki, 2001 yılının üç aylık ilk diliminin performansı, 2000 yılının eş dönemi ile karşılaştırıldığında, toplam olarak yüzde 6,35 oranında bir

²⁹ Ayşe Oya Benli, Komşu ve Yakın Pazarlar, TC Dış Ticaret Müsteşarlığı, İhracatı Geliştirme Etüd Merkezi, AR-GE Başkanlığı, Araştırma Dairesi, Ağustos 2004, s.4.

³⁰ a.g.e., s.4.

³¹ a.g.e., s.5.

gerileme sergilemektedir. Bu pazar içerisinde önemli bir yeri bulunan İsrail'e yapılan ihracatın yüzde 36 oranında artmış olması tek sevindirici nokta olarak görülmektedir.³²

**Tablo 3: Ortadoğu Ülkelerine Tekstil ve Hammaddeleri İhracatı
(2003 – 2004 Ocak – Haziran)**

Birim: 1000 dolar					
	2003 Ocak - Haziran	Toplam Teks. te payı (%)	2004 Ocak - Haziran	Toplam Teks. te payı (%)	2004/2003 Değişim (%)
Irak	1.478	0.08	6.451	0.29	336.3
Iran	43.542	2.44	52.793	2.38	21.2
İsrail	30.021	1.68	38.524	1.74	28.3
Kuveyt	3.988	0.22	2.850	0.13	-28.5
S. Arabistan	18.521	1.04	23.332	1.05	26.0
Suriye	22.084	1.24	33.065	1.49	49.7
Urdun	5.449	0.30	13.115	0.59	140.7
Ortadoğu Ülkeleri Toplamı	125.084	7.00	170.129	7.67	36.0
Türkiye Toplam Tekstil ve Hammaddeleri İhracatı	1.787.274	100	2.217.132	100	24.1

Kaynak: www.kotonline.com/arastirma_raporlari/perform_teks_aralik.pdf

³² Hedef, Sayı:88, 2001, http://www.itkib.org.tr/hedef/200104_nisan/

Tablo 4: Ortadoğu Ülkelerine Türkiye Geneli Tekstil İhracatı

	Ülke	Yıl	Dolar
624	İsrail	2002	67.875.591.4894
624	İsrail	2003	78.528.775.3829
624	İsrail	2004	92.169.038.2870
220	Mısır	2002	41.207.004.5229
220	Mısır	2003	41.039.824.6469
220	Mısır	2004	98.941.993.3262
608	Suriye	2002	54.133.517.2675
608	Suriye	2003	49.156.394.0898
608	Suriye	2004	63.132.101.1077
628	Ürdün	2002	12.647.226.3700
628	Ürdün	2003	16.107.573.4505
628	Ürdün	2004	32.509.224.9057

Kaynak: İTKİB Genel Sekreterliği'nden alınan veriler

Tablo 5: Ortadoğu Ülkelerine Türkiye Geneli Tekstil İhracatı

	Ülke	Yıl	Dolar
624	İsrail	2002	78.952.202.5287
624	İsrail	2003	77.894.000.4238
624	İsrail	2004	79.034.375.8616
220	Mısır	2002	12.401.333.8680
220	Mısır	2003	5.936.753.7032
220	Mısır	2004	8.840.744.1014
608	Suriye	2002	1.714.908.7200
608	Suriye	2003	1.017.164.5400
608	Suriye	2004	684.244.0098
628	Ürdün	2002	8.413.451.3354
628	Ürdün	2003	7.951.451.5695
628	Ürdün	2004	9.126.503.9696

Kaynak: İTKİB Genel Sekreterliği'nden alınan veriler

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE – MİSİR EKONOMİK VE TİCARİ İLİŞKİLERİ VE TEKSTİL İHRACATI

3.1. Mısır'ın Tarihsel Gelişimi

Mısır'ın tarihi, M.Ö. 3000 yıllarına kadar uzanmaktadır. Bu tarihlerde Mısır topraklarında Firavunların kurmuş oldukları devletler, M.Ö 332 senesinde Büyük İskender istilasıyla son bulmuştur. Mısır'da bu tarihten sonra sırasıyla Toluni devletleri, İhşidi, Fatimi ve Eyyubi devletleri kurulmuştur.³³

1517 senesinde Yavuz Sultan Selim döneminde Osmanlı ordusu, Memlûklularla yapılan savaş sonrasında Mısır'ı topraklarına katmıştır. 1517 yılında Osmanlı İmparatorluğunun bir parçası olan Mısır, 1914 yılında İngiliz himayesine girmiş, 1922 yılında ise bağımsız bir devlet olmuştur. Konumu nedeniyle ülke tarih boyunca dünyanın başlıca güçlerinin çekişme alanı olmuş ve bu yüzden yıllarca istikrara kavuşamamıştır.³⁴

Ülke İngiliz himayesinde iken iktidara gelen Sultan Fuad 1922 yılında Mısır'ın bağımsızlığını ilan etmiştir. Ancak ülkedeki İngiliz askerleri 1946 yılına kadar varlığını sürdürmüş ve Süveyş Kanalı'nın kontrolünü ellerinde tutmuşlardır.

Mısır 1948 yılında, yeni kurulmuş olan İsrail'e savaş ilan etmiş ancak bu savaştan yenilgi ile çıkmıştır. Bu yenilgiden sonra Mısır'da karışıklıklar giderek artmış ve 1953 yılında Kral II. Fuad'ın tahttan indirilmesinden sonra cumhuriyet ilan edilmiştir. 1956 yılında yapılan genel seçimlerde General Abdül Nasır Başbakan olarak seçilmiş kısa bir sürede popüler bir lider durumuna gelen Nasır sanayi ve ticareti büyük ölçüde kamulaştırmış, sosyalist blok ülkeleri ile sıkı ilişkiler kurmuştur.

Süveyş Kanalı'nı kullanamayan İsrail 1956 yılında Mısır'a savaş ilan etmiş ve Sina Yarımadası'nın büyük bir bölümünü işgal etmiştir. Kanalı denetimini tekrar ele geçirmek isteyen İngiltere ve Fransa da bölgeye asker çıkarmışlardır. Birleşmiş Milletlerin müdahalesi ile savaş durdurulmuş, Fransız ve İngiliz askerleri geri çekilmiş, İsrail Gazze bölgesi dışında Sina'dan çıkmıştır.

³³ Sinan Marufoğlu, Ortadoğu Ülkelerinin Siyasi Tarihleri Yenden Yapılanma Sürecinde Türk Cumhuriyetleri ve İslam Ülkelerinin Sosyo-Ekonomik Yapıları ve Türkiye ile İlişkileri, M.Ü. Ortadoğu ve İslam Ülkeleri Ekonomik Araştırma Merkezi, Yayın No: 9, İstanbul 1998, s.182.

³⁴ Marufoğlu, a.g.e., s.182.

Savaşı izleyen 10 yıl boyunca Nasır liderliğinde Mısır'da önemli değişiklikler gerçekleştirilmiştir. Ekonomide radikal tedbirler alınarak, ticaret ve sanayi devletleştirilmiş, toprak reformu yapılarak, ülke ekonomisi sosyalist bir ekonomi haline getirilmiştir. Nasır, Arap dünyasının birleştirilmesi amacıyla da büyük çabalar harcamış ve 1958 yılında Mısır'ın Suriye ile birleşerek 'Birleşik Arap Cumhuriyeti'ni kurduğunu ilan etmiş, ancak sağlam temellere dayanmayan bu birlik 1961 Eylül'ünde bozulmuştur. 1970 yılında Nasır'ın ölümü ile başa geçen Enver Sedat döneminde daha da belirginleşmiştir.³⁵

Sedat, Nasır'ın tersine özel sektörün geliştirilmesine yönelik ekonomi politikaları izlemiştir. Batı ülkeleri, özellikle A.B.D. ile çok yakın ilişkiler kurmuştur: mısır'ın 1973 yılında Suriye ile birlikte İsrail'e saldırarak Sina'yı tekrar ele geçirmesi Enver Sedat'ın gücünü büyük ölçüde artırmıştır.

Enver Sedat'ın 1981 yılında uğradığı bir suikast sonucu öldürülmesinden sonra, 1982 yılında başkan yardımcısı olan eski Hava Kuvvetleri Komutanı Korgeneral Hüsnü Mübarek Devlet Başkanlığına getirilmiştir. Enver Sedat'ın ılımlı politikasını aynı şekilde sürdüren Hüsnü Mübarek, bir yandan Sina'nın öngörülen sürede Mısır egemenliğine girmesini sağlarken, bir yandan da Arap ülkeleri ile bozulan ilişkileri düzeltme yoluna gitmiştir.

Hüsnü Mübarek döneminde, Orta Doğu barışının kurulmasında Mısır önemli rol oynamıştır. Mısır, Nasır döneminin tam aksine son yıllarda Batı ve özellikle büyük ölçüde ABD yanlısı bir politika izlemektedir. Bunda ülkenin amerikan yardımına olan aşırı ihtiyacının önemli etkisi bulunmaktadır.

Devlet Başkanı Hüsnü Mübarek 1993 yılında üçüncü defa altı yıl için devlet başkanı olarak seçilmiştir.³⁶

³⁵ Muhsin Akgür, B. Derya Roca, Mısır Ülke Etüdü, İstanbul Ticaret Odası, Yayın No: 1997-13, İstanbul, ss.8-13.

³⁶ a.g.e., ss.73-74.

3.2. Mısır'ın Ekonomik Yapısı

Ekonomik istikrarını kararlı bir şekilde sürdüren Mısır, 1991 yılında yeni bir ekonomik reform paketi hazırlamıştır. Uluslararası Para Fonu (IMF) ile yaptığı stand-by anlaşması ve Genişletilmiş Fon Kolaylıkları Anlaşması'nın ardından Mısır hükümeti, ekonomik reform programını uygulamaya koymuştur. Bu programla özelleştirme, ticaretin serbestleştirilmesi ve bürokratik kısıtlamaların kaldırılarak devletin ekonomideki etkinliğinin sınırlandırılması hedeflenmekte ve enflasyonun düşürülerek döviz rezervlerinin artırılması öngörülmektedir.³⁷

Uluslararası rating kuruluşu S&P tarafından, 2001 yılı ocak ayında hazırlanan raporda, Mısır'ın uyguladığı reform programının uygunluğu ve ekonomideki gelişmenin yabancı yatırımcılara güven verdiği noktasında durulmuştur. Raporda, Mısır Merkez Bankası ihtiyatlarının ülkenin 7 aylık ithalatını karşılayacak düzeyde olduğu, geçen dört yılda ekonominin % 4.5 oranında büyüme kaydettiği, bütçe harcamalarının şeffaflaştığı, verginin yaygınlaştırıldığı ve vergi gelirlerinin arttığı belirtilmiştir. İhracat gelirlerinde iyileşme olduğunun altı çizilen raporda, iç borçların 180 milyar Mısır Lirası'na ulaşarak iç borçlanma riskinin arttığı ifade edilmiştir. 1996 yılında özelleştirme hamlesini başlatan Mısır, özelleştirme kapsamına alınan 314 işletmeden 68'ini tamamen veya yüzde 80-90 oranında, 16'sını ise kısmen özelleştirmiştir.³⁸

2001 yılı bütçesini 113 milyar ML olarak hesaplayan Mısır hükümeti, bütçesinde çalışanların özlük haklarının iyileştirilmesi, sağlık, eğitim, sosyal yapının iyileştirilmesi gibi temel alt yapı giderlerine fazla pay ayırmıştır. 2001 yılı bütçesinde kalkınma hızının %5-6 arasında seyretmesi, enflasyonun %3-4 düzeyinde kalması hedeflenmektedir. Ülkede, özel sektör tarım, madencilik, petrol, inşaat, turizm gibi paraya dönüşen iş alanlarını yatırım hedefi olarak seçmiştir. Ancak şehirlerin altyapı hizmetlerinde tüm yatırımlar kamuya aittir. Kamunun toplam yatırımlar içindeki payı özel sektörden azdır. Özel sektörün riskli bulunduğu alanlarda ise kamunun yatırım payı artmaktadır. Ülkenin 1980'li yıllarda 46 milyar dolara ulaşan dış borcunun da 22,9 dolara gerilediği açıklanmıştır.

Mısır Arap Cumhuriyeti, 2001-2002 döneminde Amerika'dan 655 milyon dolar değerinde insani yardım ve 1.3 milyar dolar değerinde de askeri yardım almıştır. Ancak, ABD ve Mısır Arap Cumhuriyeti arasında imzalanan bir anlaşmaya göre Mısır Arap

³⁷ Mısır Ülke Profili, Forum Fuarçılık ve Geliştirme A.Ş., <http://www.forumfuar.com/index.asp?secim=ulke&id=ulke6>, 6 Nisan 2005.

³⁸ Neden Mısır, http://www.forumfuar.com/fuar_menu/fuar_detay.asp?id=32

Cumhuriyeti'ne yapılan ekonomik yardımların her yıl %5 oranında azaltılarak 2010 yılında 400 milyon dolara düşmesi öngörülmektedir. Bu şekilde azalan söz konusu yardımların ABD ile ticaretin geliştirilmesi ve bu çerçevede, Mısır Arap Cumhuriyeti'nden ABD'ye daha fazla ihracat yapılması ile telafi edilmesi amaçlanmaktadır.³⁹

3.3. Mısır'ın Dış Ticareti

3.3.1. İhracat

70 milyonluk nüfusa sahip Mısır, ihracat yapan bir ülke konumuna gelememiştir. 1999/00 mali yılında 6,4 milyar \$ olan toplam ihracat, 2002/03 mali yılında 8,2 milyar \$'a yükselmiştir. Söz konusu ihracatın %39'unu petrol ve petrol ürünleri, %37'sini nihai ürünler ve %8'ini yarı mamuller oluşturmaktadır. Tekstil ve hazır giyim ve işlenmiş tarım ürünleri petrolden sonra gelen başlıca ihraç ürünlerini oluşturmaktadır. Demir-çelik, çimento ve endüstriyel mineraller (kum, mermer, feldispat) giderek ihracatı artan sektörleri oluşturmaktadır. İhracatın ileri derecede işlenmiş ürünlere yönlendirme gayretleri yavaş bir hızda sonuç vermektedir.⁴⁰

İhracatın düşük hızda gelişmesinin bazı temel nedenleri şu şekilde sıralanmaktadır: Küçük-Orta Ölçekli ve eski teknolojiye dayalı sanayi, kurumsal eksiklik, bürokratik engeller, ihracatı teşvik sisteminin yetersizliği ve girişimci ruhunun oturmamış olmasıdır. Küçük ve orta ölçekli firmalardan oluşan sanayi sektörü, üretim faktörlerindeki göreceli avantaja rağmen uluslararası standartlarda ürün üretememekte, bu nedenle de bu pazarlarda rekabet üstünlüğüne sahip olamamaktadır.⁴¹

Kurumsal olarak incelendiğinde, ihracatın promosyonu ile ilgili üç yapının bulunduğu gözlenmektedir. Birincisi, kamu kurumları(ticari temsilcilikler, İhracatı Geliştirme Merkezi, KİT Bakanlığı Pazarlama Merkezi ve Fuarlar İdaresi), ikincisi sivil örgütlenmeler(işadamları dernekleri ve ihracatçı birlikleri) ve üçüncüsü özel kurumlardır(İhracatı Geliştirme Bankası, Kalite ve Standart Kontrol İdaresi, İhracat Kredi Garanti Şirketi).⁴²

İhracat konusunda yukarıda sıralanan kurumlardan Fuarlar İdaresi dışında etkin olarak ihracatın geliştirilmesine katkının düşük düzeyde kaldığı bizatihi işadamları ile

³⁹ Mısır Ülke Profili, Forum Fuarcılık ve Geliştirme A.Ş., a.g.e., s.2.

⁴⁰ Pazara Giriş, <http://www.foreigntrade.gov.tr/ulkeler/mis-ulk-dis.htm>, 17 Nisan 2005.

⁴¹ a.g.m., ss.2-3.

⁴² a.g.m., s.4.

yapılan anketlerden anlaşılmıştır. Özellikle ticari temsilciliklerin yetersiz kaldıkları belirtilmektedir. Diğer taraftan, işadamları dernekleri ve ihracatçı birlikleri de Türkiye’de olduğu gibi örgütlenme ve üyelerine hizmet konusunda ciddi yetmezliğe sahiptir.⁴³

Mısır’ın gümrük mevzuatı ithalatçılara yaşatılan sıkıntıların benzerini ihracatçılara da yaşatmaktadır. Gümrüklerde otomasyon eksikliği, karmaşık ve ihracatı teşvik eden bir mevzuat olmadığı yetkili kişilerce ifade edilmektedir.⁴⁴

İhracatın teşviki ile ilgili İhracatı Teşvik Yasası mali yetersizlik nedeniyle ihracatın desteklenmesi konusunda etkili bir katkı yapamamaktadır. Son olarak, rekabeti sevmeyen, uluslararası piyasalara açılmamış, gümrük duvarları arkasında iç piyasaya çalışma kültürüne sahip bir işadamı topluluğu, ihracatın gelişmesindeki en önemli engellerdendir. Buna mukabil, ticari temsilciliklerin iyileştirilmesi, sanayinin modernizasyonuna yönelik uluslararası projeler, ikili ve çok taraflı tercihli ticaret anlaşmaları, fuarlara katılımın teşvik edilmesi uzun vadede ihracat sektörüne olumlu katkıları beraberinde getirecektir.⁴⁵

Mısır’ın ihracatının ülkeler itibariyle dağılımı aşağıdaki tabloda görülmektedir. 2003 yılı rakamları esas alındığında; İtalya, ABD, Hindistan, İspanya, Hollanda, Fransa, S. Arabistan ve Yunanistan Mısır’ın ihracatında ilk sıralarda yer almaktadır. Türkiye, aynı dönemde, ülke sıralamasında 15 inci sırada yer almıştır. Ülke grupları bazında ihracatın yapısına bakıldığında, ABD’nin %37 ile birinci sırada, akabinde AB %34, Arap Ülkeleri %14 ve Asya ülkeleri %11 paya sahiptir. Bu bağlamda, ürün bazında konsantrasyonun yanısıra ülke grubu bazında da ihracatta konsantrasyon söz konusudur.⁴⁶

⁴³ Foreigntrade/Pazara Giriş, s.5.

⁴⁴ a.g.m., ss.5-6.

⁴⁵ a.g.m., ss.6-8.

⁴⁶ a.g.m., s.9.

Tablo 6: Mısır'ın İhracatının Ülkeler İtibariyle Dağılımı

(OCAK-EYLÜL)				
	ÜLKE ADI	2002	2003	(%)
1	İTALYA	397.249	564.384	42,1
2	ABD	287.345	420.623	46,4
3	YABANCI GEMİLER	352.319	392.409	11,4
4	HİNDİSTAN	300.255	363.436	21,0
5	SERBEST BÖLGELER	312.498	290.307	-7,1
6	İSPANYA	106.190	226.327	113,1
7	HOLLANDA	162.391	171.058	5,3
8	FRANSA	77.783	127.244	63,6
9	S.ARABİSTAN	101.498	124.787	22,9
10	YUNANİSTAN	68.701	111.178	61,8
11	İNGİLTERE	63.195	101.805	61,1
12	BAE	79.215	96.511	21,8
13	JAPONYA	68.702	93.951	36,8
14	ALMANYA	74.712	92.709	24,1
15	TÜRKİYE	58.193	92.278	58,6
16	LİBYA	47.125	88.711	88,2
17	G.KORE	39.648	80.956	104,2
18	BELÇİKA	34.329	74.350	116,6
19	LÜBNAN	42.793	72.095	68,5
20	ÇİN	199.341	64.769	-67,5
21	SUDAN	24.454	58.887	140,8
22	SURİYE	40.155	51.656	28,6
23	FAS	26.630	50.249	88,7
24	İSVİÇRE	43.529	49.435	13,6
25	ÜRDÜN	82.155	44.962	-45,3
26	PAKİSTAN	37.240	35.508	-4,7
27	IRAK	45.832	33.864	-26,1
28	SİNGAPUR	59.563	32.398	-45,6
29	YEMEN	24.088	22.630	-6,1
30	İSRAİL	42.821		-100,0
	TOPLAM	3.299.949	4.029.477	22,1

Kaynak: Dış Ticaret Müsteşarlığı, <http://www.foreigntrade.gov.tr/pazaragiris/ulkeler/mis/mis-ulk-dis.htm>

Tablo 7: Yıllar İtibariyle Mısır'ın İhracatı

	1999/00	2000/01	2001/02	2002/03	% Pay
TOPLAM	6.388	7.078	7.121	8.205	100,0
- Petrol ve ürünleri	2.284	2.650	2.411	3.195	38,9
- Pamuk	167	145	83	199	2,4
- Ham maddeler	154	163	185	287	3,5
- Yarı mamuller	282	399	441	658	8,02
- Nihai Ürünler	2.604	2.788	2.956	3.017	36,8
- Diğerleri	897	935	1.046	849	10,4

Kaynak: DTM, www.dtm.gov.tr/pazaragiris/ulkeler/mis/mis-ulk-dis.htm - 492k

Tablo 8: Ülke Gruplarına Göre İhracatın Dağılımı

	1999/00	2000/01	2001/02	2002/03	% Pay
TOPLAM	6.388	7.078	6.643	8.205	100,0
- AB	1.698	2.007	1.812	2.797	34,0
- Diğer Avrupa	343	323	273	377	4,6
- Rusya ve CIS	12	17	44	37	0,5
- ABD	2.894	2.889	2.593	3.057	37,3
- Arap Ülkeleri	444	817	903	934	13,6
- Asya Ülkeleri	918	766	835	859	11,4
- Afrika Ülkeleri	37	41	52	74	0,9
- Avustralya	5	3	3	3	0,0
- Diğerleri	34	216	130	67	0,8

Kaynak: DTM, www.dtm.gov.tr/pazaragiris/ulkeler/mis/mis-ulk-dis.htm - 492k

3.3.2. İthalat

1999/00 yılında 18 milyar \$ düzeyinde olan ithalat, devam eden yıllarda azalarak, 2002/03 yılında 14,8 milyar \$ olarak gerçekleşmiştir. 2000 yılından itibaren durgunluk içine giren ekonomi ile döviz kazandıran sektörlerde gözlenen daralma, döviz darboğazına neden olmuştur. Bu gelişmeler, dış ticaret politikasını belirleyen kurumları ithalatın nasıl kısılabileceği konusunda düşünmeye sevk etmiştir. Özellikle 2003 yılı bu tür tartışmalara sahne olmuştur. Maliye Bakanlığı, Dış Ticaret Bakanlığı, Sanayi Bakanlığı ve İstatistik İdaresi, yerli karşılığı olan ithal ürünlerinin tespit edilerek, bu ürünler ithalatını engelleyici tedbirler alınması konusunda ortak toplantılar düzenlemiştir. Bazı ürünler ithalatında, bankalarca akreditif açılmaması gibi hususlar gündeme gelmiştir. Diğer taraftan, sanayinin geliştirilmesi ve ithal ikameci politikaların devreye sokulması ile ithalatın kısılanması gayretleri sürdürülmektedir.⁴⁷

Son olarak, 2003 yılının Ocak ayında serbest kur rejimine geçiş ile Mısır Poundunun Dolar karşısında sürekli değer kaybı, ithalatı pahalı hale getirirken ihracata rekabet gücü kazandırmıştır.⁴⁸

2002-2003 yılları ilk 9 aylık dönemde, Mısır'ın ithalat yaptığı başlıca ülkeler aşağıdaki tabloda gösterilmiştir. İthalatta önemli ülkeler sırasıyla, ABD, Almanya, İtalya, Çin, Fransa, Rusya ve Brezilya olmaktadır. Türkiye bu sıralamada 17 inci sırayı almıştır. 2003 yılının ilk 9 ayında ilk 20 inci sırayı yer alan ülkeler arasında Rusya, Brezilya, Arjantin ve Cezayir dışında kalan tüm ülkelerin Mısır'a ihracatında düşüş gerçekleşmiştir. İthalatın ülke grupları itibariyle dağılımına bakıldığında, AB'nin %34,5 ile birinci sırayı aldığı, bunun arkasından ABD'nin %25,2, Asya ülkelerinin %14,8, diğer Avrupa ülkelerinin %9,2 ve Arap ülkelerinin ise %5,8'lik pay ile takip ettiği gözlenmektedir.⁴⁹

⁴⁷ Foreigntrade/Pazara Giriş, s.10.

⁴⁸ a.g.m., s.11.

⁴⁹ a.g.m., s.11.

Tablo 9: Mısır'ın İhracatının Ülkeler İtibariyle Dağılımı

	ÜLKE ADI	(OCAK-EYLÜL)		
		2002	2003	(%)
1	ABD	1.389.945	915.428	-34,1
2	SERBEST BÖLGELER	811.260	842.603	3,9
3	ALMANYA	626.953	530.504	-15,4
4	ITALYA	495.128	430.959	-13,0
5	ÇİN	421.410	405.111	-3,9
6	FRANSA	375.337	358.227	-4,6
7	RUSYA	282.341	310.622	10,0
8	BREZİLYA	228.115	281.952	23,6
9	ARJANTİN	211.581	267.308	26,3
10	CEZAYİR	87.109	206.947	137,6
11	JAPONYA	256.247	202.219	-21,1
12	S.ARABİSTAN	283.060	200.392	-29,2
13	İNGİLTERE	226.374	180.989	-20,0
14	AVUSTRALYA	391.377	154.181	-60,6
15	UKRAYNA	154.584	151.039	-2,3
16	G.KORE	160.155	146.980	-8,2
17	TÜRKİYE	167.553	130.845	-21,9
18	HOLLANDA	174.359	120.721	-30,8
19	HİNDİSTAN	283.756	109.459	-61,4
20	İSVİÇRE	134.963	104.019	-22,9
21	İSPANYA	120.815	102.554	-15,1
22	İSVEÇ	104.591	99.477	-4,9
23	TAYVAN	86.770	94.800	9,3
24	ROMANYA	78.234	86.189	10,2
25	ENDONEZYA	103.273	81.918	-20,7
26	BELÇİKA	90.167	79.630	-11,7
27	FİNLANDİYA	137.494	75.482	-45,1
28	TAYLAND	66.002	63.266	-4,1
29	BAE	41.541	61.541	48,1
30	MALEZYA	105.920	57.828	-45,4
31	KENYA	115.273	43.235	-62,5
32	SUDAN	44.719	40.368	-9,7
33	YUNANİSTAN	50.535	35.897	-29,0
34	POLONYA	36.729	34.601	-5,8
35	YENİ ZELANDA	33.790	31.504	-6,8
36	DANİMARKA	53.448	30.863	-42,3
37	KANADA	51.806	30.585	-41,0
	TOPLAM	8.482.714	7.100.243	-16,3

Kaynak: DTM, www.dtm.gov.tr/pazaragiris/ulkeler/mis/mis-ulk-dis.htm - 492k

Tablo 10: Yıllar İtibariyle Mısır'ın İthalatı

	1999/00	2000/01	2001/02	2002/03	% Pay
TOPLAM	17.860	16.441	14.644	14.821	100,0
- Ham petrol	1.399	2.280	1.976	1.382	9,3
- Buğday	373	533	489	564	3,8
- Mısır	463	397	395	378	2,6
- Tütün	206	147	143	109	0,7
- Hayvansal ve bitkisel yağar	374	346	373	398	2,7
- Plastik ve ürünleri	547	504	410	437	2,9
- Ağaç ve mobilya	429	388	321	305	2,1
- Demir-çelik	747	553	551	711	4,8
- Araba yedek parçası	528	348	275	369	2,5
- Tel ve telg. Elektrik aletleri	547	318	299	236	1,6
- Diğer makina ve elektrik aletleri	1.748	1.062	844	667	4,5
- Araba	171	157	135	180	1,2
- Süt ürünleri	171	142	112	99	0,7
- İlac	523	469	583	499	3,4
- Hazır giyim	222	205	145	82	0,6
- Diğerleri	1.276	1.275	1.343	973	6,6

Kaynak: DTM, www.dtm.gov.tr/pazaragiris/ulkeler/mis/mis-ulk-dis.htm - 492k

Tablo 11: Ülke Gruplarına Göre İthalatın Dağılımı

	1999/00	2000/01	2001/02	2002/03	% Pay
TOPLAM	17.860	16.441	14.644	14.821	100,0
- AB	7.286	6.145	5.294	5.109	34,47
- Diğer Avrupa	1.550	1.267	1.323	1.366	9,2
- Rusya ve CIS	259	251	255	288	1,9
- ABD	3.821	4.415	3.684	3.732	25,2
- Arap Ülkeleri	841	754	848	866	5,8
- Asya Ülkeleri	2.956	2.554	2.097	2.190	14,8
- Afrika Ülkeleri	119	125	132	103	0,7
- Avustralya	270	247	225	155	1,5
- Diğerleri	758	684	785	1.013	6,8

Kaynak: DTM, www.dtm.gov.tr/pazaragiris/ulkeler/mis/mis-ulk-dis.htm - 492k

Tablo 12: Mısır'ın İthalatında İlk 50 Madde

	Madde Adı	2002	2003	% Değ.
1	- Bilinmeyen diğer ürünler	811.260	842.359	4
2	- Mısır	440.875	407.484	-8
3	- Durum Buğdayı	470.607	385.581	-18
4	- Likit Pütan	168.948	258.617	53
5	- Kereste	219.705	215.657	-2
6	- Demir-çelik yarı mamul	144.034	175.947	22
7	- Soya Küspesi	147.419	148.578	1
8	- Diğer makinalar	170.906	120.285	-30
9	- Dondurulmuş sığır eti	124.192	119.061	-4
10	- Ham tütün	122.452	112.865	-8
11	- Demir-çelik eşya	58.448	74.923	28
12	- Bilgisayar parçaları	83.042	71.032	-14
13	- Kalp ilaçları	108.011	70.779	-34
14	- Gas oil (solar)	85.069	69.481	-18
15	- Alüminyum cevheri	58.947	66.327	13
16	- Diğer tedavi malzemeleri	58.235	61.980	6
17	- Buğday meslin karışımı	116.040	61.074	-47
18	- Diğer kereste	63.640	59.995	-6
19	- Araba yedek parça	47.442	50.664	7
20	- Plywood	56.137	49.088	-13
21	- Kağıt (baskı ve yazı amaçlı)	64.183	47.480	-26
22	- Fasulye-at fasulyesi	28.929	45.869	59
23	- Ham soya yağı	27.536	45.271	64
24	- Ham ayçiçek yağı	-	44.878	
25	- Siyah çay	117.493	43.889	-63
26	- Diğer iplikler	39.230	42.135	7
27	- Demir hurdalar	64.446	39.436	-39
28	- Tıbbi malzemeler	60.062	38.751	-35
29	- Ham alüminyum	61.731	37.345	-40
30	- Bakır katotlar	47.234	36.581	-23
31	- Makina yedek parça	56.071	34.540	-38
32	- Kamyon-otobüs lastiği	-	33.792	
33	- Et unu	44.727	33.688	-25
34	- Toz kömür	-	32.830	
35	- Kamyon	-	32.587	
36	- Antibiyotikler	35.183	30.622	-13
37	- Dondurulmuş balık	27.341	28.515	4
38	- İşlenmiş tütün	34.986	27.948	-20
39	- Transmisyon aletleri	51.841	26.827	-48
40	- Kimyasal kalıntılar	27.982	26.499	-5
41	- Ham şeker kamışı şekeri	35.881	25.191	-30
42	- Mercimek	50.382	25.182	-50
43	- Dondurulmuş sığır sakatları	25.737	24.842	-3

Tablo 12'nin devamı

	Madde Adı	2002	2003	% Değ.
44	- Soya fasulyesi	57.915	24.640	-57
45	- Oto kaporta	-	23.607	
46	- Kaplanmış kağıt	28.435	22.573	-21
47	- Çamaşır makinası parçası	-	21.717	
48	- Susam tohumu	32.029	21.133	-34
49	- Süttozu	-	20.667	
50	- Petrol boruları	96.453	-	
51	- Palm yağı	49.207	-	
52	- Elektrik ekipmanları	44.803	-	
53	- Demir-çelik inşaat malzemesi	36.049	-	
54	- Soya yağı	31.177	-	
55	- Buzdolabı parçaları	27.888	-	
56	- Canlı sığır	27.771	-	
57	- İnsulin	27.246	-	
	Toplam	4.915.357	4.360.812	

* 1000 \$

** (-) İlk 50 madde sıralamasına o yıl girmediğinden ithalat rakamı temin edilememiştir.

Kaynak: DTM, www.dtm.gov.tr/pazaragiris/ulkeler/mis/mis-ulk-dis.htm - 492k

3.4. Mısır Tekstil Sektörü

Mısır'da tekstil ürünleri ithalat içerisinde önemli bir yer tutmamaktadır. Bunda tekstil ürünlerine getirilen ithalat kısıtlamalarının ve pazardaki alım gücünün düşük olmasının önemli bir payı bulunmaktadır. Yerli tekstil üretimi talebi karşılayacak düzeydedir.⁵⁰

Mısır'da tekstil ürünleri ithalatı daha çok varlıklı kesimin talebine yönelik kaliteli ürünleri ve tanınmış markaları kapsamaktadır. Tekstil ürünleri ithalatında %9 payla İtalya ilk sırayı almaktadır. Tekstil ürünleri ithalatında %8.7 payla ABD ikinci sırada gelmektedir.⁵¹

Pamuk, ülkenin en önemli ihraç ürünü olup uzun yıllardan beri geniş ölçüde sübvansede edilmektedir. Ancak, istikrarlı olmayan devlet politikaları nedeniyle üretim ve ihracat düşmektedir. Ayrıca ekili alanlardan pamuğa ayrılan alan giderek küçülmektedir. 1962'de 924. 000 hektar olan alan, 2002 yılında 300.000 hektara düşmüştür. Mısır'da tekstil piyasası oldukça gelişmiş durumdadır. Pamuk üretimi

⁵⁰ Akgür, M. ve Roca, D., a.g.e., s.71.

⁵¹ a.g.e., s.72.

gelişmiş olduğundan, iplik üretimi ve dokumacılık da oldukça iyi durumdadır. Yerli üretim talebi karşıladığı gibi bu alanda ihracat da yapılmaktadır. Bununla birlikte yerli tekstil ürünlerinin kalitesi düşüktür. Yurt dışından, özellikle Avrupa ülkeleri ve Türkiye'den kaliteli tekstil ürünleri ithal edilmektedir. Tekstil sektörüne paralel olarak hazır giyim sektörü de oldukça gelişmiş durumdadır ve iç talebi rahatlıkla karşılamaktadır. Ülkedeki hazır giyim sektörünün desteklenmesi için hazır giyim malzemeleri ithalatında da bazı kısıtlamalar bulunmaktadır. Bununla birlikte, bu alandaki yerli üretimin de kalitesi düşük olduğundan, sınırlı miktarda kaliteli hazır giyim malzemeleri ithalatı yapılmaktadır.⁵²

3.5. Türkiye – Mısır Ekonomik ve Ticari İlişkileri

Türkiye ile Mısır arasındaki ticari ve ekonomik ilişkilerin istenen ölçüde olduğunu söylemek mümkün değildir. Çünkü bir çok ortak yanımız olmasına rağmen bu ilişkilerin olumsuzluğu son dönemlerde giderilmesine çalışılmaktadır.⁵³

Türkiye Cumhuriyeti ile Mısır arasındaki tüm ekonomik ve ticari ilişkiler, 1976 tarihli Ticaret Anlaşması çerçevesinde yürütülürken bu anlaşma 4 Ekim 1996 Kahire’de yenilenmiştir. Diğer taraftan, anılan ülke ile çeşitli alanlarda işbirliği anlaşmaları bulunmaktadır. Bunlar arasında, çifte vergilendirmenin önlenmesi, karşılıklı yatırımların teşviki ve korunması, ekonomik ve teknik işbirliği yer almaktadır. 28-29 Eylül 1999 yılında 7’nci KEK Protokolü imzalanmıştır.⁵⁴

Mısır ile Türkiye arasındaki toplam ikili ticaretin finansmanına ilişkin olarak bazı Mısır Bankaları ve Vakıflar Bankası arasında 25 milyon dolarlık kredi limitleri tahsis edilmiştir. Mısır’a yapılan ihracatlarda Eximbank’ın aracılık etmekte olduğu İslam Kalkınma Bankası bünyesindeki finansman programlarından “Orta Vadeli Ticaretin Finansmanı Fonu” kapsamında finansman desteği sağlanabilmektedir. Ayrıca bu program dahilinde sigorta desteği de sağlanmaktadır.⁵⁵

⁵² Akgür, M. ve Roca, D., a.g.e., s.73.

⁵³ Kamil Uslu, Ortadoğu Ülkelerinin Genel Ekonomik Görünümü, Yeniden Yapılanma Sürecinde Türk Cumhuriyetleri ve İslam Ülkelerinin Sosyo-Ekonomik Yapıları ve Türkiye ile İlişkileri, M.Ü. Ortadoğu ve İslam Ülkeleri Ekonomik Araştırma Merkezi, Yayın NO:9 İstanbul 1998, s.79.

⁵⁴ a.g.e., s.79.

⁵⁵ Foreigntrade/Pazara Giriş, a.g.m., s.5.

2002 yılında Mısır'a ihracatımız bir önceki yıla göre % 29 oranında azalarak 421 milyon dolardan 299 milyon dolara düşerken, ithalatımız aynı dönemde % 28.5 oranında artarak 92 milyon dolar düzeyinden 107 milyon dolara çıkmıştır. 2002 yılı itibariyle, Mısır'ın toplam ihracatımız içindeki payı yüzde 0.9, toplam ithalatımız içindeki payı ise yüzde 0.2'dir.⁵⁶

Tablo 13: Türkiye-Mısır Dış Ticareti (1000\$)

Yıllar	İhracat	İthalat	Denge	Hacim
1995	246.114	210.648	35.466	456.762
1996	316.228	272.394	43.834	588.622
1997	304.460	398.897	-94.437	703.357
1998	473.350	392.952	80.398	866.302
1998	473.350	392.952	80.398	866.302
2000	375.707	140.720	234,99	516,43
2001	421.469	91.720	329.749	513.189
2002	299.187	117.896	214.349	428.417

Kaynak: Benli, A.O. a.g.e.

2002 yılında bir önceki yıla oranla Mısır'a ihracattaki azalmanın en önemli nedeni özellikle otomotiv ve yan sanayi ürünleri ile hububat ihracatımızın azalmasıdır. 2002 yılında 2001 yılına oranla ithalatımızdaki yükselme ise mineral yakıtlar ve pamuk ithalatındaki artıştan kaynaklanmaktadır.⁵⁷

⁵⁶ Mısır Arap Cumhuriyeti Ülke Raporu, 2001, Kosgeb Küçük Ve Orta Ölçekli Sanayi Geliştirme Ve Destekleme İdaresi Başkanlığı, Pazar Araştırma ve İhracatı Geliştirme Merkezi, <http://www.kosgeb.gov.tr/Ekler/Dosyalar/Yayin/52%5CMisir%20Ulke%20%20Raporu.doc>, 18.01.2005.

⁵⁷ a.g.m., s.2.

Tablo 14: Mısır'a İhracatımızda Başlıca Maddeler (Ocak-Kasım 2002)

Madde Adı	2002	%
Otomotiv ve Yan Sanayi	47.968.219	16.3
Kazanlar, Makinalar	22.498.952	7.7
Yenilen Sebzeler	19.667.900	6.7
Demir Çelik Eşya	17.611.311	6.0
Sentetik Suni Filamentler	17.518.088	6.0
Demir Çelik	16.414.683	5.6
Plastikler	13.115.018	4.5
Sentetik Suni Devamsız Lifler	11.596.610	3.9
Cam ve Cam Eşya	11.440.087	3.9
Yenilen Meyvalar	10.895.483	3.7
Diğer	105.195.781	35.8
TOPLAM	293.922.132	100.0

Kaynak: Mısır Arap Cumhuriyeti Ülke Raporu

<http://www.kosgeb.gov.tr/Ekler/Dosyalar/Yayin/52%5CMisir%20Ulke%20%20Raporu.doc>

Tablo 15: Mısır'dan İthalatımızda Başlıca Maddeler (Ocak-Kasım 2002)

Madde Adı	2002	%
Mineral Yakıtlar	24.222.149	22.6
Pamuk	23.090.729	21.6
Hububat	11.927.793	11.1
Anorganik Kimyasallar	7.535.474	7.0
Şeker ve Şeker Ürünleri	4.857.013	4.5
Gübreler	4.196.199	3.9
Dokumaya Elverişli Mensucat	3.934.504	3.7
Kazanlar Makinalar	3.662.293	3.4
Tuz, Kükürt, Çimento	3.368.355	3.1
Demir Çelik	2.962.506	2.8
Diğer	17.277.254	16.1
TOPLAM	107.034.269	100.0

Kaynak: Mısır Arap Cumhuriyeti Ülke Raporu

<http://www.kosgeb.gov.tr/Ekler/Dosyalar/Yayin/52%5CMisir%20Ulke%20%20Raporu.doc>

2002 yılı Ocak-Kasım dönemi itibariyle Mısır'a yaptığımız ihracatta otomotiv ve yan sanayi, kazanlar, makinalar, yenilen sebzeler, demir çelik eşya ön planda yer almaktadır. Buna karşılık, bu ülkeden ithal ettiğimiz başlıca ürünler mineral yakıtlar, pamuk, hububat, anorganik kimyasallar, şeker ve şeker ürünleri, gübreler olarak sıralanabilir.⁵⁸

⁵⁸ KOSGEB, Mısır Arap Cumhuriyeti Ülke Raporu, a.g.m., s.3.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE – İSRAİL EKONOMİK VE TİCARİ İLİŞKİLERİ VE TEKSTİL İHRACATI

4.1. İsrail'in Tarihi Gelişimi

Yahudi halkının tarihi çok eskidir. Bu insanların M.Ö. 2000 yıllarına doğru ismi önce Kenani Ülkesi daha sonra Filistin adı verilen memlekete gelmeleri ile başlar. Bu insanlar asırlar boyu kabileler halinde yaşarlar Davut zamanında Kudüs'ü de merkez yaparak kuvvetlenirler. Ancak daha sonraları, Asurlar, Babiller, persler, Hellenler zamanında yarı bağımsız olarak yaşarlar. Orta çağlarda sırasıyla Araplar, Selçuklar, Haçlılar, Eyyübiler, Memlükler ve Osmanlılar tarafından işgal edilirler. Bu işgallerde sürekli dünyanın dört yanına göç ederler. Ancak küçük bir kısmı Filistin'de kalır.

Yahudilerin Filistin'de bir devlet kurmalarına ilişkin ilk çalışmalar Yahudi toplumunun dağıtıldığı MS 132-135 yıllarına kadar gitmektedir. Bu dönemde evrensel Yahudi Birliği tarafından yeniden bir Yahudi köylü sınıfı kurulması doğrultusunda Filistin'de tarım kolonileri kurulmuş ve bu hareket, 19. yüzyılda Orta Avrupa ve Doğu Avrupa'da Yahudi hareketinin doğmasına neden olmuştur. 19. yy. Başında Ziyonu Sevenler isimli teşkilatın girişimiyle 1882 yılında Filistin'de ilk Rus-Yahudi kabileleri ile birlikte Yahudi yerleşimi başlamıştır.⁵⁹

1516 senesinden sonra Osmanlılar yönetimine geçen bu topraklar I. Dünya Savaşı sırasında 1914 tarihinde İngilizlerin eline geçmiştir. Yahudiler 1917 de İngilizlerin yanında yer almalarının mükafatı olarak İngiltere Dışişleri Bakanı Balfaur tarafından Filistin'de dünyadaki Yahudilerin toplanıp devlet kurmasına sıcak baktıklarına dair bildiri yayınlanmıştır. Araplar, Yahudilerin hızlı göç girişimlerine ayaklanmalar çıkardysalar da de İngiliz himayesindeki Yahudiler 1948 yılında İsrail devletinin kurulduğunu ilan etmişlerdir. İngiliz ve ABD hükümetleri İsrail devletinin saldırıya maruz kaldığını savunarak 1948'deki Yahudi-Arap savaşlarında Yahudilere siyasi ve askeri destek sağlamışlardır.⁶⁰

⁵⁹ Uslu, K., a.g.e., ss.154-155.

⁶⁰ Marufoğlu, S., a.g.e., ss.177-179.

4.2. İsrail'in Ekonomik Yapısı

İsrail karma bir ekonomik yapıya sahiptir. Belli sektörlerde de devlet kontrolü altındadır. Buna rağmen birçok özsel kuruluşlar olmasına rağmen, devlet iktisadi kuruluşları ekonomi içinde ağırlıktadır. Tarım kesimi kooperatifler aracılığıyla örgütlenmiştir. Büyük bir bilgi birikimine sahip olan İsrail üretim kesimlerinde ve hizmetlerde en fazla paya sahiptir. İsrail ekonomisi, ülkeye yabancı sermayeyi çekmesi yönünden etkili bir politika izlemektedir. Doğrudan yabancı sermayenin yanı sıra kısa vadeli sermaye girişlerine ve portföy yatırımlarına da önem verilmektedir.⁶¹

İsrail'in ekonomik yapısını belirleyen en önemli unsurlar iç pazarın küçüklüğü nedeniyle ihracata yönelme zorunluluğudur. Suyun az olması nedeniyle tarım teknolojisini geliştirme gerekliliği ve kalifiye Musevi iş gücünün İsrail'e göçü olmuştur. Bu nedenle teknolojinin bir çok alanında önemli gelişmeler kaydedilmiştir. İsrail ekonomisi çeşitlilik gösteren sanayileşmiş bir yapıya sahiptir. Kişi başına GSYİH 20.000 Dolar civarındadır. 90'lı yılların ilk yarısında ekonomi hızla genişlemiş ve 90/94 arası büyüme yüzde 5.9 olarak gerçekleşmiştir. Ekonomideki bu güçlü performans High Tech olarak tanımlanan ileri teknolojiye sahip sektörlerdeki ilerlemeden kaynaklanmaktadır. Bu olumlu tablo ilerleyen yıllarda da devam ederken 1998 yılında bu oran yüzde 2 seviyesinde kalmıştır. Bu yavaşlama dünya ekonomisindeki durgunluktan İsrail ihracatının büyük yara alması ve güvenlik sorunu nedeniyle turizmde gerileme yaşanması uzun süredir devam eden yüksek faiz uygulamasının gecikmeli etkisi ve hükümetin katı mali politikalar uygulamasıdır.⁶²

İsrail'in son yıllardaki zayıf bir ekonomik performans göstermesinin ardından 2003 yılında ekonomide az da olsa iyileşme başlamıştır. 2004 yılında da devam etmiştir. Başta özel sektör ve ihracattaki artışa bağlı olarak 2004 yılında %4,3 olarak gerçekleşen G.S.Y.H.'nın 2005 yılında %3,6, 2006 yılında ise %4 olarak gerçekleşmesi beklenmektedir.⁶³

2004 yılındaki verilere göre ekonomik canlanma inşaat hariç tüm sektörlerde gerçekleşmiştir.

Tarımsal teknolojide sulama alanında damlatma yöntemi, seracılık, bitki koruma alanlarında ileri teknolojiye sahiptir.

⁶¹ Uslu, K., a.g.e., s.156

⁶² İsrail Ülke Raporu, 17.15.2000, <http://www.foreigntrade.gov.tr/dunya/rapor/israil/israil.htm>.

⁶³ Türk İsrail İş Konseyi, Nisan 2005, <http://www.deik.gov.tr>, ss.2-4.

Ekonomideki iyileşmeye bağlı olarak ithalat 2004 yılında bir önceki yıla göre %19 oranında artarak 38.5 milyar dolara ulaşmıştır. Giyim, ayakkabı, gıda ve ilaç ithalatındaki artış %13 oranında gerçekleşirken, araba ve mobilya ithalatı %26 oranında artış kaydetmiştir. Hammadde, yatırım ekipmanları ve makina ithalatındaki artış sanayideki canlanmayı göstermektedir. Ülke ithalatında elmas, makina, petrol ve kimyasal ürünler ilk sıralarda yer almaktadır.⁶⁴

Ülkenin en önemli ticaret partnerleri ihracatta sırasıyla ABD, Belçika, İngiltere, Almanya ve Hollanda, ithalatta ise ABD, Almanya, Belçika, İngiltere ve İsviçre'dir.

İsrail'in ABD, Bulgaristan, Romanya, Türkiye, AB ve EFTA Ülkeleri ile Serbest ticaret Anlaşmaları bulunmakta olup, Ürdün ve Filistin ile Tercihli Ticaret Anlaşmaları mevcuttur.

4.3. Türkiye - İsrail Ekonomik ve Ticari İlişkileri

Türkiye-İsrail ticari ilişkileri özellikle 1992 yılından itibaren olumlu gelişmeler izlemiştir. Bunun sonucunda Türkiye-İsrail dış ticaret hacmi 1993 yılında 201 milyon dolardan 1995 yılında 406,3 milyon dolara kadar ulaşmıştır.⁶⁵

Türkiye'nin İsrail'e ihracatı 1994 ve 1995 yıllarında gösterdiği bu artışlar daha önceki yıllarda sürekli aleyhimize olan dış ticaret açığı, dış ticaret fazlası vermiştir.

DEİK tarafından yapılan bir araştırmaya göre İsrail ile savunma, elektronik sanayi ve sağlık ekipmanı gibi yüksek teknoloji gerektiren alanlarda Türkiye'de ortaklık kurulması, buna karşılık İsrail'de tekstil, kanalizasyon çalışmaları, inşaat malzemeleri üretimi konularında işbirliği imkanları mevcuttur. İsrail, GAP için özellikle sulama ve tuzdan arıtma teknolojisi transferinde bulunmak istemektedir.

Aynı araştırmada iki ülke arasında mevcut olabilecek diğer işbirliği alanları, konaklama tesisleri, eğlence ve alış-veriş merkezleri, makina inşaatı olarak belirtilmektedir. Ayrıca, turizm, Akdeniz kıyısındaki Serbest Bölgenin depolama ve dağıtım üssü olarak kullanımını sonucu işbirliğine gidilmesi konuları gündeme gelebilecek ortaklık alanları olarak belirtilmektedir.⁶⁶

⁶⁴ Deik/Türk İsrail İş Konseyi, a.g.m., s.5.

⁶⁵ Uslu, K., a.g.e., s.163.

⁶⁶ Sevil Karaca, Lübnan, İsrail, Ürdün İGEME İhracatı Geliştirme Etüd Merkezi Araştırma ve Geliştirme Başkanlığı, İstanbul, 1995, ss.29-30.

Serbest Ticaret Anlaşması'nın yürürlüğe girdiği 1997 yılından bu yana Türkiye-İsrail ticaret hacminde önemli artışlar kaydedilmiştir. Söz konusu ticari ilişkilerin gelecek dönemde daha da büyüyeceği tahmin edilmektedir.⁶⁷

Tablo 16: Türkiye- İsrail Arasındaki İkili Anlaşmalar

ANLAŞMANIN ADI	ANLAŞMA TARİHİ
Serbest Ticaret Anlaşması	14 Mart 1996
Ticari, Ekonomik, Sınai, Teknik ve Bilimsel İşbirliği Anlaşması	24 Ocak 1996
Çifte Vergilendirmenin Önlenmesi Anlaşması	24 Ocak 1996
Yatırımların Karşılıklı Teşviki ve Korunması Anlaşması	23 Aralık 1996
Gümrük İdarelerinin Karşılıklı Yardımlaşmasına İlişkin Anlaşma	23 Aralık 1996
Türkiye – İsrail Karma Ekonomik Komisyon I. Dönem Mutabakat Zaptı	8 Şubat 2000

Kaynak: Çeşmecioğlu, S., Çakar, M., a.g.e, s.44

İki ülke arasındaki dış ticaret dengesi Türkiye lehine olup, İsraili yetkililer üreticilerin baskısı ile dış ticaret dengesinin İsrail aleyhine gelişmesinden rahatsızlık duymaktadır. Ürün grupları itibariyle, ihracatımızda en önemli ihraç kalemini maden ve metaller ile tekstil ve hazır giyim ürünleri oluşturmaktadır.⁶⁸

Tablo 17: Türkiye – İsrail Ticari İlişkileri (1000 Dolar)

Yıllar	İhracat	İthalat	Denge	Hacim
1995	239,769	166,635	73,134	406,404
1996	254,569	192,038	61,928	446,004
1997	391,457	229,282	162,175	620,739
1998	478,637	282,754	195,883	761,391
2009	585,045	298,268	286,777	883,313
2000	650,142	505,482	144,660	1,155,624
2001	805,218	529,489	275,729	1,334,707
2002	833,162	492,832	340,330	1,325,994
2003	978,708	414,672	564,036	1,393,380
2004	1,283,240	712,836	570,404	1,996,076
Ocak-Şubat 2004	179,088	72,872	106,216	251,960
Ocak-Şubat 2005	176,559	99,800	76,759	276,359

Kaynak: Türkiye İsrail İkili Ticareti <http://www.deik.gov.tr>, Türk-İsrail İş Konseyi

⁶⁷ Foreigntrade/İsrail Ülke Raporu, a.g.m., s.2.

⁶⁸ İsrail, Türkiye ile Ticaret, 17.05.2005, <http://www.bolcantact.com/ülkeler>

1997, 1998 ve 1999 yıllarında İsrail'e yönelik ihracatımızda kaydedilen önemli artışlar, sanayi ürünlerinde gümrük vergisi muafiyeti ve indirimleri, bazı tarım ürünlerinde ise pazara giriş kolaylıklarını kapsayan STA Anlaşmasının yürürlüğe girmesinden kaynaklanmıştır.⁶⁹

Söz konusu Serbest Ticaret Anlaşması çerçevesinde, gümrüğe tabi olan bazı tekstil ürünlerine uygulanan yüzde 13.3'lük vergi de 1 Ocak 2000 tarihi itibarıyla kaldırılmıştır. Anlaşmayı takiben İsrail ile 1996 yılında 446 milyon dolar olan ticaret hacmimiz %212 oranında artarak 2003 yılında 1.39 milyar dolar seviyesine çıkmıştır. Ticaret hacminin önümüzdeki yıllarda 3 milyar dolara çıkması hedeflenmektedir. 2004 yılında İsrail'e olan ihracatımız bir önceki yıla göre %31 oranında artarak 979 milyon dolardan 1.283 milyar dolara yükselmiş, ithalatımız ise %72 oranında artarak 713 milyon dolara yükselmiştir. 2005 yılı Ocak-Şubat verilerine bakıldığında ise Türkiye'nin İsrail'e ihracatı bir önceki yılın aynı dönemine oranla %1.4 oranında azalarak 176.5 milyon dolar, İsrail'den ithalatımız ise %37 artarak 99.8 milyon dolar olarak gerçekleşmiştir.

2004 yılında Serbest Bölgelerimiz ile İsrail arasında 99.860 bin dolar tutarında ticaret gerçekleştirilmiştir. Bunun 60.7 milyon dolarlık kısmı İsrail'den Serbest bölgelerimize, 39 milyon dolarlık kısmı ise Serbest Bölgelerimizden İsrail'e yöneliktir.⁷⁰

Tablo 18: 2004 yılı İtibarıyla Türkiye'nin İsrail'e İhracatında Başlıca Maddeler

Demir Çelik	245,947,920
Otomotiv ve Yan Sanayi	181,266,464
Mineral Yakıtlar	59,359,894
Kazanlar, Makinalar	55,714,079
Kağıt Karton	50,844,716
Plastikler	43,615,378
Seramik Mamulleri	41,174,477
Elektrikli Makinalar	39,860,488
Örülmemiş Giyim Eşyası	39,179,208
Bakır ve Bakır Ürünleri	38,938,891
Diğer	487,339,028
Toplam	1,283,240,543

Kaynak: DİE, www.deik.gov.tr., Türk-İsrail İş Konseyi

⁶⁹ Foreigntrade/İsrail Ülke Raporu, a.g.m., ss.3-4.

⁷⁰ Deik/Türk-İsrail İş Konseyi, a.g.m., s.6.

İsrailli firmalar ticarete çok önem vermekte ve ticareti çok iyi bilmektedirler. Özellikle kalite ve fiyat uygunluğu onlar için çok önemlidir. Konfeksiyon aksesuarları konusunda ise Türk ürünlerinin fiyatının çok pahalı olması İsrailli firmalar için caydırıcı olmakta ve özellikle tekstil piyasasının krizde olduğu bu dönemde bu ürünleri Türk ürünlerinin yarı fiyatına ve hemen hemen aynı kaliteyle satan uzakdoğulu firmaları tercih etmelerine neden olmaktadır.

Türk ürünlerinin fiyatının kalitesi ile kıyaslanınca çok yüksek olması İsrailli firmaların Türk ürünlerini nakliyenin çok kolay olması nedeniyle sadece çok acil durumlarda tercih etmelerine neden olmaktadır.

Ayrıca Türk ürünlerinde kalite kontrolün fazla olmaması da İsrailli firmaların Türk ürünlerini tercih etmelerini engellemektedir, zira araştırmamızın diğer bölümlerinde belirttiğimiz üzere İsrailliler kaliteye çok önem vermektedirler.

Bu nedenlerden ötürü, İsrail Konfeksiyon Yan Sanayi piyasasına girerken çok iyi araştırma yapılmalı ve ürün numuneleri gönderilerek, firmalar ziyaret edilerek Türk ürünleri tanıtılmalıdır. İhracatçılar ürünlerini tanıtıcı kataloglar ve özellikle fiyat listelerini toptancılar veya irtibatla oldukları kişilere iletmeli ayrıca mümkünse örnek göstermelidirler. İsrail kanunlarına göre ticari amaçla satılmayacak olan; katalog, numune gibi ürünler gümrükten muafır.

Piyasaya girişte ihracatçılarımızın ürünün kalitesine ve fiyat/kalite uygunluğuna özellikle dikkat etmeleri gerekmektedir. Ayrıca İsrailliler karşılarında güven duyabilecekleri firmaları görmek istemektedirler, bu nedenle bir kere güvenleri sarsılınca bir daha o firmayla hatta o ülkeyle kesinlikle çalışmamaktadırlar.⁷¹

STA Anlaşmasının III no`lu Ekinde yer alan ürünlerde (İsrail`in hassas ürünlerinin indirim takvimi) 1.1.1999 tarihi itibari ile yürürlüğe giren gümrük vergisi muafiyetine bağlı olarak Türkiye`nine İsrail`e ihracatında 1999 yılında da artış sözü konusu olmuştur. İsrail ekonomisinde yaşanan ekonomik krizler nedeni ile 2000 ve 2002 yılları arasında dış ticaret hacminde artış gözlenmiş ancak bu artışlar potansiyelin gerilerinde kalmıştır. 2003 yılında Türkiye`nine İsrail`e ihracatı yaklaşık %26 oranında artış göstererek 1 milyar doları aşmıştır.⁷²

⁷¹ Senem Çeşmecioğlu ve Müge Çakar, (1999). Türk Konfeksiyon Yan Sanayi ve İsrail'e İhracat Olanakları, 1999, İ.T.O. Yayınları, s.73-74.

⁷² a.g.m., s.75.

İki ülke arasındaki dış ticaret dengesi Türkiye lehinedir. İsraili yetkililer, üreticilerin baskısı ile dış ticaret dengesinin aleyhine gelişmesinden rahatsızlık duymaktadır.⁷³

Tablo 19: 2004 yılı itibariyle Türkiye'nin İsrail'den İthalatında Başlıca Maddeler

Mineral Yakıtlar	173,790,391
Organik Kimyasallar	99,883,062
Kazanlar, Makinalar	71,479,244
Plastikler	64,904,238
Demir Çelik	39,814,006
Demir Çelik	39,814,006
Özel Amaçlar İçin Saklı	23,710,780
Elektrikli Makinalar	22,725,053
Anorganik Kimyasallar	19,507,233
Pamuk	18,478,451
Kağıt Karbon	16,676,061
Diğer	161,867,493
Toplam	712,836,012

Kaynak: DİE

Türkiye'nin İsrail'e ihraç ettiği başlıca ürünler demir-çelik, otomotiv ve yansanayi, mineral yakıtlar, kazanlar, makinalar, kağıt karton, plastik, örülmemiş giyim eşyası, seramik mamuller, bakır ve bakır ürünleri ve demir çelik eşya olarak sıralanabilir.

4.3.1. Başlıca İhraç Ürünlerimiz

Hayvan ve hayvan ürünleri, bitkisel ürünler, sebze ve meyveler, tohumlar, kimyasallar, kozmetikler ve malzemeleri, plastik hammaddeleri ve ürünleri, deri tekstil hammaddeleri, demir çelik ürünleri, makinalar, elektronik aletler, elektrik malzemeleri başlıca ihraç ürünlerimizi oluşturmaktadır.⁷⁴

⁷³ Benli, O., a.g.e., s.61.

⁷⁴ Çeşmecioğlu, S. ve Çakar, M., a.g.e., s.45.

Tablo 20: Başlıca Maddeler İtibariyle İhracatımız (1.000 Dolar)

KODU	MAL GRUBU	1996	1997	1998
676	Demir veya çelik, filmaşın çubuk ve profiller	26.329	70.826	106.084
655	Örme mensucat	14.386	16.774	21.505
651	Dokuma mensucat	16.648	14.758	18.08
653	Sentetik veya suni filamentler	7.857	13.319	15.157
057	Taze/kuru meyve ve kabuklu yemişler	7.956	10.921	11.729
658	Dokumaya elv. Maddi diğer hazır eşya ve takımlar	3.004	4.956	8.249
684	Alüminyum	4.454	4.902	6.802
652	Pamuklu mensucat	3.49	6.09	6.166

Kaynak: İsrail, Türkiye ile Ticaret, <http://www.bolcontact.com/ulkeler/israil/israil4.htm>

4.3.2. Başlıca İthal Ürünlerimiz

Sebze ve meyveler, kuru gıdalar, tohumlar, yemeklik yağlar, şekerli mamüller, konserveler, kimyasal maddeler, boyalar, kozmetikler, temizlik maddeleri, plastik eşyalar, oto lastiği, deri ürünleri, ahşap ürünleri, tekstil ürünleri, PVC ve benzeri ürünler, mermer, inşaat malzemeleri, metaller, demir çelik, alüminyum ürünleri hırdavat, oto yedek parça, elektrikli alet ve cihazlar, makineler başlıca ithal ürünlerimizdir.⁷⁵

4.3.3. Türkiye – İsrail Serbest Ticaret Alanı

Türkiye-İsrail Serbest Ticaret Alanı Anlaşması” (STA) 14 Mart 1996 tarihinde imzalanmış ve 1 Mayıs 1997 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Söz konusu Anlaşma, sanayi ürünlerini ve başlangıç olarak kararlaştırılan bir kısım tarım ve işlenmiş tarım ürünlerini kapsamakta ve ayrıca hizmet ticaretinin serbestleştirilmesine ilişkin görüşmelere de başlanmasını öngörmektedir. Türkiye-İsrail Ticaret, Ekonomik, Sınai, Teknik ve Bilimsel İşbirliği Anlaşması uyarınca kurulan ve iki ülke arasındaki ticaret, sanayi, ulaştırma, çevre, tarım, turizm, sağlık, müteahhitlik hizmetleri alanlarında işbirliği imkanlarının bir bütün olarak ele alınması ve yönlendirilmesini öngören Türkiye – İsrail Karma Ekonomik Komisyonunun ilk toplantısı 7-8 Şubat 2000 tarihlerinde Kudüs’de gerçekleştirilmiştir. Çifte Vergilendirmenin Önlenmesi Anlaşması 1 Ocak 1999 tarihinden itibaren yürürlüğe girmiştir. Buna karşılık, Türkiye ile İsrail arasında

⁷⁵ Çeşmecioğlu, S. ve Çakar, M., a.g.e., s.45.

Yatırımların Karşılıklı Teşviki ve Korunması Anlaşması ise 27.08.1998 tarihinde yürürlüğe girmiştir. İsrail Sanayi ve Ticaret Bakanı Natan Sharansky, 23-25 Mart 1998 tarihlerinde ülkemizi ziyaret etmiş ve sözkonusu ziyaret sırasında yapılan görüşmeler sonucunda hazırlanan ve iki ülke arasındaki ticari ve ekonomik ilişkilerin önümüzdeki dönemde geliştirilmesi amacıyla alınacak tedbirleri içeren “Ortak Bildiri” 25 Mart 1998 tarihinde Ankara’da zamanın Devlet Bakanı Sayın Işın Çelebi ile İsrail Sanayi ve Ticaret Bakanı tarafından imzalanmıştır. Eski Başbakan Sn. Mesut Yılmaz’ın 6-7 Eylül 1998 tarihlerinde İsrail’e yapmış olduğu ziyaret sırasında, 7 Eylül 1998 tarihinde zamanın Devlet bakanı Sayın Işın Çelebi ile İsrail Sanayi ve Ticaret bakanı Natan Sharansky arasında iki ülke arasındaki ticari ve ekonomik ilişkilerin geliştirilmesine yönelik bir Protokol imzalanmıştır. Türk-Eximbank ile “İsrail Dış Ticaret Risk Sigorta Kuruluşu” (IFTRIC) arasında üçüncü ülkelere yönelik ticaretin finansmanı ile ilgili olarak bir işbirliği Anlaşması imzalanmıştır. TSE ile İsrail Standartlar Kuruluşu (SII) arasında 23 Eylül 1997 tarihinde Cenevre’de standardizasyon, kalite ve çevre yönetim sistemleri belgelendirmesi, eğitim ve enformasyon alanlarında ikili işbirliğinin geliştirilmesi amacıyla bir Anlaşma imzalanmıştır. Öte yandan, TSE ve SII arasında 13 Kasım 1997 tarihinde İzmir’de sözkonusu Anlaşma kapsamında 1998 yılı içinde gerçekleştirecekleri faaliyetlere ilişkin bir Protokol imzalanmıştır. Kasım 1999’da Türkiye – İsrail I. Dönem Turizm Karma Komisyonu Protokolü imzalanmıştır.⁷⁶

4.3.3.1. Anlaşmanın Kapsamı

Türkiye- İsrail Serbest Ticaret Anlaşması sanayi ürünleri ile müzakereleri devam etmek üzere, başlangıç olarak karşılaştırılan bir kısım tarım ve işlenmiş tarım ürünleri kapsamakta ve hizmet ticaretinin serbestleştirilmesine ilişkin görüşmelere başlanmasını öngörmektedir.⁷⁷

Anlaşma, tarafların AB ile mevcut anlaşmaları çerçevesinde, global simetrik ilkesine ve karşılıklılık esasına dayanan bir modele sahiptir.⁷⁸

4.3.3.2. Anlaşmanın Amaçları

Türkiye açısından başlıca amaç ticaret hacmini artırmanın yanısıra, düşük maliyetli girdilerle üretim maliyetinin düşürülmesi ve İsrail’in ticaretinin %85’ini

⁷⁶ Bolcunct Ülkeler, İsrail, Türkiye ile ticaret, a.g.m., s.5.

⁷⁷ Çeşmecioğlu, S. ve Çakar, M., a.g.e., s.46.

⁷⁸ a.g.e., s.46.

tercihli anlaşmalara sahip olduğu ülkelerle yaptığını göz önüne alarak, daha önce bu pazara giremeyen Türk ürünlerinin İsrail'e ticaretini teşvik etmektedir.⁷⁹

Anlaşmanın başlıca amacı, Türkiye ve İsrail arasındaki işbirliğinin artırılarak, ABD, AB ve Orta Asya Cumhuriyetleri'nde ortak ticaret ve yatırım imkanlarının yaratılması ve Türk ihraç ürünlerinin ABD, Kanada gibi ülkelere İsrail aracılığı ile arzının sağlanmasıdır.

Türkiye'nin toplam ihracatının önemli bir kısmını oluşturan konfeksiyon ve demir-çelik sanayi ürünlerinin yanısıra, mevcut talebe rağmen otomotiv sanayi, mobilya ve ağaç ürün gruplarında İsrail pazarına yüksek korumalar nedeniyle giremediği hususu dikkate alındığında, STA Anlaşması'nın tamamlanması neticesinde bu ülkeye yönelik ihracatımızın artması beklenmektedir.

Öte yandan, Türkiye ile İsrail arasındaki STA ile Türkiye ile Filistin Devletleri arasında da serbest ticaret imkanı doğmuştur.⁸⁰

2000 yılının Şubat ayında Türk-İsrail ilişkileri, aynı anda düzenlenen Karma Ekonomik Komisyon (KEK) toplantısı ve Türk Moda Fuarı ile yeni bir ivme kazanıyordu.

Türkiye, İsrail ile Ürdün arasında oluşturulan iki ülkenin ürünlerinin gmrüksüz ve kota sınırlaması olmadan Amerika'ya ihracına imkan tanıyan serbest ticaret bölgesi ya da ayrıcalıklı sanayi bölgesi modelinin İsrail ve Türkiye için de hayata geçirilmesini istiyordu.

Türk tarafı, toplantı sırasında, bu bölgelerin Türkiye'de oluşturulmasını ve ağırlığın tekstil ürünlerine verilmesini istemişti. Toplantıda, ayrıca, iki ülkenin 3. ülkelere yönelik ortak yaptırımlar yapması ve her alandaki işbirliğin daha da ileriye götürülmesi konusundaki anlayış bir kez daha vurgulandı.⁸¹

4.3.3.3. Anlaşmanın Ticari Sonuçları

Anlaşma kapsamında İsrail bazı tekstil ve diğer sanayi ürünlerine geçiş dönemi uygulamıştır. Bu kapsamda, tekstil ürünlerindeki vergiler 1999 yılı sonunda kaldırılmıştır. Diğer kısıtlı sayıdaki sanayii ürününde ise 1998 yılı sonunda kaldırılmıştır.⁸²

⁷⁹ Çeşmecioğlu, S. ve Çakar, M., a.g.e., s.47.

⁸⁰ a.g.e., s.47.

⁸¹ A. Durmuşoğlu, Stratejik İttifak Türkiye-İsrail İlişkilerinin Öyküsü. Anka Yayınları, 2000, s.211-213.

⁸² Çeşmecioğlu, S. ve Çakar, M., a.g.e., s.48

Türkiye'nin tekstil ürünlerindeki temel hedefi, İsrail pazarından ziyade her iki ülkenin sanayicileri ve iş adamları arasında tesis edilecek işbirliği ve ortaklıklar sayesinde, özellikle İsrailli işadamlarının tecrübesi bulunan üçüncü ülke pazarına girmektir. İhracatımızın lokomotif sektörü olan tekstilde, İsrail'e yönelik ihracatımızın düşük olması, temelde bu ülke tarafından uygulanan çok yüksek korumalar ile bağlantılıdır.⁸³

Serbest ticaret anlaşmalarının tekstil-konfeksiyon sektöründeki ihracatımıza etkileri bakımından Türkiye-İsrail Serbest Ticaret Anlaşması çarpıcı bir örnek teşkil etmektedir. İsrail 1995 yılında tekstil-konfeksiyon ihracatımızda 48.3 milyon dolar ile 21. sıradayken, 2000 yılında bu ülkeye gerçekleştirilen 218 milyon dolarlık ihracat ile 9. sıraya yükselmiştir. Benzer bir eğilim, Türkiye- Romanya Serbest Ticaret Anlaşmasında da görülmektedir. Bahse konu ülkeye yönelik tekstil-konfeksiyon ihracatımız 1995 yılındaki 54 milyon dolar seviyesinden, 2000 yılında 152 milyon dolara yükselmiştir.⁸⁴

Serbest ticaret anlaşmasının yürürlüğe girdiği 1997 yılından bu yana Türkiye İsrail ticaret hacminde önemli artışlar kaydedilmiştir. Genel olarak bakıldığında İsrail'in toplam ihracatı içindeki payımız yüzde 1, toplam ithalatı içindeki payımız yüzde 1.74'dür. 2000 yılı başından itibaren sanayi ürünlerinde gümrüklerin sıfırlanması sebebiyle 2000 yılında dış ticaret hacminin 1 milyar Dolar'ı aşacağı ve bu oranların daha da büyüyeceği tahmin edilmektedir. 1999 yılı itibariyle İsrail ülkemizin en çok ihracat yaptığı ülkeler sıralamasında 9. en çok ithalat yaptığı ülkeler sıralamasında 25'dir. İki ülke arasında dış ticaret dengesi Türkiye lehine olup İsrailli yetkililer üreticilerin baskısı ile dış ticaret dengesinin İsrail aleyhine gelişmesinden rahatsızlık duymaktadır.⁸⁵

2000 yılında bir önceki yıla göre İsrail'e ihracatımız %11 oranında bir artışla 650 milyon dolar olarak gerçekleşirken, ithalatımız ise %69 oranında artarak 505 milyon dolara yükselmiştir. 2001 yılında ise İsrail'e ihracatımız bir önceki yılın aynı dönemine (Ocak-Haziran) göre %22 oranında artarak 302 milyondan 370 milyon dolara ulaşmış, ithalatımız ise % 8 oranında düşüş kaydederek 229 milyon dolar olarak gerçekleşmiştir. Haziran 2001 tarihi itibariyle İsrail toplam ihracatımızda 10. sırada yer alırken, ithalatımızda 19. sırada yer almaktadır. Mayıs 1997'de iki ülke arasında Serbest

⁸³ Çeşmecioğlu, S. ve Çakar, M., a.g.e., s.49.

⁸⁴ AB İle Gümrük Birliği Çerçevesinde Tekstil ve Konfeksiyon Sektörü, TC Dış Ticaret Müsteşarlığı, <http://www.dtm.gov.tr/ab/textil/gumtexnot.htm>, 10 Mayıs 2005

⁸⁵ Bolcunct Ülkeler, İsrail, Türkiye ile Ticaret, a.g.m., s.7.

Ticaret Anlaşması'nın yürürlüğe girmesiyle, yaklaşık 200 ürüne uygulanan gümrük vergileri kaldırılmış ve gerek ihracatımız gerek ithalatımızda dikkate değer bir artış kaydedilmiştir. Sözkonusu Serbest Ticaret Anlaşması çerçevesinde, gümrüğe tabi olan bazı tekstil ürünlerine uygulanan yüzde 13.3'lük vergi de 1 Ocak 2000 tarihi itibarıyla kaldırılmıştır. Serbest Bölgelerimiz ile İsrail arasında 1999 ve 2000 yıllarında sırasıyla 34 ve 45 milyon dolar tutarında ticaret gerçekleştirilmiştir. 2001 yılının ilk sekiz ayında ise Serbest Bölgelerimiz ile İsrail arasında 41 milyon dolarlık bir ticaret hacmine ulaşılmıştır. Bunun 27.4 milyon \$'lık kısmı İsrail'den Serbest Bölgelerimize, 13.6 dolarlık kısmı ise Serbest Bölgelerimizden İsrail'e yöneliktir. İsrail verileri çerçevesinde ürün grupları itibarıyla incelendiğinde, 1999 yılı ihracatımızda en önemli ihraç kalemini maden ve metaller (168.341 milyon dolar) ile tekstil ve hazır giyim ürünleri (52.5 milyon dolar) oluşturmaktadır. Ayrıca, kağıt ve kağıt ürünleri ihracatımız da bir önceki yıla göre % 63 oranında artarak 5.7 milyon dolara ulaşmıştır. İhracatımızda artış kaydeden diğer ürünler ise ayakkabı, ulaşım araçları ve kağıt / kağıt ürünleridir. İsrail'den yaptığımız ithalatta ise kimyasal maddeler (111,7 milyon dolar) ve elektrikli teçhizatın içinde yer aldığı makineler (91.8 milyon dolar) en önemli kalemleri oluşturmaktadır. Kağıt ve kağıt ürünleri ithalatımız % 141 gibi önemli bir artış göstermiştir. Buna karşılık post ve deri (% 61), ağaç ve ağaç ürünler (% 70), metal dışı mineral ürünler (% 5.7) ve tarımsal gıda (% 16.7) ithalatımızda düşüş sözkonusu olmuştur.⁸⁶

4.3.4. Tekstil ve Konfeksiyon Ürünleri

İsrail'in konfeksiyon ürünlerindeki koruma oranları hem çok yüksek hem de fazla şeffaf değildir. İsrail'in koruma oranları yaklaşık olarak %50 seviyesindedir. Türkiye'nin bu ürünlerdeki yüksek koruma oranları nedeniyle İsrail'e ihracatı çok düşük düzeydedir. Konfeksiyon ürünlerindeki korumalar ise daha çok spesifik vergiler ile sağlanmaktadır. Ayrıca, alternatif vergi adı verilen ikinci bir uygulama ile kontrol altında tutulmaktadır. Bu uygulama konfeksiyon ürünlerinin yanı sıra bazı tekstil ürünlerine de uygulanmaktadır. Minimum ve maksimum tahsil edilecek vergi oranlarını gösteren uygulama düşük fiyatlı ithalatı önlemeyi hedeflemektedir. Bugüne kadar yüksek koruma oranları sebebiyle konfeksiyon ürünlerinde İsrail pazarına giremeyen

⁸⁶ Bolcantaç Ülkeler, İsrail, Türkiye ile Ticaret, a.g.m., s.7.

Türkiye'nin özellikle 1998 yılından itibaren üçüncü ülkelere kıyasla pazara girme şansı artmaktadır.⁸⁷

Türkiye'de nispeten ucuz işgücü olması ve Türkiye'nin gerek AB gerekse BDT ülkelerine coğrafi yakınlığı nedeniyle başta tekstil olmak üzere ortak yatırımlar sanayi alanında önemli işbirliği fırsatı sunmaktadır. Sanayi alanındaki söz konusu işbirliği imkanları yeni Yabancı Sermaye Mevzuatı'nın kabul edilmesi ve yürürlüğe girmesiyle daha da cazip hale gelmiştir. İşgücünün çok pahalı olması itibariyle tekstil ve hazır giyim sektörü İsrail'de zorluklar çekmektedir. Nitelikli Sanayi Bölgeleri olmaksızın yapılacak işbirliğinde kumaşın İsrail'de kesilip, Türkiye'de dikilmesi, bitirme işleminin İsrail'de tamamlanması durumunda söz konusu malın kotasız ve gümrüksüz olarak ABD'ye gitmesi mümkün olmaktadır. Diğer bir yol olarak, İsrail kumaşının İsrail'de kesilip, diğer işlemlerin Türkiye'de yapılması ve sevkiyatın Türkiye'den olması halinde malın ABD'ye kotasız ama gümrüklü olarak ihracı söz konusudur.

Ancak yıllardır İsrail ve Filistin arasında devam eden savaş nedeniyle İsrail ekonomisinde yaşanan duraklama İsraili firmaların finansman olanaklarını kısıtlamış ve Türkiye'de kendileri açıksından potansiyel arzeden sektörlerde doğrudan yatırım planlarını askıya almalarına yol açmıştır. Başta enerji alanında olmak üzere bölgesel projelerin gerçekleştirilmesi aşamasında da siyasi sorunları hayli büyük önem taşımaktadır.⁸⁸

4875 sayılı "Doğrudan Yabancı Yatırımlar Kanunu" nun yürürlüğe girdiği Haziran 2003'ten itibaren toplam yabancı sermaye büyüklüklerine göre yapılan sıralamada doğrudan yabancı yatırımcılarca taahhüt edilen 732.1 milyon Dolar tutarındaki sermayenin 5.4 milyon dolarlık bölümü İsrail menşelidir. Kümülatif İsrail sermayesi 60 milyon dolara ulaşmıştır. Ülkemizde faaliyet gösteren İsrail sermayeli firmalar başta otelcilik, tekstil, bebek bezi ve gübre sektörlerinde faaliyet göstermektedir.⁸⁹

4.4. İsrail Konfeksiyon Yan Sanayi Piyasası

İsrail piyasası çok dinamik bir piyasadır., küçük bir ülke olmasına rağmen özellikle ihracata çok önem verilen bir ülkedir. Ayrıca ABD, AB, EFTA ve diğer ülkelerle imzalamış olduğu serbest ticaret anlaşmaları sayesinde uluslararası ticari

⁸⁷ Çeşmecioğlu, S. ve Çakar, M., a.g.e., s.49.

⁸⁸ Deik/Türk-İsrail İş Konseyi, a.g.m., s.8.

⁸⁹ a.g.m., s.9.

ilişkileri çok kuvvetli olan bir ülkedir. Bu nedenle bu piyasaya girmek, sadece İsrail piyasasına değil, ABD, Ürdün, Mısır, Avustralya gibi pazarlara da açılmak demektir.

İsrail ithalatçılara karşı olan bazı ayrımcı önlemleri azaltmış bulunmaktadır. İsrail'de standartların hazırlanması ve yayınlanması konusunda yetkili olan kuruluş; İsrail Standartlar Enstitüsü'dür. Bunun yanısıra SII, İsrail'de üretilen veya ithal edilen ürünlerin standartlara uygunluğunu test eden birimdir. SII, yerey standartların hazırlanıp yayınlanmasının dışında, çeşitli ürün hazırlanıp yayınlanmasının dışında, çeşitli ürün ve sistem sertifikasyon programlarını da yürütmektedir. Standart onayı, İsrail standartları enstitüsünce verilmektedir. TSE ile SIII arasında bir genel işbirliği anlaşması mevcuttur. Bunun yanısıra Ürdün, Ukrayna ve Rusya Federasyonu ile İsrail arasında "Standardization and Product Certification" anlaşması bulunmaktadır.⁹⁰

Tüketicinin korunmasını teminen ürünlerin üzerinde açıklayıcı etiket bulunması şartı mevcuttur. Etiketlerde, ürün tanımı, menşe ülke, ithalatçı adı ,ve adresi ile miktara ilişkin bilgiler bulunması gerekmektedir. Özel etiketlendirme şartına tabi ürünlerin başında mobilya, mürekkepli kalemler, giysiler, ayakkabılar çantalar, halılar gelmektedir. Ayrıca bazı ürünler için henüz yurt dışındayken İbranice etiketli olma şartı bulunmaktadır. Bu ürünler arasında gıda ürünleri, içecekler, sigaralar temizlik malzemeleri, kozmetikler, seramik ürünler ve tekstil ürünleri, ayakkabılar bulunmaktadır.⁹¹

Türkiye ve İsrail arasındaki Serbest Ticaret Anlaşması sayesinde tekstil ve konfeksiyon ana ve yan sanayi ürünlerinin ABD pazarına gümrüksüz ve kotasız girme imkanı bulunmaktadır. ABD'nin onayı ile İsrail ve Ürdün arasında imzalanan bir anlaşma çerçevesinde Ürdün'de oluşturulan İbrid ve Gateway Özellikli Sanayi Bölgeleri aracılığıyla Türkiye için İsrail üzerinden ABD'ye gümrüksüz ve kotasız ihracat imkanı doğmaktadır. Türkiye'nin AB ile Gümrük Birliği Anlaşması bulunması ve AB'nin ticaret politikasını izlemesi nedeniyle ABD ile bir serbest ticaret anlaşması gerçekleştirmesi mümkün değildir. Bu nedenle İsrail'in ABD ile olan Serbest Ticaret Anlaşması'ndan faydalanmak suretiyle, Türk ürünlerinin İsrail'de %35'lik bir katkı almasından sonra ABD'nin uyguladığı menşei kurallarına uygunluk kazanması şartıyla, İsrail üzerinden ABD'ye gümrüksüz ihraç edebilme olanağı bulunmaktadır.⁹²

⁹⁰ Benli, O., a.g.e., s.198.

⁹¹ a.g.e., ss.199-200.

⁹² Çeşmecioğlu, S. ve Çakar, M., a.g.e., s.72.

Her iki ülkenin karşılaştırmalı üstünlükleri biraraya getirildiğinde ve ekonomilerin tamamlayıcı özellikleri ile coğrafi yakınlığın sağladığı avantajlar göz önüne alındığında Türkiye ile İsrail arasında son derece geniş ekonomik işbirliği olanaklarının mevcut olduğu görülmektedir. Ancak Türkiye-İsrail ilişkilerinin önündeki en büyük engel İsrail-Filistin sorunu olarak görülmekte, Özellikle İsrail ile planlanan uzun vadeli yatırımlar bölgedeki savaş ve bunun getirdiği istikrarsızlık nedeniyle olumsuz yönde etkilenmektedir.⁹³

⁹³ Deik/Türk-İsrail İş Konseyi, a.g.m., s.9.

BEŞİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE – SURİYE EKONOMİK VE TİCARİ İLİŞKİLERİ VE TEKSTİL İHRACATI

5.1. Suriye'nin Tarihsel Gelişimi

Suriye coğrafi açıdan Ürdün, Lübnan ve Filistin toprakları ile bir bütünlük arz etmesinin yanısıra, I. Dünya Savaşı'na kadar da siyasi bütünlük içinde değişik dönemlerden geçmiştir. I. Dünya Savaşı ile beraber İngiliz ve Fransızlar bölgede ve özellikle Arap yarımadasındaki işbirlikçilerine bağımsız Arap devleti vaad ederek, Osmanlı devleti'ne karşı cephe almalarını sağlamışlardır. İngilizler ve Fransızlar 16 Mayıs 1916 tarihinde imzaladıkları Sykes-Picot anlaşması ile 16. asırdan beri Osmanlı-Arap toprağı olan bölgeyi aralarında paylaşmışlardır. Bu paylaşım göre Suriye, Lübnan Fransızlara, Irak-Ürdün-Filistin İngilizlerin payına düşmüştür. II. Dünya Savaşı ile değişen uluslararası konjoktür ve artan halk tepkisi üzerine Fransızları 8 Haziran 1941'de Suriye'den çekileceğı ve bağımsızlığını tanıyacağını açıklamak zorunda bırakılmış ise de, Şeyh el-Hüseyini başkanlığında kurulan hükümete sınırlı yetkiler devrederek, gerçek iktidarı elinde tutmaya devam etmiştir. Halkın devam eden ayaklanma ve tepkisi üzerine Fransızlar 17 Ağustos 1943 tarihinde Suriye'nin bağımsızlığını tanımak zorunda kalmışlardır. 1955 senesinde Ortadoğu'da önemli bir anlaşma olan, burada Türkiye, Irak, İngiltere, İran ve Pakistan arasında Bağdat Paketi'nin imzalanması, 1956 senesinde İngiltere, Fransa ve İsrail'in Mısır'a saldırması, Suriye'yi Nasır yönetiminde bulunan Mısır ile yakınlaşmaya itmiştir. Zira bu yakınlaşma süreci, 22 Şubat 1958 tarihinde Suriye'nin Mısır ile birleşerek, Birleşik Arap Cumhuriyeti'nin kurulmasıyla sonuçlanmıştır. Ancak bu siyasi gelişmeler üzerine kurulan ve altyapısı sağlıklı bir şekilde oluşturulamayan bu birleşme projesi, üç sene devam edebilmiş ve 1961'de Arap Baas partisinin askeri kanadının Suriye'de gerçekleştirdiğı askeri darbe üzerine bozulmuştur. 28 Mart 1962 tarihinde Suriye'de yeni bir askeri darbe girişimi gerçekleşmiş ise de 13 Nisan 1962'de Genel Kurmay Başkanı'nın müdahalesiyle son bulmuştur. Baas Partisi içinde yaşanan bölünme üzerine, 23 Mart 1966 tarihinde, General Salah Cedid önderliğinde yeni bir askeri darbe gerçekleştirmiştir. Son olarak günümüze kadar Suriye'nin yönetiminde bulunan Baas iktidarı 13 Kasım 1970

tarihinde, Savunma Bakanı Hafız el-Esat önderliğinde Baas partisinin bölünmüş kanadı yeni bir askeri darbe ile gerçekleşmiştir.⁹⁴

Ülkenin yönetim biçimi 1973 tarihli anayasa uyarınca çok partili cumhuriyettir. Bununla birlikte siyasi iktidar, birçok Ortadoğu ülkesinde kolları olan Baas Partisi'nin kesin denetimi altında bulunmaktadır. Yasal çalışma izni tanınmış öteki siyasi partilerle birlikte Ulusal İlerici Cephe'yi oluşturan Suriye Baas Partisi'nin yönetim organları Ulusal Komutanlık, Bölgesel Komutanlık ve Halk-Konseysi'dir. Öteki siyasi partilerin çok küçük bir oranla temsil edildiği 250 üyeli Halk Konseyi yasama organı işlevini görmektedir. Üyeleri dört yılda bir doğrudan halk tarafından seçilen Halk Konseyi'nin başlıca görevleri arasında; Devlet Başkanlığı için aday göstermek, kanunları çıkarmak, hükümet politikalarına karar vermek ve bütçeyi hazırlamak sayılabilir. Halk Konseyi'nin Başkanı konsey üyelerinin gizli oylamasıyla bir yıllık dönem için seçilmektedir.

Yürütmenin başında, Suriye Baas Partisi Genel Sekreterliği, Ulusal İlerici Cephe Başkanlığı ve Silahlı Kuvvetler Başkomutanlığı görevlerini de elinde tutan Devlet Başkanı bulunmaktadır. Yedi yıllık bir dönem için halk tarafından seçilen Devlet Başkanına hükümet işlerinde, kendisinin atadığı Başbakan ve Bakanlar Kurulu yardım eder. Hafız Esad'ın, 2000 yılı Haziran ayındaki vefatından sonra anayasada yapılan değişiklikle yeni devlet başkanı olarak seçilen oğlu Başer Esad Temmuz ayında Halk Konseyi'nde yapılan yemin töreni ile göreve başlamış bulunmaktadır. 2000 yılı itibarıyla Esad'ın yardımcılıklarını ABD El-Halim İbn Said Khaddam ve Muhammed Zuhayr Mashariqa yapmaktadır. Ülkenin başkanını ise Muhammed Mustafa Miro'dur.

Hukuk sistemi belirli bir Fransız etkisi taşımakla birlikte temel ilkeleri bakımından şeriata dayanmaktadır. Bütün yönetim birimi merkezlerini ilk derece, valilik (muhafaza) merkezlerinde istinaf ve başkentte üst istinaf mahkemeleri bulunmaktadır. En üst yargı merci Yüksek anayasa Mahkemesi'dir.⁹⁵

5.2. Suriye'nin Ekonomik Yapısı

Şimdiye kadar devlet ağırlıklı bir yapı sergileyen ekonomide özel sektörün ağırlığı gittikçe artmaktadır. Suriye hükümeti, dışa açılım, yatırım teşvik, özel sektöre daha büyük önem verilmesi, yabancı sermayenin ülkeye çekilmesi, bankacılık, borsa ve

⁹⁴ Marufoğlu, S., a.g.e., s.191.

⁹⁵ Volkan Aydos ve Meltem Duran, Suriye Ülke Etüdü, İ.T.O. 2000-30, İstanbul, ss.25-27.

kur politikaları konularında çalışmalar yapmaktadır. 1991’de çıkarılan Yatırım Teşvik Kanunu ile ülkeye yabancı sermayenin gelmesi teşvik edilmektedir. Sağlanan vergi muafiyeti ve diğer teşviklerle önemli ölçüde yabancı sermaye yatırımı gerçekleştirilmiştir.⁹⁶

Suriye ekonomisi, 1990’ların ilk yarısında yıllık ortalama % 7’den fazla büyüme gösterdi. 1992 yılında % 13.5’lik bir büyüme ile en yüksek büyüme oranına ulaştı. 1990’ların başındaki büyümeye en büyük katkıyı petrol sektörü yaptı. Bunun yanında tarım önemli bir rol oynadı. Özellikle pamuk ve hububattaki yüksek verim, 1999’daki büyük kuraklığa kadar ihracatı arttırma ve ithalatı ikame etme yönünde etkide bulundu. İmalat sanayi de 1990’ların başında önemli bir gelişme kaydetti. Özel sektör faaliyetlerinin gelişmesi, özellikle de yerli pamuk kullanan tekstil sektöründeki genişleme imalat sanayinde önemli bir artışa neden oldu. 1990’lı yıllarda taşımacılık, haberleşme ve turizm sektörlerinde de büyük gelişme kaydedildi. 1990-1996 yılları arasında yaşam standardının yükselmesi toptan ve perakende satışlarda, tüketim harcamalarında ciddi artışlar meydana getirmiştir.⁹⁷

Suriye’de ithal ikamesine yönelik yatırım politikası uygulanmaktadır. Bundan dolayı imalat sanayiinin tüm alt sektörlerinde üretimi yapılan tüm malların ithalatı yasaktır. Ülkede üretimi bulunmakla birlikte, ancak ihtiyacı karşılamayan ürünlerin ithalatı ise özel izin ile mümkün olmaktadır. Uygulanan yüksek gümrük oranlarıyla hem yerli sanayi korunmaya çalışmakta hem de lüks tüketim mallarının ithalatı kısıtlanmaktadır. Suriye’nin uygulanan ekonomik politikalar doğrultusunda en büyük ithal kalemlerini, makine-ekipmanlar başta olmak üzere, otomobiller ve diğer taşıt araçları ile kimyasal mamullerdir. Önem arz eden diğer ithal kalemler ise ara malı niteliği taşıyan, demir-çelik mamulleri, sentetik ve suni ipekler ile bitkisel yağlar gibi üretimin, ihtiyacı karşılayamadığı maddelerden oluşmaktadır.⁹⁸

Suriye’de büyük ölçüde tarım, imalat ve hizmet sektörüne dayanan karma bir ekonomi uygulanmaktadır. Özel kesimin etkinlik gösterdiği tarım, perakende ticaret ve belirli hafif sanayiler dışında ekonominin kilit dallarının çoğu devletin elindedir. Suriye’de savunma harcamalarına oldukça yüklü bir kaynak ayrılmakta, bu da ekonomiye, büyük bir yük getirmektedir.

⁹⁶ Hayrettin Yücel, Hasan Köse, Mehmet A. Ataker, Suriye Arap Cumhuriyeti Yerinde Pazar Araştırması, T.C. Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı İhracatı Geliştirme Etüd Merkezi, Eylül 2004, s.5.

⁹⁷ a.g.e., s.6.

⁹⁸ a.g.e., s.6.

Arap ülkeleri ve bazı Doğu Bloku ülkelerinden alınan dış yardımlar ve krediler ekonomiyi ayakta tutmada önemli bir rol oynamaktadır. 1999 yılı verilerine göre Gayri safi Yurtiçi Hasılası (GSYİH) 15.4 milyar ABD Doları, kişi başına düşen milli gelir ise 954.5 ABD Dolarıdır. 1998/99 tarım sezonunda yaşanan kuraklık, tarım sektöründe ciddi şekilde kayıplara sebep olmuştur. Bu da ülkeyi ithalata yöneltmiştir.⁹⁹

Ödemeler dengesinde olumsuz bir seyir izlenmektedir. Ancak yurtdışında çalışan işçilerin gönderdiği dövizler bunun önemli bir bölümünü kapatmaktadır.

Reel gayri safi yurtiçi hasıladaki büyüme oranı 1998 yılında %-1,5 olarak gerçekleşmiş, 1999 yılında ise aynı düzeyde kalmıştır. Ancak 2000 yılında büyüme oranının %2,3'e yükseleceği ve 2001 yılında %3,3'te olacağı tahmin edilmektedir.

1996 yılında istikrarlı petrol üretimi gerçekleştirilmiş, pamuk, buğday ve turuncgillerden ise oldukça iyi mahsul alınmıştır. Ancak 1997'de ekonomi, talepteki azalmadan dolayı sancılı bir döneme girmiştir. Turizm gelirleri, işçi gelirleri ve petrol ihracatı düşmüş, yalnızca petrol dışı kamu sektörünün ihracatında, özellikle tarımda küçük bir artış yaşanmıştır.

Hükümet mali darlığı aşmak için çaba sarfetmesine rağmen, ekonomideki yavaşlama da enflasyonda belirgin bir azalışa katkıda bulunmuş olup, 1998 yılında %1.2 olan enflasyon (tüketici fiyatlarıyla), 1999 yılında %1.5 olarak gerçekleşmiştir. İhracattaki düşüş, sermayede ve finansal hesaplarda beklenen düşük performans, 1998 ve 1999 yılları için hazırlanmış bütçeler üzerindeki baskıyı devam ettirmiştir.

1999 yılı için 5.1 milyar ABD dolarlık bir bütçe hazırlanmış ancak doküman henüz parlamentoya intikal ettirilmemiştir. Ekonominin üzerindeki baskıya rağmen, hükümetin reformları hızlandırması konusunda herhangi bir belirtiye rastlanmaktadır.

2000 yılındaki ekonomik durum için tahmin yapıldığında ise ekonomik belirsizlik devam etmektedir. Suriye, bölgedeki diğer devletler gibi tarihinin çoğu devrelerinde kuraklıktan kurtulamamıştır. Ülkede yaşanan su sıkıntısı tarım sektörüne zarar vermekte ve ekonomiyi olumsuz etkilemektedir.

Aslında Suriye ekonomisi yatırımcıyı etkileyecek birçok niteliğe sahiptir: Stratejik coğrafi yapısı, bin yıllık tarihi geçmişe sahip bir nüfus, yeterli doğal kaynakları (petrol, fosfat), nispeten verimli toprakları (Suriye topraklarının %30'u ekilebilir

⁹⁹ Aydos, V. ve Duran, M., a.g.e., ss.25-30

topraktır), oldukça iyi eğitilmiş ve genç iş gücü (İngilizce konuşanların sayısı artmaktadır), ucuz hammaddeler ve düşük hayat pahalılığı.¹⁰⁰

5.3. Suriye'nin Dış Ticareti

Suriye'nin dış ticaret yapısı geçen on yıl içerisinde büyük değişikliğe uğramıştır. Son yıllarda dış ticaret rejimindeki en önemli değişiklik kambiyo mevzuatında yapılan reformlardır. Önceden ihracatçılar, ihracattan elde ettikleri dövizleri genellikle çok uygun olmayan kurlardan Suriye ticaret bankasına bozdurmak zorundaydı, ancak şimdi ihracattan kazandıkları dövizleri ithalatın finansmanında kullanabilmektedir.¹⁰¹

Suriye'de bankacılık hizmetleri yeteri kadar gelişmemiştir. Döviz transferleri devletin kontrolünde yürütülmektedir. Yabancı bankaların şube açma imkanları bulunmamakta olup, akreditifler üçüncü ülkelerden açılmaktadır.

Suriye'de dış ticaretin 2/3'ü halen devlet tarafından gerçekleştirilmektedir. Özel sektör dış ticaret politikalarının elverdiği ölçüde, küçük boyutlarda ve kendi sınırlı imkanları çerçevesinde dış ticaretle iştigal etmektedir. Bütün bu olumsuz şartlara rağmen Suriye'de özel sektör aktif olarak faaliyet göstermekte ve bölge ülkeleriyle yakın ve sıkı bir işbirliği içerisinde bulunmaktadır. Özellikle iç pazara yönelik gıda, tekstil, kimya gibi sektörlerde, genellikle ham madde veya yarı mamul maddeler ithal edilmektedir.¹⁰²

Demirperde ülke rejimlerinin yıkılması, eski Sovyetleri Birliği'nin dağılması ve Avrupa entegrasyonundaki gelişmeler 1991 yılından bu yana Suriye dış ticaret yapısının önemli şekilde yön değiştirmesine neden oldu.¹⁰³

1989 yılında Suriye'nin dış ticaretinde Varşova Paktı üyesi ülkelerin payı azalmış Avrupa Birliği ülkelerinin payı artmıştır. 1998 yılında Suriye AB ortaklık görüşmeleri sonunda Aralık 2003 yılında mutabakata varılmıştır. 2010 yılına kadar Suriye serbest ticaret alanında yer almak için diğer ekonomik, politik şartları yerine getirmek zorundadır.

2000 yılı ihracat rakamları 5,2 milyar dolara ulaşmıştır. 2002 yılında 6,8 milyar dolara ulaşmış ihracat gelirlerinin yarısından fazlası petrol ve petrol ürünlerinden elde ettiği gelirlerdir. Diğer önemli ihraç kalemleri canlı koyun, keçi, meyve sebze tekstil

¹⁰⁰ Aydos, V. ve Duran, M., a.g.e., s.31.

¹⁰¹ Dış Pazarlar, 2005, <http://www.kobinet.org.tr/10.05.2005>.

¹⁰² İhracatçıya Yeni Pazar: Suriye, 21.6.2005, <http://www.forumfuar.com/bulten/2001-10/suriye.htm>

¹⁰³ a.g.m., s.2.

tekstil ürünleri, ham pamuk, işlenmiş deri ve mamulleri, kimyon, buğday tarımsal ürünlerdir. En çok ihracat yaptığı ülkeler İtalya, Fransa, Suudi Arabistan, Türkiye, İspanya, Almanya, Lübnan'dır. İthalat yaptığı ülkeler İtalya, ABD, Güney Kore, Çin, Almanya, Ukrayna, Türkiye'dir.¹⁰⁴

Tablo 21: 2001 Yılı İtibariyle Dış Ticarete Başlıca Ürünler (milyon \$)

İhracat	%	İthalat	%
Ham petrol ve petrol ürünleri	77,2	Makine ve ulaştırma ekipmanı	24,9
Gıda ve canlı hayvan	9,8	Gıda, canlı hayvan, içecek ve tütün	16,8
Tekstil ve tekstil elyafı	9,5	Kimyasallar ve kimyasal ürünler	9,9
Ham pamuk	5,4	İmalat sanayi ürünleri	31,3*

Kaynak: The Economist Intelligence Unit, Syria Country Profile 2003

* 2000 yılı verileri

İhracat gelirlerinin yarısından fazlası ham petrol ve petrol ürünleri ihracatından kaynaklanmaktadır. 2002 yılında petrol ihracatından elde edilen gelirin hem yüksek düzeyde seyreden uluslararası petrol fiyatları hem de ihracatın hacim olarak da artış göstermesine bağlı olarak 4 milyar ABD Doları gibi rekor bir düzeye ulaştığı tahmin edilmektedir. Diğer önemli ihraç kalemleri ham pamuk, meyve, sebze, tekstil, buğday ve diğer tarımsal ürünlerden oluşmaktadır. Son yıllarda işlenmiş tarım ürünleri ihracatında da önemli gelişmeler gözlenmektedir. İhraç edilen ham petrolün yarıdan fazlası ABD'ye yöneliktir. AB'nın ülkenin toplam ihracatındaki payı %60'tır. Suriye'nin uygulanan ekonomik politikalar doğrultusunda en büyük ithal kalemleri, sentetik elyaftan iplikler, demir-çelik teller, mısır ve kamyon vb. Yük taşıyıcılar ile demir-çelik saçlardır. Önem arz eden diğer ithal kalemleri ise, şeker, borular, uçak benzini ve arpa ile margarin gibi ülkelerdeki üretimin ihtiyacı karşılayamadığı maddelerden oluşmaktadır. Makine-teçhizat gibi yatırım malları Almanya başta olmak üzere İtalya, Japonya ve ABD'den gelirken, ara malların büyük bir kısmı Türkiye, İspanya ve İtalya'dan ithal edilmektedir. AB ülkelerinin ithalattaki payı %26,7'dir.¹⁰⁵

¹⁰⁴ Yücel, H., Köse, H. ve Atakel, M., a.g.e., ss.9-14.

¹⁰⁵ Benli, O., a.g.e., s.83.

Tablo 22: 2002 Yılı İtibariyle Dış Ticarete Başlıca Partnerleri

İhracat	%	İthalat	%
Almanya	18,7	İtalya	103
İtalya	17,5	Almanya	9,0
Türkiye	7,8	Çin	7,1
Fransa	7,5	Türkiye	6,0

Kaynak: The EIU, Syria Country Report May 2004

Suriye'ye gelen malların doğrudan üretilen ülkeden ithal edilmesi esastır. Bu kuralın istisnası ise 10 sayılı yatırım yasası uyarınca kurulan şirketlerdir. Suriye'nin ithalat politikası aşağıda sayılan prensipleri öngörmektedir:

- Ham madde, yedek parça, makine, ekipman (tarım-sanayi) tıbbi-laboratuvar cihazları ve mühendislik ile bilimsel cihazların ithalatına izin verilmesi,
- Yerli üretimi bulunmayan gıda maddeleri ile tarımsal ürünlerin ithalatına izin verilmesi, yerli üretimi bulunan maddelerin ithalatını kıstmak veya mümkün olduğunca asgariye indirilmesi,
- Daha yüksek gümrük vergisi uygulanarak lüks maddelerin ithalatının kısıtlanması, temel veya lüks olduklarına bakarak ithal mallarını değişik gümrük vergilerine tabi kılması, ithalatın büyük bir bölümünün ihracat gelirleriyle finanse edilmesidir.
- Suriye'ye ithal edilen bütün ürünler gümrük vergisine ve birleştirilmiş vergiye tabidir. Vergi oranları, hükümetin gerekliliği konusundaki yaklaşımına göre %1 ila %200 arasında değişmektedir.
- Özellikle sanayi ve tarım için gerekli maddelerin ithal izinlerine öncelik verilmektedir. Suriye Hükümeti, bazı durumlarda geçici ithalata izin vermektedir. Suriye'de bir proje yürütmekte olan firmaların, söz konusu proje için gerekli olan makine ve ekipmanların ithalatına izin verilmektedir.
- Narkotik ürünler, mobilya ve silah ithalatı yasaktır. Yine İsrail mallarının ülkeye girişi de yasaklanmıştır. Ayrıca tütün, çelik, buğday gibi bazı temel ürünlerin ithalatı, devletin ya da devlet tarafından görevlendirilmiş özel kuruluşların tekelindedir.¹⁰⁶

Suriye'nin ithalata yönelik kısıtlayıcı politikasında esneklik göstermesi sonucu rekabet artabilecektir. Suriye piyasasını değerlendirirken bölgesel farklılıkları göz

¹⁰⁶ Kabinet/Dış Pazarlar, a.g.m., s.15.

önünde bulundurmak gerekmektedir. Suriyeli firmalar ülkemizin sanayileşme düzeyini ve mallarımızın kalitesini yen i yeni anlamaya başlamışlardır. Coğrafi yakınlığından dolayı nakliye ücretleri diğer bir çok ülkeye ödenen ücretlere göre daha ucuz olmakta, bu da ürünün fiyatına yansımakta, tüketici diğer ülkelerin mallarına göre ucuz ve aynı kalitede olan Türk mallarını tercih edebilmektedir. Bu avantajın iyi bir şekilde kullanılması gerekmektedir.¹⁰⁷

Yabancı firmalar son yıllara kadar ürünlerini pazarlayabilmek için Şam'da yılda bir kez düzenlenen “Şam Uluslararası Fuarı”na katılmaktadır. Doğrudan pazarlama sistemi henüz Şam'da uygulanmamaktadır. Doğrudan pazarlamaya yönelik yerli bir firma da bulunmamaktadır. Özel sektör faaliyetlerinin yaygınlaşmasına rağmen, pazarlamadaki geleneksel metotlarda önemli bir gelişme sağlanamamıştır. Pek çok yerli firma müşterilerine ulaşabilmek için Şam dışında özellikle Halep, Homs, Lazkiye ve Tarsus'ta şube açma yolunu seçmektedirler. Başkent Şam'da sanayi ile uğraşan pek çok şirket, Halepte tekstil, gıda, ilaç, cam ve metal üretiminde faaliyet gösteren firmalar mevcuttur.¹⁰⁸

5.4. Türkiye – Suriye Ekonomik ve Ticari İlişkileri

Türkiye ile Suriye arasındaki ekonomik ilişkilerin çok iyi olduğunu söylemek mümkün değildir. Son 10 yılda ilişkilerinde bir canlanma olduğu söylenebilir.¹⁰⁹

Suriye-Türkiye dış ticareti sık sık yaşanan siyasi gerginliklerden olumsuz etkilenmesine karşın, son 5 yıla bakıldığında sürekli yükselen bir eğri çizmektedir. Coğrafi yakınlık ve tarihi bağlar, ticari ilişkilerin gelişmesinde önemli rol oynamaktadır. Resmi istatistiklere göre Türkiye'nin 2002 yılında Suriye'ye ihracatı 256 milyon dolar olarak kayıtlanmasına rağmen, iki ülke arasında özellikle sınır ve bavul ticareti bu rakamı çok aşan bir boyutta gerçekleşmektedir; sonuçta da Türkiye, Suriye dış ticaretinde ilk sırada yer almaktadır. Ancak ihracatın neredeyse tamamı özel sektöre yapılmaktadır. Oysa Suriye, resmi politika olarak sanayileşmesini devletin öncülüğünde gerçekleştirdiği ölçüde, özellikle Türk makine üreticileri ve ihracatçıları açısından devletle ilişki kurmak, yüksek bir pazar potansiyeli taşıyan Suriye'yle ilişkilerde çok önemlidir.¹¹⁰

¹⁰⁷ Aydos, V. ve Duran, M., a.g.e., s.110.

¹⁰⁸ a.g.e., s.111

¹⁰⁹ Uslu, S., a.g.e., s.99.

¹¹⁰ Bir Deniz Ötedeki Pazarlar, İhracat Dünyası, <http://www.ihracatdunyasi.com/guncel37.html>

Tablo 23: Türkiye-Suriye Dış Ticaret Göstergeleri (1000 \$)

Yıllar	İhracat	İthalat	Denge	Hacim
1996	307,776	311,548	-3,682	619,234
1997	368,754	456,283	-187,529	725,037
1998	309,045	308,003	1,042	617,048
1999	232,208	307,001	-74,793	539,209
2000	184,266	545,237	-360,971	729,503
2001	281,142	463,477	-182,335	844,619
2002	266,772	506,247	-239-475	773,019
2003	410,755	413,349	-2,594	824,104

Kaynak: Dış Ticaret Müsteşarlığı (2003)

Türkiye'nin Suriye'ye ihracatı dalgalı bir seyir izlemekte olup, bölgesel sorunlar nedeniyle potansiyelinin altındadır. İki ülke ticari ilişkileri sınır komşusu olmaları itibarıyla coğrafi yakınlık, benzer tüketim alışkanlıkları gibi avantajlara rağmen yeterli düzeyde değildir. Öte yandan komşu ülkeler ticaret stratejisi çerçevesinde yürütülen faaliyetlerin de katkısıyla 2003 yılında Suriye'ye ihracatımız bir önceki yıla göre %54 oranında artarak 411 milyon dolara ulaşmıştır. Aynı dönemde Suriye'den ithalatımızda ise %18 oranında bir daralma söz konusudur.

Suriye ile Mardin, Şanlıurfa, Gaziantep, Kilis ve Hatay illerimiz arasında sınır ticareti yapılmakta olup, Suriye'nin bugüne kadar sınır ticareti kapsamında ithalata izin vermemesi nedeniyle bu kapsamdaki ticaret tek taraflı olarak ülkemizin sağladığı tarife tavizleri ile yürütülmektedir.¹¹¹

Suriye ile olan dış ticaretimiz, iki ülke arasında yaşanan siyasi gerginliklere rağmen, son beş yılda sürekli yükselen bir trend izlemiştir. Suriye ile ihracat potansiyeli 1-1,5 milyar dolar olduğu belirtilmekte, ilişkilerin geliştirilmesi halinde bu rakamın 5 milyar dolara çıkacağı tahmin edilmektedir. Gelişen ticari ilişkilerde istatistiklere yansımayan, fakat önemlilik arz eden sınır ve bavul ticareti de dikkate alındığında, Suriye dış ticaretinde ülkemiz, ilk sıralarda yer almaktadır. İhracatımızın hemen hemen tamamına yakını özel sektöre yapılmaktadır. Suriye ithalatının %40'ı devlet tarafından yapılmakla birlikte, kamu sektörüne ihracatımız yok denecek kadar azdır. Nitekim,

¹¹¹ Benli, O., a.g.e., s.84.

Suriyeli firmalar, ülkemizin sanayileşme düzeyini bilmekte, mallarımızın kalitesini, standardını beğenmekte ve fiyatlarımızı cazip bulmaktadır.¹¹²

Suriye, Türkiye'den bitkisel yağ, sentetik iplikler, demir-çelik mamulleri, çimento başta olmak üzere genellikle ara malı niteliğindeki mallar satın almaktadır. Son yıllarda kimyasal mamuller ve makine ekipman ihracatımızda da önemli artışlar gözlenmektedir. Suriyeli özel sektör yatırımcılarının sermayeleri yetersizdir. Bu nedenle küçük ölçekli yatırımlara yönelmişlerdir. Böylece kompüterize olmuş, büyük ölçekli gelişmiş ülkelerin yatırım mallarına göre, ülkemiz meşeli makine, ekipman, elektrikli cihazlar vb. yatırım malları avantajlı konuma gelmiştir. Coğrafi yakınlığı iyi bir şekilde değerlendirmek isteyen Suriyeli firmalar, makine-techizat ve ara malların alımında Türk mallarını tercih etmektedirler. Suriyeli firmaların, ülkemiz imkanları hakkında bilgileri, firmalarımızın Suriye pazarı hakkında bilgilerinden fazladır. Bir anlamda Suriyeli firmaların, mallarımızın ucuz ve kaliteli oldukları için ülkemizden ithalat yaptıklarını söylemek mümkündür. Türkiye-Suriye arasında Çifte Vergilendirmenin Önlenmesi Anlaşması akdedilmesine ilişkin ilk tur görüşmeler 21-23 Aralık 1999 tarihleri arasında Şam'da yapılmış olup, anlaşmanın bir bölümü üzerinde mutabakata varılmıştır. Son yıllarda özellikle müteahhitlik hizmetleri sektöründe faaliyet gösteren firmalarımızın Suriye pazarına ilgilerinin arttığı gözlenmektedir. Söz konusu anlaşmanın kısa sürede sonuçlandırılması, iki ülke arasındaki ilişkilerin gelişmesine önemli katkı sağlayacaktır.¹¹³

Türkiye-Suriye KEK V. Dönem toplantısı Ankara'da gerçekleşmiş, hazırlanan protokol 21 Haziran 2001 tarihinde imzalanmıştır. Türkiye ile Suriye arasında İş Konseyi de kurulmuştur. Suriye'nin sanayileşme stratejisi içinde ve ithal ikamesine yönelik yatırım politikaları doğrultusunda firmalarımızın, Suriye pazarına yönlendirilmesi ve teşvik edilmesi halinde, bu ülkeye olan ihracatımızda başta makine-ekipman olmak üzere önemli artışların olacağına inanılmaktadır. Firmalarımızın Suriye'de girişecekleri, öncelikli gıda sanayi sektöründe ortak yatırımlarla, Ortadoğu pazarında geniş kapsamlı ve kalıcı bir şekilde yer edinebilmeleri ve bu sektöre teknoloji transferini gerçekleştirebilmeleri mümkün görülmektedir. Özellikle müteahhitlik alanında Suriye'nin açık bir pazar olduğu vurgulanmaktadır.¹¹⁴

¹¹² İhracat Dünyası, Bir Deniz Ötedeki Pazarlar, İhracat Dünyası, a.g.m., s.3.

¹¹³ Suriye, TC Dış Ticaret Müsteşarlığı, <http://www.dtm.gov.tr/ead/yayin/kitap/suriye.htm>.

¹¹⁴ Kobinet/Dış Pazarlar, a.g.m., s.16.

Şeker, fosfat, otomobil lastiği üretiminde Türk yatırımcılar için Suriye önemli bir pazar niteliği taşımaktadır. Tarım sektöründe de ciddi bir yatırım potansiyeli bulunmaktadır. Suriye hükümeti, yabancı yatırımı, ticareti ve para transferini kolaylaştıran yeni kanunlar çıkarmıştır. Her türlü yatırıma açık bir ülke olan Suriye’de işçi ücretlerinin de oldukça düşük olduğu gözlenmektedir.¹¹⁵

Ayrıca Suriye’de ihracat şansı yakalamak isteyen konfeksiyon ve tekstil yan sanayicileri 20-24 Temmuz 2005’te III. Halep Uluslararası Fayatex Fuarına hazırlanıyor.

İki ülke arasında karşılıklı olarak düzenlenen ticaret heyeti gezileri ve fuar organizasyonlarının işbirliğini geliştirmesi açısından büyük önem taşıdığını belirten Merkür Fuarcılık Yönetim Kurulu Başkanı Ramazan Taylan, Suriye’nin konfeksiyon yan sanayi ürünlerini de Türkiye’nin tedarik ettiğini söyledi. Suriye’de Alyaman’ın yaptığı fuar organizasyonun Türkiye ayağıyla da Merkür Fuarcılık ilgileniyor.¹¹⁶

Öte yandan Suriye’nin, Irak, Mısır, Lübnan gibi ülkelerle serbest ticaret anlaşması bulunmaktadır. Suriyeli yetkililer, bu anlaşmalardan Türkiye’nin de yararlanabileceğini belirterek, ortak yatırımlarla Arap ülkelerine sıfır gümrükle mal satılabileceğini vurgulamaktadır. Ayrıca 13 Arap ülkesinin, 2007 yılına kadar kurulmasını planladığı ortak pazarın, 300 milyon nüfuslu bir pazar oluşturacağı da dikkatlerden kaçmamalıdır.¹¹⁷

5.5. Suriye’de Tekstil Sektörünün Durumu

Pamuk, Suriye tarım sektörünün en önemli ürünüdür. Suriye’de yılda ortalama bir milyon ton pamuk üretilmektedir. Dünya pamuk üretiminin %7’si Suriye’de yapılmaktadır. Pamuk üretim sezonunda 300 bin kişi çalışmaktadır. Suriye, pamukta hektar başına üretimde (2001 yılında hektar başına 3.9 ton üretim gerçekleştirerek) dünya ortalamasını yakalamıştır. Pamuk üretimi 260 bin hektar alanda yapılmaktadır. Pamuğun bir çok çeşidi üretilen Suriye’de yüksek kalite pamuk üretimi de yapılmaktadır. Pamuk üretiminin yaklaşık yarısı gelişmekte olan tekstil sektöründe kullanılmaktadır. Suriye toplam ihracatında petrol ihracatından sonra ikinci sırada olan pamuğa dayalı tekstil sanayi toplam ihracatın yaklaşık %6’sini oluşturmaktadır.¹¹⁸

¹¹⁵ Kabinet/Dış Pazarlar, a.g.m., s.16.

¹¹⁶ Tekstil ve Konfeksiyonda Görünüm, Bileşim Yayıncılık, Nisan 2005, Sayı 117, s.18.

¹¹⁷ a.g.e., s.19.

¹¹⁸ Yücel, H., Köse, H. ve Ataker, M., a.g.e., s.92.

Üretim değeri ve sağladığı istihdam göz önünde bulundurulduğunda tekstil sanayi Suriye`de önemli sanayi kollarındadır. Tekstil ve pamuk ipliği (konfeksiyon fabrikalarında çalışanlar hariç) üretimde yılda ortalama 26 bin kişi çalışmaktadır.

Tekstil sanayi, kamu ve özel sektör arasında bölünmesi tekstile dayalı yan sanayilerin üretiminde önemli rol oynamaktadır. 1995 yılı itibariyle üretim ve istihdam açısından 1995 yılına kadar tamamen devlet kontrolünde olan tekstil sanayiinde özel sektör kamu sektörünü geçmiştir.¹¹⁹

Türk firmalara Suriye'de ortak yatırımlar başlamışlardır. Kurulacak olan tesislerin faaliyet alanları otomobil, kamyon ve zeytinyağı üretimi olarak belirlenmiş bulunmaktadır.Suriye'de günümüze kadar otomobil üretimi yapılmamıştır. Ayrıca, tekstil alanında faaliyet gösteren bir Türk firması Halep'te akrilik iplik üretimine başlamıştır. Tekstil alanında faaliyet gösteren bir diğer Türk firması da yaklaşık 13 milyon dolarlık bir yatırımla iplik üretim tesislerinin kuruluş çalışmalarını başlatmıştır.¹²⁰

Suriye özel sektörünün küçük ölçekli yatırımlara yönelmesi ülkemizde üretilen makina, ekipman ve elektrikli cihazlar gibi yatırım mallarına olan talepleri artırmıştır. Suriye, 2004 yılı başı itibariyle ikinci el makina ithalatına izin vermiştir. Suriye makina ithalatının %50'si ülkemiz açısından ihracat potansiyelleri yüksek ve Suriye'de büyük talep gören tarım makinaları, gıda işleme ve paketlenme makinaları, tekstil makinaları, pompa ve kompresörler, iş makinaları ve takım tezgahlarından oluşmaktadır.

Suriye'de yılda ortalama 1 milyon ton pamuk üretildiği ve tekstil ürünleri ihracatının yıldan yıla arttığı gözönüne alındığında tekstil makinalarına olan ihtiyacı da artacaktır.¹²¹

Suriye 2002 yılında 74,3 milyon dolar tekstil makinaları ithalatı yapmıştır. Suriye başlıca örgü, gipür, tül, dantela, imalatı için makineler, cihazlar, mekiksiz, motorsuz dokuma tezgahı, tarak makinaları, yıkama ağartma, boyama makinaları ithal etmiştir. İthalattaki en büyük pay İtalya, Almanya, İsviçre, Tayvan'a aittir. Türkiye ise pazardaki payını yıldan yıla artırmaktadır. Dış ticaret müsteşarlığının verilerine göre

¹¹⁹ Yücel, H., Köse, H. ve Ataker, M., a.g.e., s.93.

¹²⁰ Suriye Ülke Profili Sanayi İlişkiler, s.32, <http://www.kosgeb.gov.tr>, 17 Haziran 2005.

¹²¹ Suriye Ülke Bülteni, Türkiye Suriye İkili Ticareti, Deik, Aralık 2004, s.15, <http://www.deik.gov.tr.>, 17 Haziran 2005.

2003 yılında tekstil makinaları ihracatı bir önceki yıla göre %49 artarak 5,6 milyon dolar olarak gerçekleşmiştir.¹²²

Tablo 24: Suriye'nin Türkiye'den Makinaları İthalatı

GTİP	Ürün Adı	2001	2002	2003
8444.00	Dokuma maddelerinden lif imal eden, dokuyan, kesen makinalar	670.776	50,000	0
8445.11	Dokumalık elyafın hazırlanması için karde makinaları (tarak makinaları)	0	0	70,000
8445.13	Şerit halindeki lifleri uzatan, büken ve iplik taslağı haline getiren makinalar	146,410	600,455	1,183,250
8445.19	Dokumaya elverişli maddelerin hazırlanmasına mahsus makinalar	524,214	170,172	391,472
8445.20	Dokumaya elverişli lifleri eğirmeye mahsus makinalar	0	44,400	312,127
8445.30	Dokumaya elverişli lifleri katlama-bükme makinaları	644,029	487,224	1,70,726
8445,90	Tekstil elyafının hazırlanmasına mahsus diğer makinalar	163,480	361,999	574,836
8446,21	Motorlu, Mekikli dokuma Makinaları; Kumaş Genişliği > 30 cm	42,000	0	0
8446.29	Motorsuz ,mekikli dokuma mikanaları; kumaş genişliği > 30 cm	0	0	30,000
8447.11	Dairesel örgüt tezgahları-silindir Çapı = < 165 mm	28,490	0	0
8447.20	Düz örgü tezgahları, dikiş-trikotaj makinaları	0	35,000	30,900
8447.90	Diğer örgü, gipür, tül, dantela vb. imali için makine ve cihazlar	0	0	8,000
8448.11	Ratier ve jakard; jakard kardlarını azaltıcı, kopya edici, delici makinlar	4,000	5,400	30,000
8448.19	Diğer tekstil makinaları için yardımcı cihazlar	3,600	0	9,600
8448.39	Dokumaya elverişli lif hazırlayan makinalar için aksam; parçalar	33,225	3,658	1,316
8448.42	Dokuma mikanalarına mahsus taraklar, gücü telleri ve gücü çerçeveleri	75	434	5,390
8448.49	Dokuma mikanaları / yardımcı makinalarının aksam, parçaları	17,017	4,026	59,896
8448.59	Örgü, dikiş, trikotaj makinalarında kullanılan aksam; parçalar	0	780	855
8451.21	Kurutma makinaları kuru çamaşır kap. < 10 kg	10,026	3,450	0
8451.29	Diğer kurutma makinaları > kuru çamaşır kap. > 10 kg	44,000	151,515	2,355

¹²² Yücel, H., Köse, H. ve Ataker, M., a.g.e., ss.97-99.

Tablo 24'ün devamı

GTİP	Ürün Adı	2001	2002	2003
8451.30	Ütü makinaları - presler (ısı ile yapıştıran presler dahil)	113,817	309,477	31,402
8451.40	Yıkama, ağartma/boyama makinaları	294,665	524,490	246,185
8451.50	Mensucatı top halinde sarma, açma, katlama, kesmeye mahsus makinalar	116,517	100,946	80,980
8451.80	Mensucatın apresi, finisajı, emridirilmesi vb. için makinalar	484,979	887,775	423,422
8451.90	Dokumaları yıkama, kurutma, ütüleme makinalarının aksam, parçası	712,315	6,321	26,186
8452.10	Ev tipi dikiş makinaları	0	5,720	0
8452.21	Otomatik üniteli dikiş makinaları	14,500	3,200	0
8452.29	Diğer dikiş makinaları	60,635	7,200	67,630
8452.40	Dikiş makinalarına mahsus mobilla, tabla, mahfaza vb. aksam/parçaları	0	0	200
8452.90	Dikiş makinalarının diğer aksam, parçaları	0	7,034	3,420
TOPLAM		4,183,595	3,795,097	5,625,218

Kaynak: DTM

ALTINCI BÖLÜM

TÜRKİYE – ÜRDÜN EKONOMİK VE TİCARİ İLİŞKİLERİ VE TEKSTİL İHRACATI

6.1. Ürdün'ün Tarihsel Gelişimi

Tarih boyunca değişik devletlerin egemenlikleri altına giren ve çeşitli uygarlıkların etkilediği Ürdün toprakları, 1516'da Osmanlı İmparatorluğu'nun Memlükleri yenilgiye uğratmasıyla yaklaşık 400 yıl Türk egemenliği altında kalmıştır. Birinci Dünya Savaşı sonrası toplanan san Remo Konferansı'nda (1920), Filistin toprakları ve çevresindeki bölgenin İngiliz mandasına bırakılması kararlaştırılmıştır.¹²³

İngilizler II. Dünya Savaşı akabinde 22 Mart 1946 tarihinde Ürdün'ün bağımsızlığını tanımıştır. 22 nisan 1946 tarihinde toplanan Ürdün Yasama Meclisi, Ürdün'ün parlamenter ve verasete dayalı Kraliyet sistemli bir bağımsız devlet olduğunu ve Prens Abdullah'ı Ürdün Kralı olarak ilan etmiştir.¹²⁴

İsrail devleti'nin kuruluşunu (1948) izleyen Arap-İsrail Savaşı'nda (1948-1949) Ürdün Kudüs'ün doğusu dahil olmak üzere Ürdün nehri'nin batı yakasında bulunan bir kısım Filistin arazisini ilhak etmiş ve 1950'de Batı Yakası (Batı Şeria bölgesi)resmen ülke topraklarına katılmıştır. 20 Temmuz 1951'de Kral Abdullah'ın bir suikast sonucu öldürülmesi üzerine oğlu Talal Kral olmuş ise de, bir yıl sonra sağlığının bozuk olması sonucu oğlu Hüseyin Bin Talal lehine tahttan feragat etmiştir. Kral Hüseyin'in Şubat 1999'da ölümüyle tahta oğlu 2. Abdullah geçmiştir. Ülke o tarihten beri Kral 2. Abdullah tarafından idare edilmektedir.¹²⁵

13 Şubat 1957 tarihinde Kral Hüseyin İngiliz-Ürdün arasındaki işbirliği anlaşmasının bittiğini ilan ederek, 1957 senesinin yazında İngiliz askerlerinin Ürdün'den çekilmelerini sağlamıştır. 1955 senesinde gerçekleşen Bağdat Paktı üzerine, Suriye ile Mısır arasında meydana gelen yakınlaşmaya karşın, İngilizlerin direktifiyle 9 Haziran 1958 tarihinde Ürdün ile Irak Krallığı arasında bir birleşme kararı alınmıştır. Ancak bu girişim 14 Temmuz 1958 tarihinde Irak'ta gerçekleşen askeri darbe üzerine iptal edilmiştir.¹²⁶

¹²³ Tülay Sabutay ve Aysun Dinler, Ürdün Ülke Etüdü, İ.T.O. İstanbul, Yayın no: 2003-4, s.9.

¹²⁴ Marufoğlu, S., a.g.e., s.199.

¹²⁵ Sabutay T. ve Dinler, A., a.g.e., s.9.

¹²⁶ Marufoğlu, S., a.g.e., s.199.

1967'deki Arap-İsrail Savaşı'nda Ürdün kuvvetlerinin yenilgiye uğramasıyla Ürdün'ün daha önce ilhak etmiş olduğu Batı Yakası (Batı Şeria)'ndaki araziler ve Doğu Kudüs İsrail'in işgali altına girmiştir. 1970'lerde Arap Dünyasının Filistin halkının tek ve meşru temsilcisi olarak Filistin Kurtuluş örgütü'nü tanimasından sonra, Haşimi Ürdün Krallığı 1988'de Batı Şeria ve Doğu Kudüs üzerindeki siyasi egemenliğinden Filistin Kurtuluş Örgütü lehine vazgeçmiştir. 1995 senesinde Filistin Kurtuluş Örgütü'nün İsrail ile barış anlaşması imzalamaları üzerine, İsrail ile barış anlaşması imzalamış ve bölgedeki Arap ülkelerinin barış sürecine katılmaları için öncülük yapmaktadır.¹²⁷

6.2. Ürdün'ün Ekonomik Yapısı

89.213 kilometrekarelik bir alan içerisinde 5.1 milyon kişilik bir nüfusa sahip olan Ürdün'ün ekonomisi büyük ölçüde hizmet ve imalat sektörlerine dayanmaktadır.¹²⁸

Kalkınmaya yönelik yatırımlarda Arap Dünyası'ndan ve batılı ülkelerden (İngiltere, ABD ve benzeri) sağlanan kredi ve yatırımlar önemli bir yer tutmaktadır.

Öte yandan iç pazarın dar, tarım rekoltesinin dalgalı, sermaye ve kaynakların yetersiz olması gibi ekonomik sorunların yanısıra, bölgedeki istikrarsızlığın bir sonucu olarak ülkenin savunma giderlerinin yüksek olması ve çok sayıda Filistinli mültecinin varlığı, ülkenin diğer önemli sorunlarıdır.¹²⁹

IMF tarafından Ürdün'ün son yıllarda gösterdiği büyüme desteklenmekte, bölgesel sorunların azalması, kaliteli sanayi bölgelerinin kurulması ile ihracatın artış göstermesi, malların duty-free uygulamasıyla Amerika'ya rahat girmesi düşünüldüğünde Ürdün'ün başarısı daha da anlam kazanmaktadır. Finansal hizmetler, ticaret, ulaştırma, haberleşme, inşaat ve eğitimden oluşan servis sektörleri GSMH'nın %79'luk kısmını oluşturmaktadır. İşgücünün üçte ikisi istihdam edilmektedir. Geri kalan %21'lik kısmını da tarım ve endüstri sektörleri oluşturmaktadır.¹³⁰

Bu sektörlerdeki yabancı ve yerli yatırımların toplamı 162.5 milyon ABD Dolar'ına ulaşmıştır. Ürdün son dört yıl içinde istikrarlı bir büyüme sergilemiş ve tekstil sektöründe de başarı sağlamıştır. Bu sektörün ihracat rakamlarında da önemli bir artış

¹²⁷ Subatay, T. ve Dinler, A., a.g.e, s.10.

¹²⁸ Ortadoğu Ürdün, <http://www.dtm.gov.tr/anl/raporlar/ortadogu/Urdun/Urdun.htm>, 23.01.2005

¹²⁹ Arif Şahin, Lübnan, İsrail, Ürdün, İ.T.O. 1995, İstanbul, s.35.

¹³⁰ DTM/Ortadoğu Ürdün, a.g.m., s.8.

izlenmiştir. 2001 yılında 225 milyon Ürdün Dinarı (yaklaşık 317 milyon ABD Doları) ihracat geliri elde edilmiştir.¹³¹

Bölgede Irak'tan kaynaklanan gerginliğe rağmen Ürdün 2002 yılında %4.9 büyüme göstermiş ancak 2003 yılında Irak Savaşı'nın olumsuz etkisiyle ekonomik büyüme %3'e gerilemiştir. 2003 yılı ilk çeyreğinde Irak'a ihracat önemli ölçüde durmuş ancak savaşın sona ermesiyle birlikte yeniden artışa geçmiştir. Özel sektör güveninin yeniden temini ve önümüzdeki dönem Irak'a ihracatın artmasıyla reel büyümenin 2004 yılından %5.5 olarak gerçekleşmesi hedeflenmiştir. 2003 yılında işsizlik ve düşük gelir faktörlerine bağlı olarak ülkedeki iç talep düşük bir performans göstermiştir.¹³²

Tablo 25: Genel Ekonomik Göstergeler

	2000	2001	2002	2003
Nüfus (bin)	5.050	5.200	5.200	5.480
Nüfus artış hızı (%)	3,06	2,98	2,7	2,8
GSMH (milyar \$)	8,451	8,828	9,444	9,924
Reel Büyüme Oranı (%)	4,8	4,2	5,7	5,1
Kişi Başına Milli Gelir (Dolar)	1,677	1,698	1,772	1,812
Dış Borç (Milyar \$)	6,763	6,689	8,2	
Enflasyon Oranı (%)	0,7	1,8	1,8	2,3
Dinar'ın dolar karşılığı	1,41	1,41	1,41	1,41

Kaynak: DTM, <http://www.dtm.gov.tr/anal/raporlar/ortadoğu/Urdun/Urdun.htm>

6.3. Ürdün'ün Dış Ticareti

Ürdün'ün ithal ettiği başlıca mallar, plastik mamulleri, kağıt-karton, tekstil ipliği, kumaş ve bilimum, demir-çelik, inşaat ve altyapı malzemeleri, mesleki-bilimsel makine ve cihazlar, hazır giyim ve ayakkabı ulaşım araçları ve parçaları, diğer makine ve ekipmanları, elektrikli ve elektriksiz makineler ve yedek parçaları, ilaç ve tıbbi malzeme, ham petrol, buğday ve buğday unu, hayvan yemi, et, mısır, sebze-meyve ve k.yemiş, kırmızı mercimek, mandıracılık ürünleri-yumurta, toz şeker, kauçuk mamulleri, canlı hayvan, kozmetik-temizlik malzemeleri, kahve, çay, kakao olarak sayılabilir.¹³³

¹³¹ DTM/Ortadoğu Ürdün, a.g.m., s.9.

¹³² Türkiye-Ürdün Ticari Ekonomik İlişkileri, Ocak 2004, <http://www.deik.org.tr.>, 15.02.2005.

¹³³ DTM/Ortadoğu Ürdün, a.g.m., s.10.

Ürdün'ün mal ithal ettiği ülkelerin başında Amerika Birleşik Devletleri, Almanya, Çin, Japonya, İngiltere, Fransa gibi ülkelerin yanı sıra Irak, Suudi Arabistan ve Suriye gibi Arap ülkeleri gelmektedir. Özellikle petrol ihtiyacının karşılanmasında Irak en büyük satıcı konumundadır. Mal ihraç ettiği ülkelerin başlıcaları ise; Irak, Hindistan ve Amerika olarak sayılabilir. Başta sanayi ürünleri olmak üzere Türkiye'den Ürdün'e ihraç edilen malların başında elektrikli makineler, demir çelik eşya, sebzeler, kazanlar, plastikler, tekstil malları, gıda, dizel ve yarı-dizel taşıtlar (Oyak-Renault ürünleri piyasada iyi bir yer edinmeye başlamıştır) hububat ve cam eşya ürünleri gelmektedir. Türk ihraç ürünleri için kolay sayılabilecek bir Pazar olan Ürdün'e tekstil, bay-bayan giyim, spor giyim, kumaş, triko, çocuk giyim, ayakkabı ve saraciye malları ihraç edilebilir niteliktedir. Gene mevcut olan cam eşya, mutfak eşyası gibi ürünlerin ihracı artırılabilir. Ülkede gelecek vaat eden ve başarılı Türk firmalar tarafından değerlendirilebilir olan seramik, su ürünleri (şişe su vb.) ile mobilya sektörleri de iyi birer pazar fırsatı olarak göze çarpmaktadır.¹³⁴

İşlenmiş yiyecek maddelerinde son zamanlarda işlenmiş yiyecek maddelerinde yabancı ürünlerin ağırlıklı olarak piyasada yer aldığı Ürdün, Türkiye için önemli bir pazar olma potansiyeline sahiptir. Ürdün'de işlenmiş yiyecek maddelerinde önceliği Amerikan malları almaktadır. Bunu İngiltere, İspanya, Irak ve Mısır'dan ithal edilen ürünler takip etmektedir. Türk firmaları bisküvi, şekerleme türü gıda maddeleriyle piyasaya girmiştir ancak bu tür mamullerde diğer ülkelerden ithal edilen ürünlere talep daha fazladır ve Türk malları büyük mağazalarda alt raflarda yer almaktadır. Kakaolu hazır gıdalar ve bisküvi türü mamullerde ABD, İngiltere, Hollanda, İsviçre, beyaz çikolatanın da dahil olduğu şekerli mamuller grubunda İsviçre, Mısır, Fransa, İspanya, Lübnan ve İngiltere'de imal edilmiş ürünler piyasada çoğunluktadır. Tatlı bisküvi ve gofret gibi yiyecek kalemlerinde Türk malları piyasada yaygın olarak bulunmaktadır. Ülkenin dünya pazarlarına açılmasıyla tükettiği besin grupları arasına giren balığı ithal ettiği ülkeler arasında Yemen, Mısır ve Kıbrıs Rum Kesimi gelmektedir. Bu da gene üç tarafı denizlerle çevrili ve zengin deniz ürünleri kaynağına sahip ülkemiz üreticileri tarafından değerlendirilebilir bir potansiyel sektör olarak sayılabilir. Narenciye ürünlerinde Yunanistan, Bulgaristan, Lübnan, Kıbrıs Rum Kesimi ve Suriye'den ithal edilen ürünler piyasada yer almaktadır. Dokunmuş mensucatta Güney Kore, Tayvan, ABD, Tayland ve Endonezya malları piyasada ağırlıktadır. Halı ve yer kaplamaları

¹³⁴ DTM/Ortadoğu Ürdün, a.g.m., s.10.

pazarında en büyük paya sahip olan Suudi Arabistan'ı, Çin, Mısır ve Fransa izlemektedir. Ayakkabı piyasasında Çin, Tayvan, Suriye ve Tayland malları yer alırken, Türk mallarının hissedilir bir ağırlığı bulunmaktadır. Giyim eşyasında Türk mallarının yanı sıra Çin, Tayvan, Suriye ve Tayland malları da piyasada yer almaktadır.¹³⁵

Genel olarak Ürdün'ün dış ticaretindeki en belirgin özellik, dış ticaretinde sürekli olarak açık vermesidir. İthalat her yıl ihracatın birkaç kat üzerinde gerçekleşmektedir. Ülkenin; fosfat, bazı gıda ürünleri ve belirli sanayi malları dışındaki ürünlerde ihracat potansiyeli bulunmamaktadır. Bu durum ülkenin hemen hemen tamamıyla ithalata bağımlı ve yerli sanayinin iç piyasa ihtiyaçlarını dahi karşılamayacak düzeyde olduğunu göstermektedir. Bu ise; ekonominin dış mali yardımlara bağılı olmasına ve GSYİH'nın önemli bölümünün devlet sektörü tarafından yaratılmasına neden olmaktadır. Ancak dış yardımların son yıllarda giderek azalıyor olması; ihracatın teşviki ve ithalatın kısılması için bir dizi önlem alınmasını gerekli kılmıştır.¹³⁶

Tablo 26: Karşılaştırmalı Ekonomik Göstergeler 2002

	Ürdün	Lübnan	Mısır	İsrail
GSYİH	9,5	17,9	82,1	101,4
Kişi Başına GSYİH	1,790	4,970	1,160	15,420
Toplam İhracat	2,7	1,1	7,3	26,7
Toplam İthalat	4,4	6,1	14,9	29,9

Kaynak: Marmara İş Hayatı Dernekleri Federasyonu, Ürdün Ülke Raporu, Pazar Araştırma Birimi, Temmuz 2004, www.marifed.org

Tablo 27: Ürdün Dış Ticareti (fob, milyon ABDS)

	2000	2001	2002	2003
İhracat	1,899	2,294	2,743	2,767
İthalat	4,074	4,301	4,416	5,576
Hacim	5,973	6,595	7,159	8,343
Denge	-2,175	-2,007	-1,673	-2,809

Kaynak: Marmara İş Hayatı Dernekleri Federasyonu, Ürdün Ülke Raporu, Pazar Araştırma Birimi, Temmuz 2004, www.marifed.org

¹³⁵ Marmara İş Hayatı Dernekleri Federasyonu, Ürdün Ülke Raporu, Pazar Araştırma Birimi, Temmuz 2004, www.marifed.org

¹³⁶ Şahin, A., a.g.e., s.40.

Sınırlı sanayisi ve kıt olan hammadde kaynakları nedeniyle Ürdün tarihsel olarak mal ticaretinde hep açık vermiştir. Bu durum nüfusun artması nedeniyle sürekli yükselen gıda ithalatı ve yüksek petrol ithalatı sebebiyle gittikçe ağırlaşmaktadır. 1980'lerin sonundan beri hükümetler ithalatı kısıtlamak ve ihracatı teşvik etmek için arayışlar içerisinde olduklarıdır. Bu strateji 1988 ve 1991 yılları arasında Dinar'ın devalue edilmesi sebebiyle bazı başarılar elde etmiştir. Bu dönemde Ürdün ihracat ürünleri daha cazip hale gelmiş ve ithalat maliyetleri artmıştır. 1991 Körfez Savaşından sonra 1991-95 yılları arasında ihracat yılda ortalama %11 artmıştır. Özellikle ilaç sanayi, deterjanlar ve tekstil gibi bazı sanayiler yüksek bölgesel talep nedeniyle kazanç sağlamışlardır. Fosfat, gübre ve potas ihracatı 1996 yılına kadar sürekli artmıştır fakat teknik faktörler ve Asya ekonomilerindeki gerileme nedeniyle gübre ve potas ihracatı 1997 yılında azalmıştır. 1998 yılında düzelme görülmüştür ve mineral ihracatında uzun dönem beklentileri olumlu yöndedir. Ürdün ekonomi politikasında açıklık önemli bir etkidir. Ürdün Dünya Ticaret Örgütüne 136. üye olarak girdi. Bunun yanında Avrupa Birliği, ABD, EFTA ve Arap Serbest Ticaret Anlaşması ülkeleri ile serbest ticaret anlaşmaları bulunuyor. 2003 yılında 8,34 milyar dolar tutarındaki Ürdün'ün dış ticaretinde ithalat % 65'lik bir değer oluştururken ihracat % 27 ve re-eksport ise % 8'lik bir paya sahiptir. Yaklaşık 2,8 milyar dolar ülke aleyhine gelişen dış ticaret dengesi bir yıl öncesine göre artış göstermiştir.¹³⁷

Ürdün İhracatı 2000 ve 2003 yılları arasında ivmesi azalsa da artarak ilerlemiştir. İhracat 2000 yılında 1,5 milyar dolar iken 2001'de % 25'lik artış ile 1,9 milyar dolar, 2003 yılında ise 2000 yılına oranla % 50'lik bir artış göstererek 2,3 milyar dolar seviyesini yakalamıştır. Re-eksportlar da benzer bir seyir izlemiştir; 2000 yılında 375 milyon dolardan 2001 yılında 386 milyon dolara 2003 yılında ise 687 milyon dolara yükselmiştir. 2003 yılı değeri 2000 yılına göre % 80'lik bir artışı ifade etmektedir.¹³⁸

¹³⁷ Marmara İş Hayatı Dernekleri Federasyonu, Ürdün Ülke Raporu, s.5.

¹³⁸ a.g.e., s.5.

Tablo 28: Yıllar İtibariyle Ürdün İhracatının Seyri 2000-2003

	2000	2001	2002	2003
İhracat (Milyon \$)	1,524	1,906	2,195	2,311
%Değ.	2,8	25,1	15,1	5,3
Re-eksport (Milyon \$)	375	386	574	687
% Değ.	7,4	3,2	48,4	19,7

Kaynak: Marmara İş Hayatı Dernekleri Federasyonu, Ürdün Ülke Raporu, Pazar Araştırma Birimi, Temmuz 2004, www.marifed.org

Ürdün de son yıllarda yürütülen ekonomik yeniden yapılanma programına paralel olarak, dış ticaret konusunda da liberalleşme çabaları devam etmektedir. Ürdün 11 Nisan 2000 tarihinde Dünya Ticaret örgütü üyesi olduktan sonra gümrük vergilerinde daha da hızlı bir şekilde indirim gitmeye başlamıştır.

Ürdün'de tütün mamulleri, alkollü içecekler ve otomobil gibi bazı lüks mallar dışında ithalatta uygulanan gümrük vergisi ve diğer eş etkili vergilerin toplamı maksimum %30 civarında bulunmaktadır. Söz konusu %30 koruma genellikle Ürdün'de benzer üretimi yapılan mallarda uygulanmakta, Ürdün'de üretimi bulunmayan veya üretim girdisi olarak kullanılan mallardan ise gümrük vergisi alınmamakta veya oran daha düşük tutulmaktadır. Ancak, genel olarak gümrük vergi oranları halen oldukça yüksektir. Ürdün'de gümrük vergi oranlarının yeterince düşürülememesinde kamu açıklarının düşürülmesi konusundaki yönetimin hassasiyeti ve yerli üreticilerin korunma gereksinimi etkili olmaktadır¹³⁹

¹³⁹ Kosgeb/Ülke Bülteni Dış Ticaret, s.27-28.

Tablo 29: Ülkeler İtibariyle Ürdün İhracatı 2000-2003 (Milyon \$)

	2000	2001	2002	2003	% Pay	% Değ. 02-03
Arap Ülkeleri	608,0	960,2	1.044,8	970,1	42,0	-7,2
Irak	141,0	421,6	438,5	311,6	13,5	-28,9
Suudi Arabistan	129,7	134,0	148,1	152,3	6,6	2,9
BAE	67,1	82,9	79,7	92,6	4,0	16,3
Lübnan	34,0	38,9	48,8	44,7	1,9	-8,4
Kuveyt	27,5	35,0	34,8	37,5	1,6	7,7
AB Ülkeleri	49,9	70,2	63,2	77,8	3,4	23,2
Hollanda	2,7	1,7	12,8	15,8	0,7	23,1
İspanya	6,6	8,2	6,5	11,4	0,5	76,1
İtalya	6,6	6,8	7,5	10,2	0,4	35,8
İngiltere	11,3	20,9	9,0	8,2	0,4	-9,4
Diğer Avrupa Ülkeleri	7,6	16,5	16,4	31,2	1,3	90,5
NAFTA Ülkeleri	63,9	233,1	431,0	663,0	28,7	53,8
ABD	63,2	231,9	429,2	659,7	28,5	53,7
Arap Olmayan Asya Ülkeleri	528,9	503,9	538,2	498,7	21,6	-7,3
Hindistan	242,8	204,9	225,2	199,0	8,6	-11,6
İsrail	77,8	102,6	122,8	93,3	4,0	-24,0
Çin	46,4	41,6	45,7	36,0	1,6	-21,3
Pakistan	34,4	25,5	30,7	22,7	1,0	-26,1
Endonezya	28,3	29,8	20,7	27,1	1,2	30,6
Malezya	20,7	23,4	17,2	19,2	0,8	11,5
Türkiye	14,0	12,4	18,3	13,1	0,6	-28,5
Diğer Ülkeler	260,6	117,9	98,7	68,8	3,0	-30,3
Toplam	1.522,8	1.906,3	2.194,0	2.311,0	100,0	5,3

Kaynak: <http://www.ishad.org.tr/urdun.pdf>

Yukardaki tablodan da görülebileceği gibi Ürdün İhracatında en büyük payı % 42 ile Arap ülkeleri alıyor. Ancak 2003 yılında ihracatta bir azalma söz konusu. Buna karşılık ABD ile yapılan Nitelikli Sanayi Bölgesi anlaşması ve Serbest Ticaret Anlaşması rüzgarını da arkasına alan ülke ihracatını 2000 yılında 63 milyon dolardan 2003 yılında 659 milyon dolara çıkarmıştır. 2003 yılında ihracattan % 28,5'lik bir ihracat payı alan ABD'ye ihracat, 2003 yılında % 53,8'lik bir artış göstermiştir. Türkiye'nin aldığı pay ise sadece % 0,6. 2003 yılında Türkiye'ye yapılan ihracat da % 282'lik bir düşüş göstermiştir. İhracat gelirlerinin 1996 yılında geldiği seviyede 2001 yılına kadar önemli bir artış olmamıştır. İhracat 2001 yılında 2000 yılına göre %21'lik bir artışla 1,9 milyar dolardan 2,3 milyar dolara yükselmiştir. Bu yükselişin asıl sebebi

özellikle giyecek sektöründeki ABD'nin büyük talebidir. Hindistan, Suudi Arabistan ve Irak pazarlarındaki talep artışlarının da yardımı olmuştur. 2002 yılında da %20'lik artışla ihracat gelirleri 2,74 milyar dolara yükselmiştir.¹⁴⁰

Ürdün ihracatında ilaç ve gübre olmak üzere kimyasal ürünler birinci sırada yer alırken bunu fosfat ve gıda maddeleri takip etmektedir.

Ürdün ithalatında makina ve bitmiş ürünler başta gelirken, bunları gıda ürünleri ve canlı hayvanlar takip etmektedir. 2004 ve 2005 yıllarında iç talebin ve yatırımların artmasına bağlı olarak ithalatın sırasıyla 5.3 ve 5.8 milyar dolara çıkması beklenmektedir.¹⁴¹

Tablo 30: Ürdün'ün İthalatının Ülkelere Göre Dağılımı (1000 \$)

	2001	2002	2003	% Pay	% Değ. 02-03
Arap Ülkeleri	1.160.651	1.280.064	994.902	17,8	-22,3
Suudi Arabistan	156.440	144.526	296.574	5,3	105,2
Irak	684.690	750.745	204.021	3,7	-72,8
Suriye	66.445	96.899	153.191	2,7	58,1
Mısır	51.600	76.055	112.627	2,0	48,1
AB Ülkeleri	1.536	1.453	1.480	0,0	1,8
Almanya	447.098	464.826	436.769	7,8	-6,0
İtalya	160.722	177.848	215.337	3,9	21,1
İngiltere	175.307	187.094	199.075	3,6	6,4
Fransa	185.876	208.440	180.175	3,2	-13,6
Hollanda	67.390	96.465	83.097	1,5	-13,9
Diğer Avrupa Ülkeleri	270.933	259.787	288.009	5,2	10,9
Rusya	59.963	31.333	39.840	0,7	27,1
NAFTA Ülkeleri	414.735	383.172	378.381	6,8	-1,3
ABD	395.818	364.200	358.803	6,4	-1,5
Kanada	17.091	15.320	12.763	0,2	-16,7
Güney Amerika Ülkeleri	146.906	129.394	165.748	3,0	28,1
Brezilya	37.516	24.747	29.903	0,5	20,8
Arjantin	102.888	98.115	124.151	2,2	26,5
Arap Olmayan Asya Ülkeleri	1.183.919	1.357.575	1.609.717	28,9	18,6
Çin	237.761	333.963	454.374	8,1	36,1
Japonya	174.989	158.550	199.562	3,6	25,9
Güney Kore	140.440	131.915	143.635	2,6	8,9
Türkiye	121.851	123.289	138.121	2,5	12,0
Diğer Ülkeler	156.444	154.979	660.873	11,8	326,4
Toplam	4.869.758	5.018.134	5.577.366	100	11,1

Kaynak: Kaynak: <http://www.ishad.org.tr/urdun.pdf>

¹⁴⁰ Marmara İş Hayatı Dernekleri Federasyonu, Ürdün Ülke Raporu, a.g.m., s.6.

¹⁴¹ Deik/Ürdün Ekonomisi ve Türkiye Ürdün Ticari ve Ekonomik İlişkileri, a.g.m., s.9.

6.4. Ürdün Tekstil Sektörü

Tekstil sektörü 26.000 kişiden oluşan istihdamı ile Ürdün sanayisinin yaklaşık %25'ini oluşturmaktadır. 150 milyon dolarlık ödenmiş sermaye oranının %65'i tekstil sektörüne aittir.¹⁴²

Bu pazara yatırım yapmak isteyen firmaların üzerinde önemle durmaları gereken ilk nokta uygun işgücü ve teknoloji birleşimi ile gerçekleştirilen kaliteli üretimdir. Bu sebeptendir ki özellikle son yıllarda Ürdün'de kıyafet ve tekstil ile uğraşan firmalar, QMS ISO 9000 belgesini almaya çalışmaktadırlar. Çünkü uluslararası standartlara ulaşmak için kaliteyi yakalamanın ve bunu belgelerle kanıtlamanın doğruluğuna inanırlar. Firmalar üretimde ve dizaynlarında modern teknolojiyi kullanmaktan yanadırlar.

MÜSİAD'ın 25.6.2002 Ürdün iş gezisi raporuna göre Ürdünlü yetkililer AL Duhayhlı QIZ (Nitelikli Sanayi Bölgesi) başkanı Jack Kahyyat, Türk Tekstilcileri Ürdün'de yatırıma davet etmiştir. Ürdün'de yabancı yatırım mevzuatı serbestleştirilmiştir. ABD ile Ürdün'ün imzaladığı QIZ (Nitelikli Sanayi Bölgesi) anlaşması uyarınca beş bölgede ABD'ye gümrük vergisiz, kotasız, ihracat imkan sağlanmaktadır. Ürdün'de Türkiye ve Türklere büyük sempati ve ilgi var. Türkiye ile Ürdün arasındaki siyasi ve kültürel ilişkiler çok güçlü ABD ve Arap ülkeleri ile serbest ticaret anlaşma ve AB ile ortaklık anlaşması imzalanmış olması Türkiye ile Ürdün ticaretini cazipleştirmektedir.¹⁴³

Türkiye'de tekstil malları ithal eden Ürdünlü firma sahipleri, Türkiye'yi seçme nedenlerinin kaliteli kumaş ve işçiliğin yanısıra, Avrupa'daki bir çok ülkeden daha iyi olmasına karşın, yapılan tanıtımların yetersiz kalmasından dolayı hak ettiği yerde olmadığı düşünülen, dizayn tekniği olduğunu belirtmişlerdir. Türk firmalarının bu belirtilen kriterleri göz önüne aldıkları takdirde, Ürdün'de yatırım fırsatı elde edecekleri düşünülmektedir.¹⁴⁴

Ürdünlü Yetkililer: "ABD Türkiye'de kurulacak QIZ'lere tekstili dahil etmez. Kota devam eder. Tekstilcileriniz Ürdün'deki QIZ'lerde Yatırım Yapsın."

MÜSİAD Genel Başkan Yardımcısı Dr. Ömer Bolat başkanlığındaki MÜSİAD heyeti son birkaç aydır Türkiye ile ABD arasında sıcak bir tartışma konusu olan Nitelikli Sanayi Bölgesi konusunu da Ürdün'de araştırma imkanı buldu. MÜSİAD

¹⁴² Ürdün Ülke Etüdü, s.147.

¹⁴³ Müsiad/Ürdün İş Gezisi Raporu, 2002, <http://www.musiad.gov.tr.>, 14 Mayıs 2005.

¹⁴⁴ Sabutay T. ve Dinler, A., a.g.e., s.147.

heyeti bu amaçla Zarka şehrinde bulunan ve özel mülkiyete ait olan AL Dulayhl ve Kerak şehrindeki Kral 2. Abdullah Organize Sanayi Bölgesi içindeki kamu mülkiyetine ait olan nitelikli Sanayi Bölgeleri'ni (QIZ) ziyaret ederek incelemelerde bulundular. Zarka'daki QIZ'de 12 fabrikada 4500 kişi, Kerak'daki QIZ'de 2 fabrikada 2500 kişi istihdam ediliyor. Tüm bu fabrikaların sahipleri başta Tayvan, Çin, Pakistan, Hindistan, Hong Kong ve Sri Lanka'dan gelen ve ABD'ye sıfır gümrük vergisi ve sıfır kota ile konfeksiyon ürünleri satmak isteyen imalatçılar. Türkiye'den şu anda yatırımcı yok. Ürdün'ün ABD'ye tekstil giyim ihracatı 2000 yılında 40 milyon dolar iken, 2001'de 300 milyon dolara yükselmiş, 2002'de 400 milyon dolar olacağı tahmin edilmektedir. Ürdünlü yetkililer, Ürdün'ün İsrail ile 1994'de yaptığı barış anlaşmasından sonra ABD'nin jesti olarak Ürdün ve ABD arasında QIZ Anlaşması imzalandığını, ve bugün 5 ayrı bölgenin QIZ olarak ilan edildiğini belirttiler. QIZ içinde imal edilen ürünler ABD'ye gümrük vergisiz ve kotaya tabi olmadan ihraç edilebilmektedir. Bunun yegane şartı, QIZ'den ABD'ye ihraç edilecek ürünün Ürdün'de QIZ içinde %35'lik katma değer payının olması ve bu %35'lik payın içinde %8'lik İsrail menşeli katma değer olmasıdır. ABD-Ürdün arasındaki QIZ Anlaşmasına tüm sektörler, tekstil-giyim dahil girmektedir. Ürdün ile ABD ve NAFTA arasındaki Serbest Ticaret Anlaşması 10 yıl içinde aşamalı olarak gerçekleştirilmiş olacağından (ki onda da %35'lik yerli imalat katma değer payı aranmaktadır), 10 yıla kadar QIZ'in etkisi kalmamış olacaktır.¹⁴⁵

6.5. Türkiye – Ürdün Ticari İlişkileri

Ürdün ile AB arasında 2010 yılına kadar bir Serbest Ticaret Alanı oluşturulmasını öngören Avrupa-Akdeniz Ortaklık Anlaşması, 24.11.1997 tarihinde imzalanmış bulunmaktadır. Türkiye ile AB arasındaki Gümrük Birliği çerçevesinde, AB'nin Ortak Ticaret Politikaları ile uyum sağlamak amacıyla, Ürdün ile bir Serbest Ticaret Anlaşması imzalanması yönünde girişimde bulunulmuş olup, bu kapsamda bir Serbest Ticaret Anlaşması Taslak metni Dışişleri Bakanlığı vasıtasıyla 26 Nisan 2000 tarihinde Ürdün tarafına iletilmiştir. Ancak, Ürdün makamları, Ürdün'ün Türkiye ile Serbest Ticaret Anlaşması imzalamaya henüz hazır olmadığını belirtmiştir.¹⁴⁶

Ürdün'le yapılan ihracatımız da yıllar itibarıyla dalgalanmaktadır. Ürdün'e yönelik ihracatta Türkiye payını yıldan yıla artırma eğilimi içindedir.

¹⁴⁵ Müsiad/Ürdün İş Gezisi Raporu, a.g.m., s.2.

¹⁴⁶ Deik/Ürdün Ülke Bülteni, a.g.m., s.9.

Türkiye'den Ürdün'e gönderilen mallar incelendiğinde taze et, patates, domates, kurusoğan, nohut, mercimek, portakal, taze üzüm elma, meyve gibi gıda maddelerinin yanısıra dış lastikler, sentetik lif, giyim eşyaları diğer tekstil ürünleri, pencere camı, cam eşyalar, alüminyum yapraklar, taş kırma makineleri, otobüsler, mobilyalar, kara nakil vasıtaları aksamı gibi maddelerdir.¹⁴⁷

Tablo 31: Türkiye-Ürdün Dış Ticareti (1000 \$)

	İhracat (x)	İthalat (m)	Denge
1995	169,817	21,362	148,455
1996	151,331	28,971	122,360
1997	106,851	29,857	76,994
1998	141,412	7,707	133,705
1999	88,149	16,643	71,506
2000	99,533	27,272	72,261
2001	118,900	13,525	105,375
2002	114,244	18,328	95,916
2002/10	97,067	16,198	80,869
2003/10	123,643	13,317	110,326

Kaynak: DEİK, Ürdün Ekonomisi ve Türkiye-Ürdün Ekonomik İlişkileri, Ocak 2004, <http://www.deik.org.tr/bultenler/200411913250urdun-ocak04.pdf>

İki ülke arasındaki dış ticaret hacmi mevcut potansiyelinin çok altında kalmaktadır. Bu ülke ile olan ticari ilişkilerimizde Körfez kriziyle birlikte bir daralma meydana gelmiştir. Ancak 1995 Ocak-Temmuz döneminde, Ürdün'e ihracatımızda önemli bir artış olmuştur. İthalatımızda da bu dönemde az da olsa bir artış gözlenmiştir.¹⁴⁸

Yıllar itibarıyla Türkiye ile Ürdün dış ticareti incelendiğinde, Türkiye'nin lehine bir gelişme görülmektedir. Bu durumun en önemli nedenlerinden birisi, Ürdün'ün ihraç ürünlerinin birkaç kalemden oluşması olarak görülmektedir.¹⁴⁹

¹⁴⁷ Uslu, K., a.g.e., s.113.

¹⁴⁸ Şahin, A., a.g.e., s.44.

¹⁴⁹ a.g.e., s.44.

Tablo 32: 1999 Yılı İtibariyle Başlıca Dış Ticaret Maddeleri

İHRACAT	İTHALAT	FASIL	TUTAR	%	FASIL
TUTAR	%	Ağaçtan kutu, kafes,	sandık ve ambalajlar	3.374	3.82
Öğütülmemiş	tabi	kalsiyum	9.096	54.6	Nohut-kuru
3.130	3.55	Potasyum klorür	1.458	8.76	Propylen
polimerlerinden lifler	2.530	2.87	Tanklar-diğer	zırhlı	araçlar
1.019	6.12	İçilen tütün	2.448	2.77	Kurutulmuş bağırsak 868.360 5.20
Tatlı bisküvi-gofret	2.238	2.54	Tuz-saf sodyum klorür 761.860 4.6	Diğer buhar üreten	kazanlar
1.960	2.22	Kül Kalıntıları: çinko	621.370 3.8	Diğer	61.9
70	Diğer	2.818	16.9	Toplam	88.149 100.0
Toplam	16.643 100.0				

Kaynak: DEİK, Ürdün Ekonomisi ve Türkiye-Ürdün Ekonomik İlişkileri, Ocak 2004, <http://www.deik.org.tr/bultenler/200411913250urdun-ocak04.pdf>

İhracatımız dış ticaretinde küçümsenmeyecek bir yere sahip olduğumuz Ürdün'e ihracatımız incelendiğinde 1997 yılına kadar düzenli artış görülmektedir. 1997 ve 1999 yıllarında en büyük düşüşler yaşanmıştır. 1996 yılında 151.3 milyon dolar olan ihracatımız 1997 yılında demir-çelik ürünlerimizde görülen azalma nedeniyle %30 oranında gerilemiştir. 1999 yılında ise deprem felaketi sonucu Türk ekonomisinde yaşanan daralma nedeniyle ihracat bir önceki yıla göre %37 oranında azalmıştır. 2000 ve 2001 yıllarında Ürdün'e yapılan ihracat düzenli bir artış göstermektedir. Bu artışta önem sırası itibariyle, ülkemiz ihracatındaki artış ivmesinin hızlanması, Ürdün'ün bölgesel bir ticaret merkezi olarak öneminin (özellikle Irak açısından) artması, Ürdün'de fuar ve diğer tanıtım faaliyetlerimizin (iş toplantıları) gerçekleştirilmesi, Ortadoğu barış süreci, Ürdün ile İsrail arasındaki Barış Antlaşması ve özellikle Batı Şeria'da Filistin Yönetimi'nin oluşması, Türkiye ile Ürdün arasındaki siyasi ilişkilerin mükemmel seviyede olması, vize probleminin olmayışı (kolaylıkla alınabilmesi) önemli bir şekilde rol oynayan faktörlerdir.¹⁵⁰

¹⁵⁰ Sabutay, T. ve Dinler, A., a.g.e., s.97.

Ürdün, son yıllarda uluslararası finans kuruluşlarınca desteklenen çok sayıdaki altyapı projesini uygulamaya geçirmiştir. Bu gelişmeye paralel olarak müteahhitlik firmalarımızın Ürdün'e olan ilgilerinin de arttığı gözlenmektedir. Türk taahüt firmalarının Ürdün'de üstlendikleri işlerin toplam proje bedeli Ocak 2000 yılı itibariyle 149.8 milyon dolar olarak gerçekleşmiştir.¹⁵¹

Ürdün'de yatırım ekonomik ortam ve mevzuat açısından son derece elverişli bir hale gelmektedir. Ancak, bu konuda pazarın küçüklüğü önemli bir handikaptır. Bununla birlikte, Ürdün'ün bölge ülkeleriyle ticari entegrasyona yönelmiş olduğu, diğer taraftan Nisan 1997'de AB ile imzaladığı Serbest Ticaret Anlaşması çerçevesinde daha uzun vadede AB ile entegrasyona gidileceği, bu arada Arap ülkeleri arasında bir Serbest Ticaret Alanı oluşturulmasına verdiği destek gözönüne alındığında, pazarın önümüzdeki dönemde büyüyeceği anlaşılmaktadır. Bu çerçevede, hem ikili ticaretin mevcut potansiyele uygun düzeyde gelişmesini hem de bölgesel pazar payının ve rekabet gücünün artırılmasını teminen İsrail ile mevcut olan, Mısır ile müzakereleri süren STA'nın Türkiye ile Ürdün arasında da biran önce imzalanması gerekmektedir.¹⁵²

Türkiye, ABD'ye belirli ürünlerde ve belirli limitlerde genelleştirilmiş preferanslar kapsamında gümrük vergisiz ihracat olanağına sahiptir. Ancak Türkiye'nin önemli ihracat potansiyeli olan tekstil ve konfeksiyon ürünlerinin ABD pazarına girişini kontrol etmek ve sınırlandırmak için yüksek gümrük tarifeleri ile kota uygulaması söz konusudur: nitelikli sanayi bölgeleri, bu bölgelerde üretilen malların kota ve gümrük vergisi olmadan ABD piyasasına girme fırsatı sunar. Bu bölgelerin tek örneği, Orta-Doğu barış sürecinin desteklenmesi için Ürdün'de kurulan bölgelerdir. Nitelikli Sanayi Bölgeleri (NSB), bu bölgelerde üretilen malların kota ve gümrük vergisi olmadan ABD piyasasına girme fırsatı sunar. Bu yeri, ulusal otoriteler belirler, ABD hükümeti onaylar. NSB olarak ilan edilen bu bölgelere mal girişleri serbest bölgelerde olduğu gibi gümrüksüz olarak gerçekleşmektedir. Bu bölgeler ABD-İsrail Serbest ticaret Anlaşması'na (STA) dayanarak kurulmakta ve uygulamadaki tek örneği de Ürdün'de kurulan bölgeler oluşturmaktadır. 22 Nisan 1985 yılında imzalanan ABD_İsrail Serbest ticaret Anlaşması ile, İsrail'den ABD'ye ihraç edilen ve en az %35 oranında İsrail katkısına sahip olan mallar gümrük vergisinden muaf olarak ABD piyasasına girebilmektedir. Ürdün'de kurulan NSB'lerin temelini bu anlaşma oluşturmaktadır. Bir

¹⁵¹ Deik/Ürdün Ekonomisi ve Türkiye Ürdün Ekonomik İlişkileri, a.g.m., s.8.

¹⁵² a.g.m., s.9.

malın vergisiz ABD piyasasına girmesi için esas gerekli olan şey, ürün değerinin %65(i ABDR ve dünyadaki herhangi bir yerde (yerlerde) %35(i Ürdün NSB, Batı Şeria, Gazze, ABD ve İsrail'deki girdilerin kombinasyonu ile oluşturulmalıdır. Ayrıca bir malın ABD piyasasına gümrüksüz girebilmesi için, malın tamamen NSB'de üretilmesi, doğrudan NSB veya İsrail'den ithal edilmesi ve ürünlerin NSB'de yeni bir ticari mal haline gelmiş olması da gerekmektedir.¹⁵³

İkili ekonomik ilişkilerde en önemli sorunlarından biri nakliyedir. Irak sınır kapısının kapanmasından sonra sevkiyatarın Suriye üzerinden yapılmaya başlanması ile birlikte taşıma maliyetleri önemli ölçüde arttığından iki ülke arasında uçak ile kargo taşımacılığının başlatılması ya da Mersin'den Hayfa'ya kurulacak bir RoRo hattı çerçevesinde malların buradan kamyonlar ile Ürdün'e geçirilmesi şeklinde bir girişimde bulunulmasında yarar görülmektedir. GAP Bölgesinin artan gübre ihtiyacını da gözönüne alarak Ürdün Fosfat Şirketi ile Türkiye Gübre Sanayi arasında GAP'da ortak bir gübre fabrikasının kurulmasında yarar görülmektedir. İleride bölgede bütün sorunların çözümleneceği düşünüldüğünde, körfez ve bölge ülkeleri için önemli bir sıçrama platformu olan Ürdün'de şimdiden iki ülke firmalarının ortak yatırım yapmalarında büyük yarar görülmektedir. İki ülke arasında potansiyel işbirliği alanlarının başında su kaynaklarının kullanımı, ulaşım, turizm, inşaat, tekstil, telekomünikasyon ve tarım gelmektedir. İnşaat sanayinin oldukça gelişmiş olduğu ülkede sadece, kredisi ülke dışından sağlanan veya teknik olarak Ürdün firmalarının üstlenemeyeceği inşaatlarda yabancı sermayeye izin verilmektedir. Bu nedenle konut inşaatlarında yabancı yatırımlara izin verilmeyen ülkede sadece iş merkezi ve otel yapımı gibi alanlarda yabancılara inşaat yapma izni verilmektedir. Bu çerçevede, bölgesel işbirliği bazında, ulaştırma ve iletişim alanlarında somut projelere ilişkin işbirliği yapılması mümkün görülmektedir. Ürdün, İsrail ile imzaladığı barış anlaşmasından sonra borçlarının bir bölümünün silinmesi, bir bölümünün uzun vadelere yayılması, yeni kredilerin temini gibi yollarla mali durumunu düzeltmiş ve bazı yatırımların yapılması hamlesine girişmiştir. Bu projelerin önemli bir özelliği bölgesel olmasıdır. Örneğin, Ürdün nehri üzerinde inşa edilmesi planlanan köprüler ve bunları birbirine bağlayan yollar, Akabe limanındaki inşaat projeleri, telekomünikasyon projeleri ile Ürdün Vadisi Kalkınma Programı içinde yer alan önemli su, enerji, çevre, sanayi ve turizm projeleri Türk müteahhit firmaları için takip edilmesi gereken belli başlı işbirliği

¹⁵³ Emine Bilgili, Nitelikli Sanayi Bölgeleri ve Türkiye, 2003, s.5-6, <http://www.dtm.gov.tr>, 01.07.2005.

alanlarıdır. Bunu teminen de örneğin, Ürdün Hükümeti ile fosfat alımı karşılığı inşaat konusunda Türk firmalarına öncelik tanınması şeklinde mekanizmalar oluşturulmasında yarar görülmektedir. Son aylarda Türk firmalarının ülkede ilgi duyduğu bazı projelerin (Wahdeh Barajı gibi) firmalarımıza verilmesinden imtina edildiği duyumları alınmış olup, bu konuda Ürdün tarafından hassasiyet talep edilmesinde yarar görülmektedir. Halihazırda bir Türk firması ve Ürdün Magnesia arasında kurulan j.v ile magnezyum tesisi inşaatının öngörüldüğü 80 milyon dolar değerindeki projenin inşaat işlerini bir Türk firması üstlenmiştir. Söz konusu projenin bu yılın sonunda tamamlanması öngörülmektedir. Amman Su tedariki şebekesinin rehabilitasyonu ve brom üretimi tesisinin inşası Türk taahüt firmalarının ilgilendiği diğer projelerdir. Elektrikli teçhizat gerek ihracat, gerekse ortak yatırım olanaklarına sahip bir daldır. Ülkede Japon malı Hitachi ve Güney Kore malı Goldstar ve Samsung gibi ürünlerin lisanslı üretimi yapılmaktadır. Mitsubishi ve Mercedes Benz ile motorlu araç üretimi alanında işbirliği yapılan ülkede otomotiv yan sanayi alanında da ihracat ve ortak girişim olanakları mevcuttur. Buna ilaveten madencilik alanında da fosfor, potas, işleme konularında yatırımın söz konusu olabileceği düşünülmektedir.

Ürdün'ün Belli Başlı ihracat malları arasında potas, fosfat, çimento, gübreler, gıda ürünleri, kimyasallar (boyalar, deterjanlar, ilaçlar), kozmetik ürünleri, kilimler, konfeksiyon malları, plastik ve ağaçtan mamul ürünler ve seramik başı çekmektedir. Bu ürünler içinde hazır giyim % 29 ile başı çekmektedir. Türkiye'nin de en büyük ihracat kaleminin konfeksiyon olduğu düşünülürse Ürdün ile bu konuda ortak olduğumuz ortaya çıkar. Bu sebeple Ürdün Türkiye'nin önderliğinde Çin'in haksız rekabetine karşı imzalanan İstanbul deklarasyonuna destek vermiştir.¹⁵⁴

Yıllar itibarıyla Türkiye-Ürdün ticareti incelendiğinde dış ticaret dengesinin Türkiye lehinde olduğu görülmektedir. 2002 yılında Türkiye'nin Ürdün'e ihracatı bir önceki yılın aynı dönemine göre %4 oranında azalarak 118.9 milyondan 114.2 milyon dolara düşmüştür. 2003 yılının ilk 10 ayında Ürdün'e ihracatımız bir önceki yılın aynı dönemine göre %27 oranında artış kaydederek 123 milyon dolara yükselmiş, ithalatımız ise %17.7 azalarak 13.3 milyon dolar olarak gerçekleşmiştir. Ürdün'den

¹⁵⁴ Deik/Ürdün Ekonomisi ve Türkiye Ürdün Ekonomik İlişkileri, a.g.m., s.10.

2002 yılı ithalatımız ise bir önceki yıla göre %26 artarak 13.5 milyon dolardan 18.3 milyon dolara yükselmiştir.¹⁵⁵

30 Haziran 2003 tarihi itibariyle Türkiye'de Ürdün sermayeli 68 adet firma bulunmaktadır. Yabancı sermaye izinlerinin bu tarihten sonra kaldırılmış olması nedeniyle bu tarihten sonra yabancı sermayeye ilişkin verilerin yayınına son verilmiştir. Firmaların faaliyet gösterdikleri sektör yoğunlukla ticaret olmakla beraber, hazır giyim, hayvancılık, hava taşımacılığı, elektronik sanayi, kağıt ve hizmet sektörlerinde faaliyet gösteren Ürdünlü firmalar da bulunmaktadır.¹⁵⁶

Ürdün'de ise Türk yatırımları inşaat, dekorasyon ve ticaret iletişim, turizm, gıda, turizm ve hava taşımacılığı gibi sektörlerde yatırım yapmışlardır.

Ürden'e olan ihracatımız 2001-2004 yılları itibariyle aşağıdaki tabloda verilmiştir.

¹⁵⁵ İnan Koçak, Ürdün Ülke Raporu Türkiye ile İlişkiler, Aralık 2004, s.35, <http://www.kosgeb.gov.tr.>, 02.07.2005.

¹⁵⁶ Koçak, İ., a.g.e., s.38.

Tablo 33: Fasıllar Bazında Ürdün'e Yapılan İhracat (1000\$)

İKİLİ	İKİLİ ADI	2001	2002	2003	2004	% Pay	% Değ (03-04)
73	DEMİR VEYA ÇELİKTEN EŞYA	12.733	8.441	11.928	24.311	10,9	103,8
84	NÜKLEER REAKTÖRLER,KAZAN,MAKİNA	6.708	11.335	12.363	18.471	8,3	49,4
87	MOTORLU KARA TAŞITLARI	6.190	8.063	11.026	16.528	7,4	49,9
72	DEMİR VE ÇELİK	3.258	3.021	5.375	15.715	7,0	192,3
39	PLASTİK VE PLASTİKTEN MAMUL EŞYA	6.577	7.489	8.188	11.602	5,2	41,7
85	ELEKTRİKLİ MAKİNA VE CİHAZLAR	14.586	9.948	7.774	11.592	5,2	49,1
55	SENTETİK VE SUNİ DEVAMSIZ LİFLER	2.833	1.977	3.753	11.389	5,1	203,4
44	AĞAÇ VE AĞAÇTAN MAMUL EŞYA	4.150	4.069	4.932	8.705	3,9	76,5
60	ÖRME EŞYA	1.568	2.538	3.585	8.640	3,9	141,0
27	MİNERAL YAKITLAR,MİNERAL YAĞLAR	178	100	61	8.497	3,8	13.834,3
94	MOBİLYALAR,AYDINLATMA,	959	2.561	4.310	5.274	2,4	22,4
28	İNORGANİK KİMYASAL MÜSTAHSALLAR	400	695	829	4.698	2,1	466,8
62	ÖRÜLMEMİŞ GİYİM EŞYASI VE	3.812	3.151	3.506	4.493	2,0	28,1
54	DOKUMAYA ELVERİŞLİ SUNİ VE	2.758	2.865	3.302	4.461	2,0	35,1
40	KAUÇUK VE KAUÇUKTAN EŞYA	2.158	3.362	2.772	4.249	1,9	53,3
11	DEĞİRMENCİLİK ÜRÜNLERİ,MALT,	969	2.332	2.533	3.968	1,8	56,7
07	YENİLEN SEBZELER	8.157	5.231	5.519	3.542	1,6	-35,8
74	BAKIR VE BAKIRDAN EŞYA	453	1.021	1.305	3.455	1,5	164,7
19	ESASINI HUBUBAT,UN,NİŞASTA,	2.916	3.096	2.814	3.123	1,4	11,0
48	KAĞIT VE KARTON;	2.281	2.318	3.157	3.070	1,4	-2,8
58	ÖZEL DOKUNMUŞ MENSUCAT,	1.264	2.469	1.790	3.018	1,3	68,6
08	YENİLEN MEYVALAR,KABUKLU	3.585	2.210	2.201	2.776	1,2	26,1
18	KAKAO VE KAKAO MÜSTAHZARLARI	1.489	1.872	2.271	2.773	1,2	22,1
25	TUZ,KÜKÜRT,TOPRAK VE TAŞLAR	264	709	1.653	2.555	1,1	54,5
57	HALILAR VE DİĞER	961	2.103	1.791	2.450	1,1	36,8
70	CAM VE CAM EŞYA	2.516	1.489	1.282	2.362	1,1	84,2
76	ALUMİNYUM VE ALUMİNYUM EŞYA	1.144	1.351	1.575	2.353	1,1	49,4
34	SABUNLAR,YÜZEY AKTİF ORGANİK MD.	1.982	1.277	1.914	2.319	1,0	21,2
61	ÖRME GİYİM EŞYASI VE AKSESUARLARI	2.560	1.557	2.074	2.171	1,0	4,7
71	İNCİLER,KIYMETLİ TAŞ VE METAL MAM.	902	824	410	1.913	0,9	366,5
38	MUHTELİF KİMYASAL MADDELER	1.140	1.345	958	1.911	0,9	99,5
63	MENSUCATTAN MAMUL DİĞER EŞYA	1.171	1.166	1.198	1.633	0,7	36,3
33	UÇUCU YAĞLAR,REZİNOİTLER,	558	739	847	1.626	0,7	91,8
30	ECZACILIK ÜRÜNLERİ	673	901	3.685	1.596	0,7	-56,7
69	SERAMİK MAMULLERİ	848	867	1.223	1.535	0,7	25,4
68	TAŞ,ALÇI,ÇİMENTO,AMYANT,MİKA VB	876	486	897	1.502	0,7	67,4
83	ADİ METALLERDEN ÇEŞİTLİ EŞYA	691	839	1.191	1.349	0,6	13,3
04	SÜT VE SÜT MAMULLERİ,	1.044	512	800	1.296	0,6	62,0
17	ŞEKER VE ŞEKER MAMULLERİ	1.840	924	1.473	1.166	0,5	-20,9
90	OPTİK,FOTOĞRAF,SİNEMA,ÖLÇÜ,	465	1.529	1.101	1.012	0,5	-8,0
52	PAMUK	824	1.046	798	934	0,4	17,1
32	DEBAGAT VE BOYACILIKTA KULL. HÜLASA	718	504	597	865	0,4	45,0
96	ÇEŞİTLİ EŞYA	252	334	564	856	0,4	51,8
64	AYAKKABILAR,GETRLER,TOZLUKLAR VB	889	1.073	1.090	727	0,3	-33,2
20	SEBZE,MEYVA,BİTKİ PARÇALARI	349	459	471	682	0,3	44,7

56	VATKA,KEÇE,DOKUNMAMIŞ MENSUCAT	487	623	736	674	0,3	-8,5
21	YENİLEN ÇEŞİTLİ GIDA MÜSTAHAZARLARI	119	213	412	536	0,2	30,0
35	ALBÜMİNOİD MADDELER,TUTKALLAR	66	95	110	426	0,2	287,9
29	ORGANİK KİMYASAL MÜSTAHSALLAR	457	303	371	422	0,2	13,7
15	HAYVANSAL VE BİTKİSEL YAĞLAR VB	575	44	332	377	0,2	13,4
09	KAHVE,ÇAY,PARAGUAY ÇAYI VB	261	317	221	335	0,1	51,5
42	DERİ EŞYA,SARACIYE EŞYASI,	95	155	180	320	0,1	78,1
		118.901	116.650	149.618	223.811	100	49,6

Kaynak: DEİK, Ürdün Ekonomisi ve Türkiye-Ürdün Ekonomik İlişkileri, Ocak 2004,
<http://www.deik.org.tr/bultenler/200411913250urdun-ocak04.pdf>

Tablo 34: 2004 Yılı Sektörel Bazda Ürdün'e Yapılan İhracat (1000 \$)

	SEKTÖR	DEĞER
1	DEMİR VE DEMİR DIŞI METALLER	46.870
2	KİMYEVİ MADDELER	41.950
3	TEKSTİL VE HAMMADDELERİ	30.002
4	OTOMOTİV VE YAN SANAYİ	21.319
5	AĞAÇ VE ORMAN ÜRÜNLERİ	17.046
6	BİTKİSEL ÜRÜNLER	15.316
7	ELEKTRİK ELEKTRONİK	15.048
8	MAKİNE VE AKSAMLARI	14.586
9	KONFEKSİYON	9.245
10	ÇİMENTO VE MAMULLERİ	4.204
11	MADENCİLİK ÜRÜNLERİ	2.966
12	HALI	2.538
13	YAŞ MEYVE	2.098
14	CANLI HAYVAN	1.331
15	DEĞERLİ MADEN	1.310
16	DERİ VE MAMULLERİ	1.103
17	KURU MEYVE	1.012
18	DİĞER SANAYİ	861
19	FINDIK VE MAMULLERİ	626
20	MEYVE SEBZE MAM.	303
21	KESME ÇİÇEK	17
22	TÜTÜN	8

Kaynak: DEİK, Ürdün Ekonomisi ve Türkiye-Ürdün Ekonomik İlişkileri, Ocak 2004,
<http://www.deik.org.tr/bultenler/200411913250urdun-ocak04.pdf>

Tablo 35: Ürdün'e İhracatı Yapılan İlk 20 GTİP (1000 \$)

	GTİP ADI	Değer
1	OKTANI (RON) 95 VEYA DAHA FAZLA FAKAT 98'DEN AZ OLAN	14.809
2	DİĞER AHŞAP BÜYÜK VE KÜÇÜK SANDIK,KAFES	7.548
3	DİĞER SENTETİK MEN-DİĞER,DİĞER,DEVAMSIZ,	4.718
4	ELEKTRO TENEKE, KOK TENEKE, SADE YÜZEY İŞÇİLİĞİ,	4.479
5	DEMİR/ÇELİKTEN DİĞER İNCE,KALIN BORU.	4.471
6	DİKİŞSİZ DEMİR/ÇELİKTEN KAPLAR - DİĞER , HACİM < 1000 LT	4.345
7	DEMİR VEYA ÇELİKTEN RADYATÖRLER	4.340
8	SAF AMONYAK	3.499
9	PROPİLEN POLİMERLERİNDEN BİORYENTE LEVHA - KALIN <0,10 MM	3.258
10	EKMEKLİK VE KAPLICA (KIZIL) BUĞDAY UNU	2.841
11	SÜREKLİ DÖKÜM KÜTÜKLER-%0,25=<KARBON<%0,6,	2.829
12	NOHUT (GARBANZOS) - DİĞER	2.693
13	DİZEL VEYA YARI DİZEL YENİ OTOBÜSLER-SİLİNDİR	2.692
14	DİĞER ÖRME MENSUCAT-YÜN/PAMUK/SUNİ,EN>30CM,	2.473
15	DİĞER YARI RÖMORKLAR-YENİ	2.410
16	DEVAMSIZ LİF İP-DİĞER,RÖTOR/KABLE,AKRİLİK>%85,	2.334
17	SAYISAL KUMANDA PANOLARI 1 KV<GERİLİM<72,5 KV	2.216
18	HALI,YER KAPLAMASI-POLİPROPİLENDEN,TUFTELİ(T59)	2.137
19	DEMİR VEYA ÇELİKTEN DİĞER İNŞAAT AKSAMI	2.122
20	BEYAZ MERMER - HAM / KABACA YONTULMUŞ	2.077

Kaynak: Kaynak: DEİK, Ürdün Ekonomisi ve Türkiye-Ürdün Ekonomik İlişkileri, Ocak 2004, <http://www.deik.org.tr/bultenler/200411913250urdun-ocak04.pdf>

Ürdün'den yaptığımız ithalatın yaklaşık %80'ini Tabii kalsiyum; tabii alüminyum kalsiyum fosfatları tebeşir (öğütülmemiş) oluşturmaktadır. Diğer önemli ithal ürünlerimiz ise Potasyum klorür, Tabii kalsiyum; tabii alüminyum kalsiyum fosfatları tebeşir (öğütülmüş), Tuz, saf sodyum klorür ve deniz suyu ve üredir. Dış ticaretinde küçümsenmeyecek bir yere sahip olduğumuz Ürdün'e ihracatımız incelendiğinde 1997 yılına kadar düzenli artış görülmektedir. 1997 ve 1999 yıllarında en büyük düşüşler yaşanmıştır. 1996 yılında 151.3 milyon dolar olan ihracatımız 1997 yılında demir-çelik ürünlerimizde görülen azalma nedeniyle %30 oranında gerilemiştir. 1999 yılında ise deprem felaketi sonucu Türk ekonomisinde yaşanan daralma nedeniyle ihracat bir önceki yıla göre % 37 oranında azalmıştır. 2000 ve 2001 yıllarında Ürdün'e yapılan ihracat düzenli bir artış göstermektedir. Bu artışta önem sırası itibariyle, ülkemiz ihracatındaki artış ivmesinin hızlanması, Ürdün'ün bölgesel bir ticaret merkezi

olarak öneminin (özellikle Irak açısından) artması, Ürdün'de fuar ve diğer tanıtım faaliyetlerimizin (iş toplantıları) gerçekleştirilmesi, Ortadoğu barış süreci, Ürdün ile İsrail arasındaki Barış Antlaşması ve özellikle Batı Şeria'da Filistin Yönetimi'nin oluşması, Türkiye ile Ürdün arasındaki siyasi ilişkilerin mükemmel seviyede olması, vize probleminin olmayışı (kolaylıkla alınabilmesi) önemli bir şekilde rol oynayan faktörlerdir. Ürdün'ün 1995 yılında Türkiye'den ithalatında en önemli sektör "adi metaller ve adi metallerden eşya" sektörüdür. Bu sektörden yapılan ithalatın tamamına yakın bir kısmı demirçelik mamullerinden oluşmaktadır. İkinci öneme sahip ana sektör ise "nakil vasıtaları" sektörüdür. Diğer önemli ana sektörler sırasıyla; makina ve cihazlar, dokumaya elverişli maddeler ve bunlardan mamul eşyalar (tekstil ve konfeksiyon), bitkisel ürünler ve kimya sanayiidir.¹⁵⁷

Türkiye'nin Ürdün'den ithalatı, ihracatın aksine mal kompozisyonu itibariyle çeşitlilik göstermemekte ve temel olarak birkaç maddeye dayanmaktadır. Ürdün'lüler, Türkiye'nin Ürdün'ün en önemli ihraç kalemleri olan fosfat ve potasyum ithalatını arttırmasını arzu etmektedirler. Son yıllarda Türkiye Gübre Sanayi A.Ş.'nin fosfat alımı konusunda açtığı ihalelerde Ürdün'den gelen tekliflerin yüksek fiyatlı olması nedeniyle Ürdün'den fosfat ithalatı arttırılamamaktadır.¹⁵⁸

Türkiye Ürdün'e karşı sürekli dış ticaret fazlası vermektedir. 2003 yılında 132,7 milyon dolar olan dış ticaret fazlası 2004 yılında 211 milyon dolarla rekor bir seviyeye çıkmıştır. Özellikle 2003 ve 2004 yılında yapılan karşılıklı ziyaretler, çeşitli bölgelerden Türk işadamları heyetlerinin Ürdün'e ticaret heyetleri düzenlemesi dış ticaret hacmimizi özellikle de ihracatımızı ciddi oranlarda arttırmıştır. Ürdün'e ihracatımız 2003 yılında yaklaşık % 30 artarken, 2004 yılında ise % 50'lik bir artış gerçekleşmiştir. 2003 itibariyle, Türkiye Ürdün'ün ihracatında yalnızca % 0,6'lık pay alırken, Ürdün'ün ithalatındaki payı % 2,5'tur.¹⁵⁹

Yıllar itibarıyla Türkiye-Ürdün ticareti incelendiğinde dış ticaret dengesinin Türkiye lehinde olduğu görülmektedir. Türkiye ile Ürdün arasındaki ticaret hacminde dalgalanma görünmekle birlikte genelde mevcut potansiyelin çok altında kalmaktadır. İki ülke arasındaki ticaret Körfez krizinden dolayı çok olumsuz etkilenmiştir. Ticaret hacmimiz yaklaşık %50 oranında azalmıştır.¹⁶⁰

¹⁵⁷ Deik/Ürdün Ekonomisi ve Türkiye-Ürdün Ekonomik İlişkileri, a.g.m., s.13.

¹⁵⁸ Sabutay, T. ve Dinler, A., a.g.e., s.110.

¹⁵⁹ Deik/Ürdün Ekonomisi ve Türkiye-Ürdün Ekonomik İlişkileri, a.g.m., s.15.

¹⁶⁰ a.g.m., s.15.

Ürdün'de yatırım ekonomik ortam ve mevzuat açısından son derece elverişlidir. Ancak Ürdün küçük bir pazardır: hem ikili ticaretin mevcut potansiyele uygun düzeyde gelişmesini hem de bölgesel Pazar payının ve rekabet gücünün artırılmasını teminen Türkiye ile Ürdün arasında STA'nın bir an önce imzalanması gerekmektedir. Ürdün'ün son olarak ABD ile imzaladığı Serbest ticaret Anlaşması çerçevesinde ABD'ye ihracatta kota ve gümrük sorunu olan firmalarımızın ülkede Ürdünlü ortak ile işbirliği sonucunda bu engeli aşmaları mümkün görülmektedir. İkili ekonomik ilişkilerde en önemli sorunlardan biri nakliyedir. Ürdün'ün aldığı transit geçiş ücretleri oldukça yüksektir. İndirilmesi talep edilmesine rağmen halen hiçbir değişiklik olmamıştır. İki ülke arasında potansiyel işbirliği alanlarının başında su kaynaklarının kullanımı, ulaşım, turizm, inşaat, tekstil, telekomünikasyon ve tarım gelmektedir. Son yıllarda ise özellikle ihracattan kaynaklanan bir artışla dış ticaretimiz tekrar bir yükseliş eğilimine girmiştir.¹⁶¹

Tablo 36: Fasıllar Bazında Ürdün'den Yapılan İthalat (1000 \$)

İKİLİ ADI	2001	2002	2003	2004	% Pay	%Değer
Tuz, Kükürt, Toprak Ve Taşlar	11,959	15,369	8,673	6,603	51,7	-23,9
Gübreler	653	2,202	3,852	2,049	16,0	-46,8
İnorganik Kimyasal Müstahsallar	8	75	94	842	6,6	799,0
Demir veya çelikten eşya	51	34	13	548	4,3	1083,4
Örme Giyim Eşyası Ve Aksesuarları	5	0	13	256	2,0	1941,7
Örülmemiş Giyim Eşyası Ve Aksesuarları	44	39	3	195	1,5	5869,2
Yenilen Çeşitli Gıda Müstahzarları	0	0	246	193	1,5	-21,4
Basılı Kitap,Gazete,Resim	5	1	27	177	1,4	564,7
Nükleer Reaktörler,Kazan;	114	111	68	95	0,7	39,9
Örme Eşya	0	60	10	86	0,7	778,6
Plastik Ve Plastikten Mamul Eşya	14	96	63	71	0,6	13,4
Elektrikli Makina ve Cihazlar	374	33	30	63	0,5	109,3
Uçucu Yağlar, Rezinoitler	0	0	08	60	0,5	625,5
Debagat ve Boyacılıkta Kullanılan Hülasa	7	0	23	54	0,4	141,1
	13,525	18,382	16,851	12,774	100	-24,2

Kaynak: DEİK, Ürdün Ekonomisi ve Türkiye-Ürdün Ekonomik İlişkileri, Ocak 2004, <http://www.deik.org.tr/bultenler/200411913250urdun-ocak04.pdf>

¹⁶¹ Nesli Öztürk, 2003, Türkiye Ürdün Ekonomik İlişkilerinin Geliştirilmesine Dair. http://www.dtm.gov.tr/urdun_distic.htm.

Tablo 37: Yıllar İtibariyle Türkiye - Ürdün Dış Ticareti (1000 \$)

Yıllar	İhracat	İthalat	Hacim	Denge
2000	99,534	27,273	126,807	72,261
2001	118,901	13,525	132,426	105,376
2002	115,181	18,382	133,563	96,799
2003	149,618	16,851	166,469	132,767
2004	223,811	12,774	236,585	211,037

Kaynak: DEİK, Ürdün Ekonomisi ve Türkiye-Ürdün Ekonomik İlişkileri, Ocak 2004,
<http://www.deik.org.tr/bultenler/200411913250urdun-ocak04.pdf>

SONUÇ

Tekstil sektöründe emeğin yoğun olması ve ülkemizde işçi ücretlerinin ise Doğu Asya ile Doğu Avrupa ülkelerinden yüksek olması üretim maliyetini artırmaktadır. Büyük oranda işsizliğin yaşandığı ülkemizde tekstil ve beraberindeki diğer işletmelerin artması işsizliğin giderilmesine çare olarak görülmektedir. Bunu sağlayabilmek ancak ihracattaki artışa bağlıdır. Mevcutlara ilave olarak yeni yeni dış pazarların bulunması üretim artışına neden olabilecektir. Ortadoğu ülkeleriyle ticareti artırabilmek için yapılabilecek en önemli icraatlardan birisi, Güneydoğu ve Doğu Anadolu bölgesindeki sınır illerinde sınır Ticaret Merkezlerinin kurulmasıdır. Serbest bölgelerde olduğu gibi vergisiz alışveriş imkanı sağlayacak bu yerler ayrıca birer cazibe merkezi olacaktır. Doğu ve Güney Doğu Anadolu bölgelerindeki sınai ve ticari gelişmenin hızlandırılmasında sağlayacak bu merkezler sayesinde kaçakçılığında önlenilebileceği ve sınır ticaretinin kontrol edilebileceği tahmin edilmektedir. Bu amaçla Sınır Ticaret Merkezlerinin kurulmasına ilişkin Bakanlar Kurulu kararı 10 Nisan 2003 tarihinde Resmi Gazetede yayınlanmıştır. Eximbank kredileri, Ortadoğu ülkelerinin Türkiye'den ithalat yapabilmesi için kullanılacak etkin bir finansman aracı olarak görülmektedir. Türk Eximbank'ın, Ortadoğu pazarında Türkiye'nin payının artırılması amacıyla özellikle bu ülkelerle ilişkilere önem vererek, Türkiye açısından öncelik taşıyan bu pazarlarda ihracatçı ve yatırımcıların uzun vadede kalıcılığını temin için gerekli finansman desteğinde bulunmasının faydalı olacağı düşünülmektedir. Bu ülkelere dönük fuar, alım heyeti ve ticaret heyeti sayılarının artırılması da bölge ülkelerinin Türkiye'nin ihracatı içerisindeki payının artmasını sağlayacaktır. Yukarıda bahsedildiği üzere ülkemizdeki, emek maliyetinin yüksekliği, ortadoğu ülkelerine yakınlığımız nedeniyle ulaşım maliyetlerinin düşüklüğü ile dengelenebilmektedir. Ancak Türk tırlarının Ürdün'e yaptığı her seferde çeşitli isimler altında yüksek paralar alması bu ülkeyle ticarete ve transit ticarete sorunlara neden olmaktadır.

Türk tekstil ürünlerinin tez konusu ülkelere ihracatının artırılması veya bu ülkelere üretime yönelik tesisler kurulup, tekstil hammaddelerinin veya yarı mamullerinin ihracatının sağlanması, Türk ürünlerinin direkt veya dolaylı yollardan ABD pazarına girişini de kolaylaştıracaktır. İsrail ve Ürdün arasındaki NSB ile ilgili

yapılan anlaşmalarla belli oranlarda İsrail ve Ürdün girdisi içermek kaydıyla üretilen mallar ABD pazarına gümrük vergisiz ve kotasız girebilmektedir. Bunun tek örneğini de Ürdün'de kurulan bölgeler oluşturmaktadır. Son yıllarda bu bölgeye yatırım yapan Türk tekstil işverenleri bulunmaktadır. Globalleşmenin bir sonucu olarak üretime ve pazarlamaya dönük teşvikler kolaylıklar o ülkelere yatırımların girmesi sağlanmaktadır. Bu ülkelerde yatırım yapan Türk girişimcileri, üretimde kullandıkları yarı mamulleri, nitelikli işgücünü de beraberinde götüreceğinden ülkemize katmadeğer transferi sağlayacaklardır.

Türk ürünlerinin ABD pazarına girişini kolaylaştırmak için ülkemizde de ABD_İsrail Serbest Ticaret anlaşması çerçevesinde Ürdün'de kurulan NSB benzerlerinin kurulması planlanmıştır. Bu konuda 7 Ekim 2002 tarihinde İsrail-Türkiye Nitelikli Sanayi Bölgeleri Yasa Taslağı ABD Temsilciler Meclisinde kabul edilmiştir. Ancak tasarının yasalaşması beklenirken 2003 yılı Mart ayında Kongre tarafından iptal edilmiştir. Bu projenin iptal edilmesinin ardında yatan nedenlerden birisi, Türkiye'nin kurulması planlanan NSB'lerde tekstil konusundaki ısrarıdır. Ancak Ürdün de kurulan Türk müteşebbislerine ait işletmeler sayesinde ABD pazarına kolayca girmek ve bu ülkeye olan ihracatımızı dolaylı olarak artırmak da mümkün olacaktır.

Suriye, Ürdün ve Mısır'da pamuk üretiminin olduğunu önceki bölümlerde anlatmıştık, ancak bu ülkeler yüksek teknolojileri olmadığından pamuğu kaliteli tekstil ürününe dönüştürememektedirler. Türkiye'nin tekstil ve tekstil makinaları üzerine hem tecrübesi hem de yüksek teknolojisi vardır. Bu ülkelerin pamuğunu ülkemizde işleyerek tekrar ilgili ülkeye göndermesi veya tekstil makinaları ile yüksek teknolojiye sahip fabrikaları buralarda inşaa etmesi de mümkündür.

2005 yılında Dünya Ticaret Örgütü üyeleri, tekstil ve konfeksiyon ürünlerine uyguladıkları kısıtlamaları kaldırmışlardır. Ancak klasik dış ticaret koruma önlemlerinden olan gümrük tarifesi ve miktar kısıtlamalarının yerini görünmez engeller almıştır. Anti-damping ve anti-sübvansiyon soruşturmaları, ürünlerin çevre ve insan sağlığına uygun olup olmadığının değerlendirilmesi, çocuk işçi istihdamı gibi konularda gelişmiş ülkeler geliştirmekte olan ülkelere engel çıkartmaktadırlar. Dolayısıyla tekstil

zerindeki kısıtlamalar kaldırılsa dahi, gelişmiş ülkeler bu tarz engellerle i pazarlarını korumaktadır. Bu nedenle yeni pazarlara aılınması özellikle, kültürü ve alışkanlıkları birbirine çok benzeyen tez konusu ülkeler için daha kolay olacağı düşünülmektedir. Aynı zamanda Türkiye'nin ekonomik kalkınma sının sağlanması ve özellikle ülkenin doğusu ile batısı arasındaki gelir dağılımındaki bölgesel farklılıkların giderilmesi tez konusu ülkelerle artan ticaretimiz sayesinde olabilecektir.

KAYNAKÇA

KİTAPLAR

- Ayşe Oya BENLİ, Komşu ve Yakın Pazarlar, TC Dış Ticaret Müsteşarlığı, İhracatı Geliştirme Etüd Merkezi, AR-GE Başkanlığı, Araştırma Dairesi, Ağustos 2004
- Hayrettin YÜCEL, Hasan KÖSE, Mehmet A. ATAKER, Suriye Arap Cumhuriyeti Yerinde Pazar Araştırması, T.C. Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı İhracatı Geliştirme Etüd Merkezi, Eylül 2004
- Kamil USLU, Ortadoğu Ülkelerinin Genel Ekonomik Görünümü, Yeniden Yapılanma Sürecinde Türk Cumhuriyetleri ve İslam Ülkelerinin Sosyo-Ekonomik Yapıları ve Türkiye ile İlişkileri, M.Ü. Ortadoğu ve İslam Ülkeleri Ekonomik Araştırma Merkezi, Yayın NO:9 İstanbul 1998
- Muhsin AKGÜR, Derya B. ROCA, Mısır Ülke Etüdü, İstanbul Ticaret Odası, Yayın No: 1997-13
- Neşe KANOĞLU, Emrah ÖNGÜT, Dünyada ve Türkiye`de Tekstil-Hazır Giyim Sektörleri ve Türkiye`nin Rekabet Gücü, DPT, İktisadi Sektörler ve Koordinasyon Genel Müdürlüğü Sanayi Dairesi Başkanlığı, Yayın NO:2668 Mart 2003
- Senem ÇEŞMECİOĞLU, Müge ÇAKAR, Türk Konfeksiyon Yan Sanayi ve İsrail'e İhracat Olanakları, İstanbul Ticaret Odası, Yayın No: 1999-53
- Sinan MARUFOĞLU, Ortadoğu Ülkelerinin Siyasi Tarihleri, Yeniden Yapılanma Sürecinde Türk Cumhuriyetleri ve İslam Ülkelerinin Sosyo-Ekonomik Yapıları ve Türkiye ile İlişkileri, M.Ü. Ortadoğu ve İslam Ülkeleri Ekonomik Araştırma Merkezi, Yayın NO:9 İstanbul 1998
- Tülay SOBUTAY, Aysun DİNLER, Ürdün Ülke Etüdü, İstanbul Ticaret Odası, Yayın No: 2003-4
- Volkan AYDOS, Meltem DURAN, Suriye Ülke Etüdü, İstanbul Ticaret Odası, Yayın No: 2000-30

- Durmuşoğlu, A. Stratejik İttifak Türkiye- İsrail İlişkilerinin Öyküsü. Anka Yayınları. 2000. s. 211-212-213.

MAKALELER

- DEİK, Ürdün Ekonomisi ve Türkiye-Ürdün Ekonomik İlişkileri, Ocak 2004, <http://www.deik.org.tr/bultenler/200411913250urdun-ocak04.pdf>
- Dilşad KOŞAR, (2003). Türk Tekstil Sektörünün Rekabet Gücü, [http://www.tekstilci.org/2002.1/metinler,\(28/01/2003\)](http://www.tekstilci.org/2002.1/metinler,(28/01/2003))
- Emine BİLGİLİ, Nitelikli Sanayi Bölgeleri ve Türkiye, <http://www.dtm.gov.tr.dtergi/temmuz2003>.
- Globalleşme Sürecinde Türk Tekstil ve Konfeksiyon Sektörünün Geleceği, İGEME'den Bakış, Yıl7, Sayı 25, Eylül – Aralık 2003, <http://www.igeme.org.tr/tur/bakis/sayi%2025/bakis2556.htm>
- Hedef Dergisi; İTKİB yayını, Yıl: 2000, Sayı 81
- Hedef Dergisi, Sayı:88, 2001
- İTKİB Genel Sekreterliği, Ar-Ge ve Mevzuat Şubesi, Hazır giyim ve Konfeksiyon Sektörünün 2004 Ocak – Haziran İhracat Performans Değerlendirmesi, Temmuz 2004
- KOSGEB Küçük ve Orta Ölçekli Sanayi Geliştirme Ve Destekleme İdaresi Başkanlığı, Pazar Araştırma Ve İhracatı Geliştirme Merkezi, Mısır Arap Cumhuriyeti Ülke Raporu, <http://www.kosgeb.gov.tr/Ekler/Dosyalar/Yayin/52%5CMisir%20Ulke%20%20Raporu.doc>
- Marmara İş Hayatı Dernekleri Federasyonu, Ürdün Ülke Raporu, Pazar Araştırma Birimi, Temmuz 2004, www.marifed.org
- Nesli ÖZTÜRK, Türkiye Ürdün Ekonomik İlişkilerinin Geliştirilmesine Dair, <http://www.dtm.gov.tr./urdun/distic.html.2003>.
- Umut ORAN, Türk hazır giyim sanayiinin 2003 yılı değerlendirmesi ve gelecek için öngörüler, Tekstil İşveren, Sayı:288, Aralık 2003, <http://www.tekstilisveren.org.tr/dergi/2003/aramk/31.html>
- Tekstil ve Konfeksiyonda Görünüm, Bileşim Yayıncılık, Nisan 2005, Sayı 117, s.18

INTERNET KAYNAKLARI

- AB İle Gümrük Birliği Çerçevesinde Tekstil Ve Konfeksiyon Sektörü, TC Dış Ticaret Müsteşarlığı, <http://www.dtm.gov.tr/ab/textil/gumtexnot.htm>
- Bir Deniz Ötedeki Pazarlar, İhracat Dünyası, <http://www.ihracatdunyasi.com/guncel37.html>
- İhratçıya Yeni Pazar: Suriye, <http://www.forumfuar.com/bulten/2001-10/suriye.htm>
- İsrail, Türkiye ile Ticaret, <http://www.bolcontact.com/ulkeler/israil/israil4.htm>
- Mısır Ülke Profili, Forum Fuarcılık ve Geliştirme A.Ş., <http://www.forumfuar.com/index.asp?secim=ulke&id=ulke6>
- Neden Mısır, http://www.forumfuar.com/fuar_menu/fuar_detay.asp?id=32
- Tekstil Paneli, <http://vizyon2023.tubitak.gov.tr/teknolojiongorusu/paneller/raporozet/tekstil.pdf>
- Türkiye Tekstil İşverenleri Sendikası, Basında Tekstil ve Konfeksiyon Sanayii, 2003, http://www.tekstilisveren.org.tr/turkce/yayinlar/basinda_tekstil.htm
- TC Dış Ticaret Müsteşarlığı, <http://www.dtm.gov.tr/ead/yayin/kitap/suriye.htm>
- <http://www.forumfuar.com/index.asp?secim=ulke&id=ulke6>
- <http://www.foreigntrade.gov.tr/pazaragiris/ulkeler/mis/mis-ulk-dis.htm>
- http://www.3f.com.tr/index_tr.asp?sec=16